

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА: посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів

Київ, 2019

**Б. Бондаренко, К. Задоя, Д. Калмиков,
Ю. Кириченко, М. Хавронюк, Р. Шехавцов**

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОРУШЕННЯ
ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА:
посібник для членів виборчих комісій,
поліцейських, слідчих та суддів**

За редакцією М. Хавронюка

Київ – 2019

Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю., Хавронюк М., Шехавцов Р. Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. – Київ : «АК-Group», 2019. – 122 с.

ISBN

Надруковано – АК-Group, Україна

Підписано до друку – 28 лютого 2019 року

Дизайн посібника – Креативна агенція Мάкого, Україна

Тираж – 1000 примірників

У посібнику прокоментовано всі закони України, що передбачають юридичну відповідальність за порушення виборчого законодавства під час виборів Президента України та народних депутатів України.

Для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів, а також прокурорів, детективів, адвокатів, викладачів і наукових працівників, аспірантів і студентів юридичних закладів вищої освіти. Буде корисний усім, хто цікавиться питаннями адміністративно- та кримінально-правової охорони виборчих прав громадян.

Видання публікації здійснено Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) у співпраці з Національною школою суддів України (НШСУ) в рамках проектів «Відповідальна та підзвітна політика в Україні» та «Зміцнення законодавчих та виборчих процесів шляхом посилення громадської участі та надання технічної допомоги», які здійснюються Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та британської допомоги від уряду Великої Британії.

Будь-які думки, викладені у цій публікації, належать авторському колективу і не обов'язково відображають погляди Міжнародної фундації виборчих систем (IFES), Національної школи суддів України (НШСУ), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), уряду США, уряду Великої Британії.

© Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю.,
Хавронюк М., Шехавцов Р., 2019
© за ред. Хавронюка М., 2019
© Креативна агенція Мάкого, 2019, дизайн
© ТОВ АК-Group, 2019, друк

ЗМІСТ

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	6
СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ПЕРЕДМОВА	8
ВСТУП	9
<u>1. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНА ВИБОРЧИМИ ЗАКОНАМИ</u>	11
<u>1.1. ПІДСТАВИ І ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА</u>	11
<u>1.2. ПРОЦЕДУРА ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА</u>	16
<u>2. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНА КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ</u>	23
<u>2.1. ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНОЇ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ</u>	23
<u>2.2. ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНОЇ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ</u>	62
<u>ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ</u>	79
<u>3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ</u>	82
<u>3.1. ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНІ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ</u>	82
<u>3.2. ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНІ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ</u>	98
<u>ВИСНОВКИ</u>	115
<u>ДОДАТКИ</u>	116
<u>ТАБЛИЦЯ 1. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПИТАНЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА</u>	116
<u>ТАБЛИЦЯ 2. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ</u>	119

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Бондаренко Богдан Олегович, аспірант кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка, експерт Центру політико-правових реформ – *розділ 1* (у співавторстві з Кириченко Ю.М.).

Задоя Костянтин Петрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді – *підрозділ 2.1 (коментар до статей 212-16–212-20 КУпАП) і підрозділ 3.1 (коментар до статей 157, 158, 158-1, 158-2, 159, 160 КК)*.

Калмиков Дмитро Олександрович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, експерт Центру політико-правових реформ, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем попередження, припинення та розслідування злочинів територіальними органами Національної поліції України Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка - *підрозділ 2.1 (коментар до статей 212-15 і 212-21 КУпАП) і підрозділ 3.1 (коментар до ст. 159-1 КК)*.

Кириченко Юлія Миколаївна, член правління Центру політико-правових реформ – *розділ 1* (у співавторстві з Бондаренком Б.О.).

Хавронюк Микола Іванович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, член правління Центру політико-правових реформ, професор кафедри кримінального та кримінального процесуального права Національного університету «Києво-Могилянська академія», Голова Науково-консультативної ради при Державному бюро розслідувань – *вступ, підрозділ 1.2 (коментар до статей 212-7–212-14 КУпАП), висновки, редактування*.

Шехавцов Руслан Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Львівського державного університету внутрішніх справ – *підрозділи 2.2. і 3.2.*

В роботі над книгою також брали участь, відповідно, як консультант й укладачі додатків:

Зінченко Олександр Вікторович – суддя Донецького окружного адміністративного суду;

Ковриженко Денис Сергійович – старший радник з юридичних питань Міжнародної фундації виборчих систем (IFES);

Савелій Сергій Сергійович – старший асистент з юридичних питань Міжнародної фундації виборчих систем (IFES).

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БК	–	Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р.
ЖК	–	Житловий кодекс України від 30 червня 1983 р.
КУпАП	–	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р.
КЗП	–	Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р.
КВК	–	Кримінально-виконавчий кодекс від 11 липня 2003 р.
КАС	–	Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р.
КК	–	Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.
ЦК	–	Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.
ЦПК	–	Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р.
АРК	–	Автономна Республіка Крим
ВР	–	Верховна Рада України
ВС	–	Верховний Суд
ГП	–	Генеральна прокуратура
ДБР	–	Державне бюро розслідувань
ЄДРСР	–	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ЗМІ	–	засоби масової інформації
КМ	–	Кабінет Міністрів України
КС	–	Конституційний Суд України
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ України
МЗС	–	Міністерство закордонних справ України
МФ	–	Міністерство фінансів України
МЮ	–	Міністерство юстиції України
НАЗК	–	Національне агентство з питань запобігання корупції
НАБУ	–	Національне антикорупційне бюро України
НБУ	–	Національний банк України
ОРД	–	оперативно-розшукова діяльність
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
ПАРЄ	–	Парламентська асамблея Ради Європи
ПВС	–	Пленум Верховного Суду
РП	–	Рахункова палата України
РЄ	–	Рада Європи
ЦВК	–	Центральна виборча комісія
затв.	–	затверджений (-на, -не, -ні)
мрзп	–	мінімальний розмір заробітної плати
нмдг	–	неоподатковуваний мінімум доходів громадян
ухв.	–	ухвалений (-на, -не, -ні)

ПЕРЕДМОВА

Серед низки основних політичних прав громадян України фундаментальними вбачаються виборчі права, які забезпечують можливість брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого

самоврядування. Формування органів публічної влади на засадах загального та рівного виборчого права, вільних та прямих виборів, що проводяться з розумною регулярністю, при таємному голосуванні – це ознака прямої демократії. Саме народ, як то зазначено у статті 5 Основного Закону України, є єдиним джерелом влади в Україні, яку він здійснює безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

У Конституції України та прийнятих на її основі виборчих законах достатньо повно відтворено згадані засади (принципи), як загально визнані надбання всієї європейської спільноти. Водночас, реалії сучасного етапу вітчизняного державотворення такі, що просте закріплення права в нормативному акті будь-якого рівня не гарантує безумовної його реалізації. Так, не зважаючи на відносно тривалий період з часу відновлення незалежної держави та значний досвід у проведенні різного виду виборчих компаній, зберігаються спроби фальсифікації волевиявлення громадян, безпідставного обмеження пасивного та активного виборчого права, тощо. Такі тенденції особливо небезпечні в умовах, коли йдеться про забезпечення суверенітету, відновлення територіальної цілісності, а фактично – збереження незалежності України. У цьому контексті особливої ваги набувають інструменти реального забезпечення виборчих прав громадян, зокрема через механізми юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства, оскільки така відповідальність є гарантією дотримання всіма учасниками виборчого процесу основних політичних прав і свобод людини і громадянина.

Юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства передбачена нормами конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного права та має свою специфіку, що зумовлена швидкоплинністю виборчого процесу, неоднорідним складом учасників правовідносин, своєрідним об'єктом захисту. Українська традиція змінювати правила перед кожними перегами об'єктивно породжує потребу постійного дослідження особливостей застосування відповідного виду відповідальності за порушення виборчого законодавства.

Практичний посібник, який ви тримаєте в руках, вмістив у собі коментарі законів України щодо юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства, яким врегульовані процедури обрання Президента України та народних депутатів України. Оскільки посібник виданий напередодні обрання глави держави у березні 2019 року та очікуваних восени виборів до законодавчого органу, то він «приречений» стати актуальним для потенційних користувачів, тобто членів виборчих комісій, прокурорів, поліцейських, слідчих, суддів, інших осіб, залучених до виборчого процесу. Можна дискутувати з авторами посібника щодо обґрунтованості віднесення окремих складів правопорушень до того чи іншого виду юридичної відповідальності, однак це не впливає на ефективне використання викладених у ньому коментарів практичними працівниками правоохоронних та судових органів.

Варто також зазначити, що до роботи над посібником долучилися і представники Національної школи суддів України у рамках співпраці з Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES), що виконує в Україні проекти міжнародної технічної допомоги за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та британської допомоги від уряду Великої Британії. Переконані, що напрацювання авторського колективу стануть предметом обговорення на тренінгах та семінарах, які постійно проводить Школа в рамках своєї статутної діяльності, і це допоможе суддям набути нових знань та навичок розгляду справ, пов'язаних з виборами. Впевнені, що зусилля авторів та користувачів посібника мають спільний вектор, спрямований на забезпечення права кожного громадянина України бути реальним учасником творення демократичної держави.

Наталія Шукліна,
*проректор Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

«Партії, які перекроїли держави й придушили конкурентів, спочатку не були всемогутніми. Вони використали історичний момент, щоби покласти край політичному життю своїх опонентів. Тому підтримуйте багатопартійну систему і захищайте принципи демократичних виборів»

Тімоті Снайдер

«Про тиранію. Двадцять уроків двадцятого століття»

ВСТУП

У цьому посібнику прокоментовані закони України щодо юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства на виборах Президента України та народних депутатів України. Ці вибори відбуваються в 2019 році, і від них значною мірою залежить майбутнє держави Україна в коротко – і середньостроковій перспективі. Тому автори не вважали за потрібне торкатися питань відповідальності за відповідні порушення під час місцевих виборів та референдумів, особливо з огляду на те, що станом на початок 2019 року правил проведення референдумів в Україні не існує.

Виборче законодавство нашої держави має тривалу та складну історію формування – фактично під кожні нові вибори Україна отримувала новий виборчий закон, який мав забезпечити інтереси чинної на відповідний час влади. Отже, воно характеризується надзвичайною політичною кон'юнктурою і нестабільністю. Наприклад, нові закони про вибори народних депутатів України приймалися у 1993, 1997, 2001, 2004 і 2011 роках, до останнього з них внесено десятки змін, а кілька його положень КС визнав неконституційними. Постійними змінами характеризується і кримінальне законодавство та законодавство про адміністративні правопорушення в частині відповідальності за виборчі злочини та адміністративні проступки.

В результаті всіх цих змін Україна отримала чергову, але, судячи хоча б з кількості відповідних законопроектів виборчої тематики, зареєстрованих на веб-сайті Верховної Ради України (зокрема два проекти Виборчого кодексу), не останню законодавчу базу для забезпечення виборчих прав громадян і протидії адміністративному ресурсу.

Чи є вона ефективною та самодостатньою? – Звісно, ні.

По-перше, законодавство, на жаль, не здатне випередити креативність політтехнологів, якою б кволюю вона не була, бо політтехнологи діють переважно в інтересах тих, хто це законодавство створює, і часто вони разом заготовляють потрібні суперечності і лакуни в законах; в законодавстві прописані далеко не всі можливі форми адміністративного ресурсу, а також способи його виявлення, фіксації та види покарання.

По-друге, крім законодавства, потрібні алгоритми, які забезпечили би адекватність й єдність практики ЦВК – щодо застосування виборчого законодавства, практики органів розслідування – щодо виявлення, документування і доказування його порушень, а також судової практики – щодо точного і правильного тлумачення законів незалежними судами відповідно до принципів верховенства права, законності, юридичної визначеності, пропорційності тощо; потрібна висока професійна підготовка членів виборчих комісій та інших службових осіб, які забезпечують високі стандарти виборів і протидіють використанню адміністративного ресурсу.

По-третє, самі виборці мають бути високоосвіченими, свідомими і проактивними у відстоюванні своїх політичних прав і належно контролювати діяльність виборчих комісій, інших суб'єктів виборчого процесу, а також органів Національної поліції, судів тощо, а офіційні спостерігачі та моніторингові інституції – фаховими й охоплювати кожну виборчу дільницю; нові вибори повинні перебувати в світлі прожекторів ЗМІ ще з дня підведення підсумків попередніх.

Незважаючи на десятки визначених у КК і КУпАП, а також безпосередньо у виборчих законах складів виборчих правопорушень, цими складами однак досі не вдалося охопити усю різноманітність порушень виборчого законодавства, насамперед непрямих, прихованих, м'яких, які є змістом поняття «адміністративний ресурс» (найчастіше його розуміють як незаконний вплив на процес виборів для досягнення особистих чи групових цілей* або як зловживання владно-адміністративними можливостями†). Це і залучення співробітників бюджетних

* Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.]; за ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2015. – С. 19-20.

† Айвазовська О., Неبریкут О. Адмінресурс: що це таке і як його виявити. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://opora.ua/news/1565-adminresurs-shcho-ce-take-i-jak-jogo-vyjavlyty>

установ до виконання функцій, які не належать до їх компетенції, і використання офіційних заходів, які проводяться в межах державного чи муніципального фінансування, у передвиборчих цілях кандидатів чи партій, схилання до голосування «за» чи «проти» кандидатів та партій, участі або неучасті у виборах (інституційний адмінресурс), і бюджетні виплати або початок реалізації соціально значимих проектів, і надання посадовими особами органів державної влади обіцянок щодо реалізації за бюджетні кошти інфраструктурних проектів чи вирішення соціальних проблем, здійснювані незадовго до виборчої кампанії (бюджетний адмінресурс), і свідоме ігнорування чи вибіркова реакція правоохоронних органів на факти порушень виборчого закону з боку кандидатів/партій, застосування санкцій та інших методів впливу до певних юридичних та фізичних осіб, і вплив на договірні відносини для протидії виготовленню агітаційних матеріалів (силовий адмінресурс), і вибіркоче застосування регуляторного законодавства проти суб'єктів підприємницької діяльності, і позбавлення ліцензій ЗМІ, і розв'язання колізійних норм законодавства на користь окремих політиків чи партій (регуляторний адмінресурс), і внесення змін до виборчого чи іншого законодавства на користь окремих політиків чи партій (законодавчий адмінресурс), і прихована політична реклама, і свідоме ігнорування ЗМІ резонансних чи суспільно важливих подій, і використання «темників» тощо (медійний адмінресурс)*.

Бенефіціарами цього посібника є насамперед члени виборчих комісій, поліцейські, слідчі, прокурори, судді та інші службові особи органів державної влади, а також кандидати в депутати і кандидати на пост Президента України, їхні довірені особи, розпорядники виборчих фондів, представники політичних партій – суб'єктів виборчого процесу, їхні посадові особи та уповноважені особи, офіційні спостерігачі, посадові та службові особи і творчі працівники ЗМІ тощо.

Аналізуючи проблеми відповідальності за порушення виборчого законодавства, автори охопили як матеріальний, так і процесуальний бік такої відповідальності. В посібнику визначено законодавчі підстави для притягнення до адміністративної (передбаченої виборчими законами і КУпАП) та кримінальної відповідальності, умови звільнення від неї, а також порядок притягнення до вказаної відповідальності і навіть методика розслідування відповідних правопорушень.

Значення притягнення до відповідальності всіх порушників виборчого законодавства складно переоцінити: невідворотність юридичної відповідальності має не стільки каральний (адже покарання за виборчі правопорушення не є суворими), скільки запобіжний ефект. Водночас її відсутність, нехтування з боку ЦВК, НАЗК, органів Національної поліції, інших органів, на які покладається обов'язок виявлення і розслідування виборчих правопорушень, цим своїм обов'язком, суцільне судове прощення у формі звільнення від кримінальної відповідальності чи визнання тих чи інших порушень «малозначними», – підривають повагу до держави, нездатної захистити виборчі права громадян і, як ми знаємо, ніби несподівано, але насправді закономірно призводять або до ще більшого поширення політичної корупції і приходу до влади політичних авантюристів, або до масових вуличних протестних акцій і широких хвиль насильства, зупинити які щоразу все складніше. В обох випадках мета побудувати сильну, заможну, демократичну, соціальну і правову державу стає все більш недосяжною.

Виходячи з предмету дослідження, у посібнику не розглядаються питання відповідальності за правопорушення, які так само можуть серйозно вплинути на хід і результати виборів, але не є виборчими правопорушеннями. Йдеться, наприклад, про відповідальність за створення, керівництво та участь в діяльності воєнізованих формувань (ст. 260 КК). Як відомо, участь у виборах таких суб'єктів, як воєнізовані «крила» політичних партій, групи особистих охоронців, квазі-активістів і квазі-журналістів є більш ніж реальним фактором. Під час виборів ці парамілітарні угруповання підривають демократію, а потім, в разі перемоги їхніх вождів, перетворюють її в тиранію, як це було вже не раз у світі, у т.ч. в Україні. Інші приклади – це корупційні злочини та інші злочини службових осіб, які розуміють вибори як «жнива» і вдаються до практик, пов'язаних із наданням неправомірної вигоди членам виборчих комісій та її одержанням ними (статті 364, 368, 369 КК), постановленням суддями завідомо неправосудного судового рішення (ст. 375 КК), незаконним втручанням в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК), невиконанням судового рішення (ст. 382 КК) тощо. У випадках, коли під час виборів виникатиме необхідність звернутися до коментарів відповідних статей КК, ми рекомендуємо звертатися до інших джерел*.

У посібнику, зважаючи на його практичний характер, крім коментарів до законодавства, містяться також міжнародні стандарти і зразки деяких процесуальних документів.

* Див., зокрема: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 10-те вид., переробл. та допов. – Київ: ВД «Дакор», 2019.

1. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНА ВИБОРЧИМИ ЗАКОНАМИ

1.1. Підстави і зміст адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства

Законодавством, яке регулює управлінські правовідносини у сфері організації, підготовки, проведення та підведення підсумків виборів, передбачений широкий спектр заходів адміністративного (тобто здійснюваного з боку органів державної влади) впливу на учасників виборчого процесу з метою забезпечення дотримання ними вимог виборчого законодавства. Такі заходи адміністративного (управлінського) впливу шляхом застосування санкцій за порушення виборчого законодавства умовно за нормативно-правовим джерелом їх походження можна розділити на ті, які містяться у законах про відповідні вибори, та ті, які містяться у КУпАП.

Адміністративна відповідальність за порушення виборчого законодавства (передбачена виборчими законами) – це правові обмеження, які ускладнюють або ж взагалі унеможливають участь певних суб'єктів у виборчому процесі чи тягнуть за собою інші негативні наслідки, матеріальною підставою яких є певні порушення виборчого законодавства.

Зміст вказаної адміністративної відповідальності становлять такі види санкцій:

- дострокове припинення повноважень усього складу виборчої комісії;
- дострокове припинення повноважень члена виборчої комісії;
- заміна голови, заступника голови або секретаря виборчої комісії;
- відмова у реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати, кандидата на пост Президента України;
- винесення рішення про попередження партії, кандидати від яких включені до виборчого списку партії, або окремого кандидату у депутати;
- скасування реєстрації кандидата у депутати, кандидата на пост Президента України;
- припинення повноважень та позбавлення права присутності на засіданні виборчої комісії офіційного спостерігача.

Дострокове припинення повноважень усього складу виборчої комісії*

Відповідно до ст. 37 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 30 Закону «Про вибори Президента України», за систематичні порушення чи одноразове грубе порушення Конституції чи законів України (на виборах народних депутатів України) і в разі порушення Конституції чи законів України, незалежно від його систематичного чи грубого характеру (на виборах Президента України) можливе дострокове припинення повноважень усього складу окружної чи дільничної виборчої комісії. Ця санкція не означає ліквідацію відповідної комісії.

Таке припинення може відбуватися:

- на підставі рішення суду;
- за власною ініціативою ЦВК – щодо окружної комісії;
- за власною ініціативою окружної виборчої комісії, в межах територіальної юрисдикції якої утворено відповідну дільничну комісію (ч. 1 ст. 37 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 2 ст. 30 Закону «Про вибори Президента України»).

На виборах народних депутатів України, на відміну від виборів Президента України, для застосування такого виду санкцій необхідним є спеціальний характер таких порушень (систематичне чи одноразове грубе

* Додатково див.: Роз'яснення щодо порядку внесення змін до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів Президента України, затв. постановою ЦВК від 16 квітня 2014 р. №290, Роз'яснення щодо порядку внесення змін до складу окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України, затв. постановою ЦВК від 18 квітня 2013 р. №81

порушення). Виборче законодавство не містить поняття «систематичне чи одноразове грубе порушення виборчою комісією Конституції чи законів України», отже, це поняття має оціночний характер.

Водночас ЦВК зазначає, що ознакою грубого порушення є заподіяння істотних для суб'єктів виборчого процесу порушень гарантованих конституційних виборчих прав, що створюють суттєві перешкоди для участі у виборчому процесі в цілому чи ставлять під сумнів легітимність окремих стадій виборчого процесу.

У постановах ЦВК визначено, що такими ознаками грубого чи систематичного порушення виборчою комісією Конституції чи законів України можуть бути:

- грубе порушення: незаконна відмова в реєстрації кандидатів, незаконне припинення повноваження представника в територіальній виборчій комісії*;
- систематичне порушення ч. 1 ст. 13 Закону «Про Центральну виборчу комісію» (обов'язковість рішень ЦВК для виконання всіма суб'єктами виборчого процесу, у т.ч. виборчими комісіями нижчого рівня)[‡]; систематичне перевищення повноважень виборчою комісією (наприклад, ухваленням постанови «Про доручення членам ініціативної групи доопрацювати підписні листи»)[‡].

Будучи включеним до складу виборчої комісії, представник партії набуває статусу службової особи з відповідними публічними повноваженнями. Тому систематичним порушенням законодавства про вибори слід визнати вчинення членом виборчої комісії порушень законодавства про вибори неодноразово та, як правило, за короткий проміжок часу.

Виборча комісія, що утворила комісію, повноваження складу якої припинено, не пізніше як на третій день з дня припинення повноважень комісії, але не пізніше останнього дня перед днем голосування, затверджує новий склад виборчої комісії (ч. 6 ст. 37 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 7 ст. 30 Закону «Про вибори Президента України»).

Дострокове припинення повноважень члена виборчої комісії.

Відповідно до ст. 37 Закону «Про вибори народних депутатів України», рішення про дострокове припинення повноважень члена окружної, дільничної виборчої комісії приймається виборчою комісією у випадках:

- відмови скласти присягу члена комісії;
- вчинення членом комісії тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину проти виборчих прав громадян, після набрання щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду;
- неповідомлення членом комісії про наявність не знятої чи не погашеної судимості за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи злочину, після виявлення таких обставин;
- порушення присяги члена комісії, що виявилось у систематичному невиконанні покладених на нього обов'язків, засвідченому не менш як двома рішеннями з цього приводу виборчої комісії, до складу якої він входить;
- одноразового грубого порушення законодавства про вибори, встановленого рішенням суду або рішенням виборчої комісії вищого рівня.

Майже аналогічні підстави припинення повноважень члена виборчої комісії передбачено у ст. 30 Закону «Про вибори Президента України».

Рішення про дострокове припинення повноважень члена виборчої комісії приймає ЦВК щодо членів окружних комісій, та окружна виборча комісія – щодо членів відповідних дільничних комісій, які були створені такою окружною виборчою комісією.

Комісія, що ухвалила таке рішення, не пізніше наступного дня повідомляє про це суб'єктів, за поданням яких до складу комісії було включено осіб, повноваження яких достроково припинено (частини 1, 5 ст. 37 Закону «Про вибори народних депутатів України» та частини 2, 6 ст. 30 Закону «Про вибори Президента України»).

* Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – С. 19-20.

[‡] Айвазовська О., Неберікут О. Адмінресурс: що це таке і як його виявити. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://opora.ua/news/1565-adminresurs-shcho-ce-take-i-jak-jogo-vyjavlyty>

[‡] Детальніше: Носачов В. Зловживання адмінресурсом і методи боротьби з ним. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://khp.org/index.php?id=1443901667>; Айвазовська О., Неберікут О. Адмінресурс: що це таке і як його виявити. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://opora.ua/news/1565-adminresurs-shcho-ce-take-i-jak-jogo-vyjavlyty>

На виборах народних депутатів України.

У разі дострокового припинення повноважень члена окружної виборчої комісії, що призвело до зменшення кількісного складу виборчої комісії нижче від 12 членів та у разі дострокового припинення повноважень члена дільничної виборчої комісії, що призвело до зменшення кількісного складу виборчої комісії нижче від: 2 осіб – для дільниць, де кількість виборців не перевищує п'ятдесяти осіб, 10 осіб – для малих дільниць, 12 – для середніх дільниць, 14 – для великих дільниць, – відповідна виборча комісія вищого рівня не пізніш як на третій день з дня припинення повноважень члена комісії, але не пізніш останнього дня перед днем голосування, включає до її складу іншу особу замість члена комісії, повноваження якого припинено, в порядку, встановленому Законом «Про вибори народних депутатів України» (ч. 1 ст. 27, ч. 3 ст. 28).

На виборах Президента України.

У разі дострокового припинення повноважень члена окружної виборчої комісії, що призвело до зменшення кількісного складу виборчої комісії нижче від 12 членів та у разі дострокового припинення повноважень члена дільничної виборчої комісії, що призвело до зменшення кількісного складу виборчої комісії нижче від: 4 осіб – для дільниць, де кількість виборців не перевищує п'ятдесяти осіб, 9 осіб для інших дільниць, відповідна виборча комісія вищого рівня не пізніш як на третій день з дня припинення повноважень члена комісії, але не пізніш останнього дня перед днем голосування, включає до її складу іншу особу замість члена комісії, повноваження якого припинено, в порядку, встановленому Законом «Про вибори Президента України» (ч. 2 ст. 23, ч. 1 ст. 24).

Заміна голови, заступника голови або секретаря виборчої комісії.

Відповідно до ч. 9 ст. 37 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 8 ст. 30 Закону «Про вибори Президента України», систематичне невиконання головою, заступником голови або секретарем виборчої комісії покладених на нього обов'язків тягне за собою заміну такої особи на іншого члена виборчої комісії.

Необхідні умови:

- звернення комісії, представник керівного складу якої систематично не виконує покладені на нього обов'язки, до комісії вищого рівня, що утворила відповідну комісію;
- звернення має бути підтримано щонайменше голосами двох третин членів складу комісії;
- звернення має бути мотивованим;
- звернення має бути підтримане комісією вищого рівня, що утворила таку комісію, відповідним рішенням;
- рішення має бути ухвалено протягом трьох днів з моменту ухвалення відповідного звернення, але не пізніш останнього дня перед днем голосування;
- заміна керівних посад має відбуватися з урахуванням того, що голова, заступник голови та секретар дільничної виборчої комісії повинні бути представниками різних партій.

Відмова в реєстрації кандидата.

Підстави для відмови ЦВК в реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати та кандидата на пост Президента України викладені, відповідно, в ст. 60 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 51 Закону «Про вибори Президента України». Системний аналіз цих норм показує, що неналежне ставлення відповідними представниками партій до вчинення визначених законом правил може призвести до фактичної втрати особами, яких партія мала делегувати до законодавчого органу, права бути обраними.

Згідно із ст. 60 Закону «Про вибори народних депутатів України», порушеннями цього Закону, які тягнуть за собою застосування цієї санкції, є, наприклад, спроба особи бути включеною одночасно до кількох виборчих списків кандидатів у депутати, або неподання кандидатом декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або фактичне проживання кандидата за межами України, наявність у кандидата судимості за вчинення умисного злочину.

Водночас, помилки і неточності, виявлені в поданих кандидатами на реєстрацію документах, підлягають виправленню і не є підставою для застосування санкції у виді відмови в реєстрації кандидата.

Винесення попередження кандидату та партії, кандидати у депутати від якої включені до виборчого списку партії.

Відповідно до ст. 61 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 56 Закону «Про вибори Президента України», винесення попередження партії, кандидати у депутати від якої включені до виборчого списку партії, кандидату у депутати та кандидату на пост Президента України можливе за рішенням ЦВК.

Адміністративна відповідальність (передбачена виборчими законами) у вигляді попередження настає в разі встановлення судом при розгляді виборчого спору (в окремих визначених законом випадках – ЦВК) відповідного факту:

на виборах народних депутатів України:

- підкupu виборців або членів виборчих комісій кандидатом у депутати, партією, яка висунула кандидатів у депутати, представником партії, уповноваженою особою партії чи посадовою особою партії, довіреною особою кандидата у депутати, а також іншою особою за дорученням кандидата у депутати, партії – суб'єкта виборчого процесу. Таким чином, необхідним є встановлення, що підкуп виборців або членів виборчих комісій відбувався за дорученням кандидата у депутати та/або партії, яка його висунула в кандидати у депутати або є суб'єктом виборчого процесу і при наданні такого доручення діяла в інтересах такого кандидата;
- надання під час виборчого процесу виборцям, закладам, установам, організаціям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати), робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямого підкupu) організацією, засновником, власником або членом керівного органу якої є кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидатів у депутати, або посадова особа цієї партії;
- використання кандидатом у депутати, партією при фінансуванні передвиборної агітації інших коштів, крім коштів виборчого фонду;
- залучення чи використання кандидатом у депутати, який займає посаду, у т.ч. за сумісництвом, в органах виконавчої влади, органах влади АРК чи в органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, у військових формуваннях, для проведення передвиборної агітації підлеглих йому осіб, службового транспорту, зв'язку, устаткування, приміщення, іншого об'єкта чи ресурсів за місцем роботи (зловживання службовим становищем);
- порушення партією, кандидатом у депутати обмежень щодо проведення передвиборної агітації, у т.ч. за проведення агітації після 24 години останньої п'ятниці перед днем голосування;
- не відкриття партією, кандидати у депутати від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, кандидатом у депутати в одномандатному окрузі рахунку свого виборчого фонду протягом десяти днів з моменту реєстрації ЦВК;
- не подання до ЦВК розпорядником коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії за п'ять днів до дня голосування проміжного фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду та/або остаточного фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду партії протягом 15 днів після дня голосування;
- не подання до відповідної окружної виборчої комісії розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі за вісім днів до дня голосування проміжного фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду та/або остаточного фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду партії протягом семи днів після дня голосування (у випадку прийняття ЦВК рішення про проведення в одномандатному окрузі повторного голосування має – протягом семи днів після дня повторного голосування);
- не подання до відповідної окружної виборчої комісії розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі за чотири дні до дня голосування проміжного фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду (у випадку прийняття ЦВК рішення про проведення в одномандатному окрузі повторного голосування);
- включення розпорядником коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії, розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі до фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду (у т.ч. проміжного) недостовірних відомостей.

У шести останніх випадках відповідні факти не повинні бути встановлені судом при розгляді виборчого спору, а встановлюються ЦВК.

на виборах Президента України:

- підкупу виборців або членів виборчих комісій кандидатом на пост Президента України, його довіреною особою, посадовою особою партії, яка висунула кандидата, а також на прохання кандидата або за дорученням кандидата або партії, яка його висунула, іншою особою. На відміну від виборів народних депутатів України, встановлення факту існування прохання кандидата чи доручення кандидата або партії, яка його висунула, є необхідним для встановлення факту підкупу виборців або членів виборчих комісій іншими особами. У разі вчинення такого підкупу кандидатом на пост Президента України, його довіреною особою, посадовою особою партії, яка висунула кандидата, встановлення факту існування прохання кандидата чи доручення кандидата або партії не потрібно;
- надання під час виборчого процесу виборцям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерей, інших матеріальних цінностей організацією, засновником, власником або членом керівного органу якої є кандидат на пост Президента України, посадова особа партії, яка висунула кандидата;
- використання кандидатом на пост Президента України при фінансуванні передвиборної агітації інших коштів, крім коштів виборчого фонду;
- залучення чи використання кандидатом на пост Президента України, який займає посаду, у т.ч. за сумісництвом, в органах державної влади, органах влади АРК чи в органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, у військових формуваннях, для проведення передвиборної агітації підлеглих йому осіб, службового транспорту, зв'язку, устаткування, приміщення, іншого об'єкту чи ресурсів за місцем роботи;
- проведення кандидатом на пост Президента України, партією, яка висунула кандидата на пост Президента України, прямої чи опосередкованої передвиборної агітації поза встановленими Законом «Про вибори Президента України» строками (починається з наступного дня після реєстрації кандидата ЦВК і закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем виборів).

У двох останніх випадках відповідні факти не мають бути встановлені судом при розгляді виборчого спору, а встановлюються ЦВК. При встановленні таких обставин ЦВК звертається до відповідних правоохоронних органів для перевірки і реагування відповідно до законів України.

Порушення вимог Закону «Про вибори Президента України» в частині виборчих фондів кандидата в Президенти не тягне за собою адміністративної відповідальності (передбаченої виборчими законами) у вигляді попередження кандидата (ч. 3 ст. 56 Закону «Про вибори Президента України»).

Скасування реєстрації кандидата.

Підстави для скасування ЦВК реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати та кандидата на пост Президента України викладені, відповідно, в ч. 5 ст. 61 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 56 Закону «Про вибори Президента України».

ЦВК приймає рішення про скасування реєстрації кандидата у депутати зокрема в разі порушення ним вимог ч. 4 ст. 52 Закону «Про вибори народних депутатів України», згідно з якою одна і та ж особа може бути включена лише до одного виборчого списку кандидатів у депутати від партії або висунута лише в одному з одномандатних округів у порядку висунування партією чи в порядку самовисунування.

На виборах народних депутатів України рішення про скасування реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати має бути доведено до відома партії, кандидата у депутати разом з наданням його копії не пізніш наступного дня з дня його прийняття.

На виборах Президента України строки повідомлення кандидата (його представника, партії, що його висунула) ідентичні строкам, передбаченим Законом «Про вибори народних депутатів України», проте встановлені додаткові вимоги щодо розгляду такого питання на засіданні ЦВК. Зокрема, ЦВК розглядає питання про скасування реєстрації кандидата на пост Президента України у присутності кандидата на пост Президента

України або уповноваженого представника партії, яка висунула цього кандидата (з повідомленням таких осіб не пізніше як у день, що передує дню розгляду). У разі відсутності зазначених осіб без поважних причин, а при розгляді цього питання менше як за три дні до дня виборів чи дня повторного голосування незалежно від причини це питання розглядається ЦВК за відсутності зазначених осіб (ч. 5 ст. 56 Закону «Про вибори Президента України»).

Адміністративна відповідальність (передбачена виборчими законами) офіційних спостерігачів.

Відповідно до частин 10–11 ст. 78 Закону «Про вибори народних депутатів України» виборча комісія, яка зареєструвала офіційного спостерігача, може зробити йому попередження у разі встановлення фактів порушення ним Закону «Про вибори народних депутатів України», а у випадку такого повторного або грубого порушення – достроково припинити його повноваження.

Спеціальними вимогами до відповідного рішення виборчої комісії є те, що воно: має бути вмотивованим; приймається не менше ніж двома третинами голосів від складу комісії.

Порушеннями, які тягнуть відповідальність офіційного спостерігача, є:

- безпідставне втручання в роботу виборчої комісії, вчинення дій, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження;
- заповнення замість виборця (у т.ч. на його прохання) виборчого бюлетеня;
- присутність при заповненні виборцем виборчого бюлетеня у кабінеті (кімнаті) для таємного голосування або інше порушення таємниці голосування.

Аналогічні підстави відповідальності офіційного спостерігача у вигляді попередження визначені частинами 10–11 ст. 69 Закону «Про вибори Президента України». Проте, на відміну від Закону «Про вибори народних депутатів України», цим Законом не передбачена можливість дострокового припинення його повноважень – натомість виборча комісія може позбавити його права бути присутнім на своєму засіданні в порядку, встановленому цим Законом. Таке рішення може бути оскаржене офіційним спостерігачем до суду.

Частиною 10 ст. 79 Закону «Про вибори народних депутатів України» передбачено, що офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій не мають права втручатися в роботу виборчої комісії, чинити дії, що порушують законний хід виборчого процесу або неправомірно заважають членам виборчої комісії здійснювати свої повноваження; заповнювати замість виборця виборчий бюлетень або іншим чином порушувати таємницю голосування та використовувати свій статус у діяльності, не пов'язаній зі спостереженням за ходом виборчого процесу. Це обмеження поширюється і на осіб, які супроводжують офіційних спостерігачів, під час безпосередньої роботи з офіційним спостерігачем від іноземної держави, міжнародної організації. 9. Частиною 9 ст. 70 Закону «Про вибори Президента України» визначено, що офіційні спостерігачі від іноземних держав, міжнародних організацій не мають права використовувати свій статус у діяльності, не пов'язаній із спостереженням за ходом виборчого процесу, а також втручатися у роботу виборчих комісій. Проте, адміністративна відповідальність (передбачена виборчими законами) офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій, а також осіб, які їх супроводжують, цими законами не передбачена.

1.2. Процедура притягнення до адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства

Оскарження рішення, дій чи бездіяльності суб'єктів виборчого процесу.

Оскарження рішення, дій чи бездіяльності суб'єктів виборчого процесу врегульовано Законом «Про вибори народних депутатів України» (Розділ XIII), Законом «Про вибори Президента України» (Розділ XII), Постановою ЦВК «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів народних депутатів України» від 31 липня 2012 р. №133, Постановою ЦВК «Про Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України» від 28 березня 2014 р. №114, Кодексом адміністративного судочинства України (КАС).

Суб'єкти, що мають право оскарження (суб'єкти звернення зі скаргою):***під час виборів Президента України:***

- зареєстрований кандидат на пост Президента України або від його імені: 1) уповноважений представник кандидата на пост Президента України в ЦВК з правом дорадчого голосу (далі – уповноважений представник кандидата на пост Президента України); 2) довірена особа кандидата на пост Президента України в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі; 3) довірена особа кандидата на пост Президента України в територіальному виборчому окрузі. Уповноважений представник кандидата на пост Президента України може подати скаргу від імені кандидата лише до ЦВК, а довірена особа кандидата на пост Президента України в територіальному виборчому окрузі – до окружної або дільничної виборчої комісії відповідного територіального виборчого округу. Закон не визначає, до яких комісій має право подавати скаргу довірена особа кандидата на пост Президента України в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі;
- офіційний спостерігач від партії – суб'єкта виборчого процесу, кандидата на пост Президента України чи громадської організації;
- виборець, чий особисті виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження (для обох видів виборів) (ст. 91 Закону «Про вибори Президента України»).

під час виборів народних депутатів України:

- зареєстрований кандидат у депутати;
- політична партія – суб'єкт виборчого процесу (для обох видів виборів), в особі її керівника, представника партії у ЦВК, уповноваженої особи партії чи іншої особи, уповноваженої рішенням центрального керівного органу партії;
- довірена особа кандидата у депутати;
- офіційний спостерігач від партії, кандидата у депутати, від громадської організації;
- виборча комісія (на виборах народних депутатів України) (ч. 1 ст. 108 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Суб'єкти, чії дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, можуть бути оскаржені (ч. 2 ст. 108 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 92 Закону «Про вибори Президента України»):

- виборчі комісії, член виборчої комісії;
- політична партія – суб'єкт виборчого процесу;
- кандидат у депутати;
- уповноважені особи партій, довірені особи кандидатів у депутати, офіційні спостерігачів від партій, кандидатів у депутати та громадських організацій (на виборах народних депутатів України – лише щодо порушень, які мали місце під час голосування);
- кандидат на пост Президента України, його довірені особи.

Предмет оскарження (ст. 111 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 93 Закону «Про вибори Президента України»):**Можуть бути оскаржені до відповідної виборчої комісії:**

- рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, її члена – до окружної виборчої комісії, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію;
- бездіяльність окружної виборчої комісії, її члена – до ЦВК (на виборах народних депутатів);
- рішення, дії чи бездіяльність окружної виборчої комісії, члена такої комісії – до ЦВК (на виборах Президента України);
- рішення чи дії політичної партії – суб'єкта виборчого процесу, її посадової особи чи повноважного представника, що стосуються виборчого процесу (на виборах Президента України – тільки дії політичних партій – суб'єктів виборчого процесу), можуть бути оскаржені:

- до ЦВК – стосовно рішення чи дії політичної партії, яка висунула кандидатів у депутати в загальнодержавному виборчому окрузі;
- до відповідної окружної виборчої комісії – стосовно рішення чи дії політичної партії, яка висунула кандидатів у депутати в одномандатному окрузі.

Рішення чи дії, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до внутрішньої організаційної діяльності або виключної компетенції політичних партій, не можуть бути оскаржені до виборчих комісій;

- дії чи бездіяльність кандидата у депутати, дії кандидата на пост Президента України, довіреної особи, зареєстрованої у єдиному загальнодержавному виборчому окрузі, – до ЦВК;
- порушення, які мали місце під час голосування, допущені уповноваженими особами партій, довіреними особами кандидатів у депутати, офіційними спостерігачами від партій, кандидатів у депутати або громадських організацій та порушення, які мали місце під час голосування, допущені довіреною особою кандидата на пост Президента України в територіальному виборчому окрузі, – до дільничної виборчої комісії;
- дії довіреної особи кандидата на пост Президента України в територіальному виборчому окрузі (крім порушень, що мали місце під час голосування) – до окружної виборчої комісії відповідного територіального виборчого округу.

Виключно **до суду** шляхом подання позовної заяви оскаржуються:

- рішення, дії чи бездіяльність ЦВК, члена ЦВК;
- рішення чи дії окружної виборчої комісії (на виборах народних депутатів);
- рішення, дії чи бездіяльність члена окружної виборчої комісії (на виборах народних депутатів);
- рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових і службових осіб;
- рішення, дії чи бездіяльність ЗМІ та інформаційних агентств, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників;
- дії чи бездіяльність уповноважених осіб партій, довірених осіб кандидатів у депутати, офіційних спостерігачів від партій, кандидатів у депутати та громадських організацій, крім порушень, що мали місце під час голосування (на виборах народних депутатів);
- рішення партій – суб'єктів виборчого процесу, рішення чи дії інших об'єднань громадян, їх посадових осіб чи повноважних представників, які стосуються виборчого процесу, крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян належать до їх внутрішньої організаційної діяльності або їх виключної компетенції (на виборах Президента України);
- дії чи бездіяльність офіційних спостерігачів від кандидатів на пост Президента України, партій, громадських організацій, що порушують законодавство про вибори Президента України.

Якщо в порядку оскарження в адміністративному судочинстві судом прийнято до провадження адміністративний позов із того ж питання та з тих же підстав, на яких подано скаргу до виборчої комісії, виборча комісія після отримання повідомлення суду про прийняття до провадження адміністративного позову повертає таку скаргу суб'єкту звернення без розгляду не пізніше наступного дня з дня отримання повідомлення суду із зазначенням підстав її повернення.

Строки оскарження (ст. 111 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 94 Закону «Про вибори Президента України»).

Скарга може бути подана:

- за загальним правилом – протягом п'яти днів після прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження. При цьому: днем вчинення бездіяльності вважається останній день строку, в який мала бути, однак не була вчинена дія, передбачена законом; днем подання скарги вважається день фактичного отримання скарги виборчою комісією; першим днем строку, який має початися у зв'язку з настанням певної події, є день, наступний після дня настання такої події; останнім днем строку, який має закінчитися у зв'язку з настанням певної події, є день, що передує дню вказаної події;
- щодо порушення, яке мало місце до дня голосування, – не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування;

- щодо порушення, яке мало місце під час голосування, – до відповідної дільничної виборчої комісії не пізніше закінчення голосування;
- щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, членів цих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів на дільниці, – до окружної виборчої комісії у дводенний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності;
- пізніше встановлених строків – у випадку повторного подання скарги після усунення її недоліків не пізніше наступного дня після дня її повернення виборчою комісією без розгляду.

Зміна або уточнення суб'єктом звернення зі скаргою вимог під час розгляду скарги, викликані виявленням обставин, не відомих раніше суб'єкту звернення зі скаргою, не вважаються новою скаргою і не підлягають обмеженню строками. Суб'єкт звернення зі скаргою повинен довести, що обставини, які зумовили зміну або уточнення його вимог, не були відомі йому на момент звернення зі скаргою.

Вимоги до скарги (ст. 110 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 95 Закону «Про вибори Президента України»):

- скарга повинна містити:
  - назву виборчої комісії, до якої вона подається;
  - прізвище, ім'я, по батькові (найменування) суб'єкта звернення зі скаргою, його місце проживання (поштову адресу), а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі є;
  - прізвище, ім'я, по батькові (найменування) суб'єкта оскарження, його місце проживання (поштову адресу), а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі є;
  - суть порушеного питання;
  - виклад обставин і зазначення доказів, якими суб'єкт звернення обґрунтовує свої вимоги;
  - чітко сформульовані вимоги із зазначенням суті рішення, ухвалення якого вимагається від виборчої комісії;
  - перелік документів і матеріалів, що додаються;
  - зазначення заінтересованих осіб, яких суб'єкт звернення зі скаргою вважає за потрібне залучити до розгляду скарги;
  - підпис суб'єкта звернення зі скаргою чи довіреної особи кандидата у депутати, із зазначенням дати підписання.
- скарга складається у письмовій формі;
- до скарги мають бути додані її копії, докази, зазначені у скарзі, та копії усіх документів, що приєднуються до неї, у кількості, яка дорівнює кількості суб'єктів оскарження та заінтересованих осіб, зазначених у скарзі (ч. 3 ст. 110 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 4 ст. 95 Закону «Про вибори Президента України»);
- якщо зі скаргою звертається виборча комісія, то до скарги має бути додано рішення виборчої комісії про подання такої скарги, що підписується головою на засіданні виборчої комісії, на якому приймалося рішення про звернення із скаргою, та засвідчується печаткою виборчої комісії (ч. 2 ст. 110 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Якщо скарга подається до виборчої комісії довіреною особою кандидата у депутати, або уповноваженим представником у ЦВК, довіреною особою кандидата в Президенти, то в ній зазначаються також прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання або місцезнаходження (поштова адреса), вид та номер засобів зв'язку кандидата у депутати або кандидата на пост Президента України, в інтересах якого подається скарга. При цьому в разі подання скарги до виборчої комісії довіреною особою особисто вона пред'являє посвідчення довіреної особи. В інших випадках до скарги додається засвідчена копія посвідчення довіреної особи.

Якщо скарга подається від імені партії, то вона підписується її керівником або представником партії у ЦВК, уповноваженою особою партії чи іншою особою, уповноваженою рішенням центрального керівного органу партії, із засвідченням підпису печаткою партії. До скарги додається оригінал або засвідчена відповідно до законодавства копія посвідчення або іншого документа, що підтверджує повноваження особи, яка її подає.

Скарга, оформлена без дотримання вказаних вимог, повертається без розгляду (із зазначенням вичерпного переліку недоліків, які перешкоджають розгляду скарги) не пізніш як на наступний день після дня її

надходження, а скарга, подана напередодні дня голосування, в день голосування чи наступного дня, – невідкладно (ч. 2 ст. 111 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 3 ст. 96 Закону «Про вибори Президента України»).

Виборча комісія приймає рішення про залишення скарги без розгляду по суті, якщо вона подана неналежним суб'єктом звернення зі скаргою, до неналежного суб'єкта розгляду скарги або з порушенням строків оскарження (ч. 11 ст. 111 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 6 ст. 96 Закону «Про вибори Президента України»).

Строки розгляду скарги виборчою комісією (ст. 111 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ст. 96 Закону «Про вибори Президента України»).

Скарга розглядається:

- не пізніш як на другий день з дня її отримання, але не пізніше 24 години дня, що передує дню голосування;
- до дільничної виборчої комісії щодо порушення здійсненого уповноваженими особами партій, довіреними особами кандидатів у депутати, офіційними спостерігачами від партій, кандидатів у депутати та громадських організацій, яке мало місце під час голосування, – відразу після закінчення голосування;
- до виборчої комісії вищого рівня щодо порушення, яке мало місце у день голосування, під час підрахунку голосів на дільниці, – у дводенний строк з дня її подання.

Розгляд скарги.

На засідання виборчих комісій з розгляду скарги обов'язково запрошуються суб'єкт звернення зі скаргою, суб'єкт оскарження та інші заінтересовані особи. Про час і місце розгляду скарги вони повідомляються рекомендованою телеграмою, факсимільним повідомленням, засобами електронної пошти. Допускається повідомлення суб'єкта звернення зі скаргою, суб'єкта оскарження та заінтересованих осіб про час і місце розгляду скарги по телефону з фіксуванням такої дії службовою особою виборчої комісії окремою письмовою довідкою, яка долучається до справи (протоколу).

Неприбуття на засідання суб'єкта розгляду скарги, осіб, які були належним чином повідомлені про його проведення, не перешкоджає розгляду скарги. Без дозволу або запрошення на засіданні окружної та дільничної виборчих комісій мають право бути присутніми з додержанням вимог Закону:

- члени виборчих комісій вищого рівня;
- кандидати в депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій (не більше однієї особи від однієї партії, одного кандидата);
- офіційні спостерігачі від партії, кандидата у депутати або громадської організації (не більше однієї особи від однієї партії, одного кандидата, однієї громадської організації);
- офіційні спостерігачі від іноземних держав, міжнародних організацій;
- представники ЗМІ (не більше двох осіб від одного ЗМІ) (частини 2, 3 ст. 34 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 9 ст. 28 Закону «Про вибори Президента України»).

Інші особи можуть бути присутніми на засіданні окружної, дільничної виборчої комісії тільки з дозволу або на запрошення цієї комісії, про що приймається рішення на засіданні виборчої комісії. Копії скарги та доданих до неї документів надаються суб'єкту оскарження та заінтересованим особам заздалегідь, а у разі неможливості – не пізніше початку розгляду скарги.

Рішення виборчої комісії за результатами розгляду скарги повинно бути справедливим, законним, обґрунтованим і відповідати вимогам, встановленим частинами 3–4 ст. 35, ст. 113 Закону «Про вибори народних депутатів України», частиною 14 ст. 28, ст. 98 Закону «Про вибори Президента України».

Копія рішення виборчої комісії видається чи надсилається суб'єкту звернення зі скаргою, суб'єкту оскарження, заінтересованим особам, відповідній виборчій комісії, іншому суб'єкту, про якого йдеться у рішенні, не пізніше наступного дня після прийняття рішення, а у разі прийняття рішення напередодні, в день голосування або

на наступний день – невідкладно. Рішення ЦВК та окружних виборчих комісій про розгляд скарг не пізніше наступного дня після прийняття рішення, а у разі прийняття рішення напередодні, в день голосування або на наступний день – невідкладно оприлюднюються на офіційному веб-сайті ЦВК. Копія рішення окружної виборчої комісії має бути надіслана відповідною окружною виборчою комісією до ЦВК невідкладно після його прийняття.

Докази.

Виборча комісія вирішує справу на основі наявних доказів, якими можуть бути:

- письмові документи і матеріали (у т.ч. електронні), які містять відомості про обставини, що мають значення для правильного розгляду скарги. Письмові докази мають бути подані в оригіналі або в засвідченій у встановленому порядку копії. Якщо подано копію письмового доказу, виборча комісія має право вимагати подання оригіналу або самостійно витребує оригінал письмового доказу;
- письмові пояснення суб'єктів виборчого процесу, посадових і службових осіб органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, закладів, підприємств, установ, організацій, відповідних правоохоронних органів, отримані на вимогу виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги, у т.ч. членів виборчої комісії, на виконання повноважень виборчої комісії;
- речові докази (для виборів Президента окремо виділені письмові докази);
- висновки експертів, надані письмово на запит виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги, суб'єкта звернення зі скаргою або суб'єкта оскарження (ч. 1 ст. 112 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 1 ст. 97 Закону «Про вибори Президента України»).

Виборча комісія оцінює належність, достовірність кожного доказу, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності, керуючись законом.

Виключно судом при розгляді виборчого спору встановлюється факти (ч. 2 ст. 61 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 3 ст. 56 Закону «Про вибори Президента України»):

- підкупу виборців або членів виборчих комісій кандидатом у депутати, партією, яка висунула кандидатів у депутати, представником партії, уповноваженою особою партії чи посадовою особою партії, довіреною особою кандидата у депутати, а також іншою особою за дорученням кандидата у депутати, партії – суб'єкта виборчого процесу;
- підкупу виборців або членів виборчих комісій кандидатом на пост Президента України, його довіреною особою, посадовою особою партії, яка висунула кандидата, а також на прохання кандидата або за дорученням кандидата або партії, яка його висунула, – іншою особою;
- надання під час виборчого процесу виборцям, закладам, установам, організаціям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати), робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей (непрямого підкупу) організацією, засновником, власником або членом керівного органу якої є кандидат у депутати, партія, яка висунула кандидатів у депутати, або посадова особа цієї партії;
- надання під час виборчого процесу виборцям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, робіт, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерей, інших матеріальних цінностей організацією, засновником, власником або членом керівного органу якої є кандидат на пост Президента України, посадова особа партії, яка висунула кандидата;
- використання кандидатом у депутати, партією (на виборах народних депутатів), кандидатом у Президенти (на виборах Президента України) при фінансуванні передвиборної агітації, крім коштів виборчого фонду, інших коштів;
- залучення або використання кандидатом у депутати, який займає посаду, у т.ч. за сумісництвом, в органах виконавчої влади, органах влади АРК чи органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, у військових формуваннях, для проведення передвиборної агітації підлеглих йому осіб, службового транспорту, зв'язку, устаткування, приміщення, іншого об'єкта чи ресурсів за місцем роботи (зловживання службовим становищем);
- недостовірний або наклепницький характер відомостей про партію – суб'єкта виборчого процесу або про кандидата у депутати.

Наслідки розгляду скарги виборчою комісією.

Такими наслідками можуть бути (частини 4, 5 ст. 113 Закону «Про вибори народних депутатів України» та ч. 1 ст. 98 Закону «Про вибори Президента України»):

- задоволення скарги повністю (якщо встановлено, що рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта оскарження не відповідають законодавству про вибори депутатів):
  - визнання рішення суб'єкта оскарження чи окремих його положень, дії чи бездіяльність такими, що не відповідають вимогам законодавства про вибори депутатів, порушують виборчі права громадян, права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу;
  - скасування рішення;
  - зобов'язання суб'єкта оскарження здійснити дії, передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів депутатів;
  - зобов'язання суб'єкта оскарження утриматися від вчинення певних дій;
  - поновлення іншим способом порушених виборчих прав громадян, прав та законних інтересів суб'єкта виборчого процесу;
  - зобов'язання суб'єкта оскарження здійснити передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів депутатів, дії, які впливають із факту скасування рішення, визнання оскаржених дій або бездіяльності протиправними;
- задоволення скарги частково (задовольняється частина вимог суб'єкта звернення зі скаргою та ухвалюється рішення з можливими описаними вище наслідками);
- відмова в задоволенні скарги (якщо встановлено, що рішення, дії або бездіяльність суб'єкта оскарження вчинені відповідно до закону, в межах повноважень, передбачених законом, і не порушують виборчі права суб'єкта звернення зі скаргою).

2. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНА КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

2.1. Підстави відповідальності за порушення виборчого законодавства, передбаченої Кодексом України про адміністративні правопорушення

Зауваження загального характеру (підвідомчість і підсудність справ)

Відповідно до ст. 221 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 212-7-212-21 КУпАП, розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів. Ці справи повинні розглядатися ними у триденний строк (ст. 277 КУпАП).

Згідно зі ст. 255 КУпАП, протоколи про правопорушення у цих справах можуть складати різні уповноважені особи (див. Табл. 1).

Таблиця 1. Особи, уповноважені на складання адміністративних протоколів про виборчі правопорушення

СТАТТІ КУПАП	УПОВНОВАЖЕНІ ОСОБИ
212-7	- органів внутрішніх справ (Національної поліції); - голова, заступник голови, секретар, інші члени виборчої комісії
212-8	- органів внутрішніх справ (Національної поліції)
212-9	- голова, заступник голови, секретар, інші члени виборчої комісії; - Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, її представники в АРК, областях, містах Києві та Севастополі – в частині порушення порядку ведення передвиборної агітації, порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів з використанням електронних (аудіовізуальних) ЗМІ; - спеціально уповноваженого ЦОВВ з питань реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах – в частині порушення порядку ведення передвиборної агітації, порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів з використанням друкованих ЗМІ та інформаційних агентств
212-10	- органів внутрішніх справ (Національної поліції)
212-11	- голова, заступник голови, секретар, інші члени виборчої комісії; - Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, її представники в АРК, областях, містах Києві та Севастополі – в частині ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу електронним (аудіовізуальним) ЗМІ; - спеціально уповноваженого ЦОВВ з питань реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах – в частині ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу друкованим ЗМІ чи інформаційним агентством
212-12 – 212-14	- органів внутрішніх справ (Національної поліції); - голова, заступник голови, секретар, інші члени виборчої комісії
212-15	- Національного агентства з питань запобігання корупції
212-16 – 212-18	- кандидати, уповноважені особи, офіційні спостерігачі
212-19	- органів внутрішніх справ (Національної поліції)
212-20	- органів внутрішніх справ (Національної поліції); - голова, заступник голови, секретар, інші члени виборчої комісії; - кандидати, уповноважені особи, офіційні спостерігачі
212-21	- Національного агентства з питань запобігання корупції

Порушення порядку ведення Державного реєстру виборців, подання відомостей про виборців, складання і подання списків виборців (ст. 212-7 КУпАП)

Відповідно до ст. 212-7 КУпАП адміністративна відповідальність передбачена за такі діяння:

1) **порушення встановленого законом порядку ведення Державного реєстру виборців** (далі – Реєстр) (ч. 1 ст. 212-7).

Порядок ведення вказаного Реєстру передбачено Законом «Про Державний реєстр виборців» (насамперед його розділами I і III), він є широким поняттям і включає, зокрема:

- основні засади ведення Реєстру, зокрема доступність до Реєстру, його поновлюваність тощо;
- мову ведення Реєстру;
- відомості про виборця;
- порядок доступу до бази даних Реєстру;
- гарантії захисту та безпеки персональних даних виборців;
- електронну форму ведення Реєстру;
- облік усіх дій щодо зміни бази даних Реєстру;
- порядок прийняття рішення щодо включення виборця до Реєстру;
- порядок періодичного поновлення персональних даних Реєстру тощо;

2) **порушення встановлених законом порядку та строків подання відомостей про виборців до органу Державного реєстру виборців, виборчої комісії** (ч. 1 ст. 212-7) – див. Табл. 2.

Таблиця 2. Відомості, які змінилися протягом попереднього місяця та які відповідні посадові особи зобов'язані щомісяця до 5 числа подавати органу ведення Реєстру або розпоряднику Реєстру (ст. 22 Закону «Про Державний реєстр виборців»)

ВІДОМОСТІ ПРО:	ДОДАТКОВІ ВИМОГИ	ПОСАДОВА СОБА
- осіб, які набули громадянства України, отримали тимчасове посвідчення або паспорт громадянина України; - виборців, які отримали паспорт громадянина України у зв'язку зі зміною прізвища, імені, по батькові, дати або місця народження; - осіб, громадянство України яких припинено.	Включаючи адресу виборця.	Посадова особа, уповноважена центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері громадянства.
- виборців, смерть яких зареєстровано.	Включаючи адресу виборця.	Керівник відділу державної реєстрації актів цивільного стану.
виборців – військовослужбовців строкової служби, які: - прибули для проходження служби у цій військовій частині (формуванні); - вибули з території дислокації цієї військової частини (формування).	Включаючи адресу виборця.	Командир військової частини (формування), дислокованої в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці.
- виборців, які були визнані недієздатними; - осіб, щодо яких було скасовано рішення про визнання їх недієздатними.	Включаючи адресу виборця.	Відповідний районний (районний у місті, міський, міськрайонний) суд.
- виборців, які прибули для відбування покарання до цієї установи; - виборців, які відбували покарання і вибули з цієї установи; - громадян України, які відбувають покарання та яким протягом наступного місяця виповниться 18 років.	Включаючи адресу виборця.	Керівник установи виконання покарань.
виборців, які: - зареєстровані за юридичною адресою закладу; - зняті з реєстрації за юридичною адресою закладу.	–	Керівник центру обліку, який веде облік бездомних осіб, або соціальної служби, у складі якої утворено структурний підрозділ для ведення обліку бездомних осіб.
- громадян України, яким протягом наступного місяця виповниться 18 років; - осіб, які набули громадянства України, отримали тимчасове посвідчення або паспорт громадянина України; - осіб, громадянство України яких припинено; - громадян України – виборців, які стали на консульський облік на території відповідного консульського округу; - громадян України – виборців, які зняті з консульського обліку на території відповідного консульського округу; - громадян України, які змінили прізвище, ім'я, по батькові, дату або місце народження; - померлих виборців, стосовно яких на відповідній території компетентним органом відповідної держави видано свідоцтво про смерть або інший документ.	Включаючи зазначення країни проживання (перебування) виборця та його поштову адресу за правилами країни проживання (перебування).	Керівник закордонної дипломатичної установи України.

- виборців, які прибули для проходження служби у військових частинах (формуваннях) України, що дислокуються за межами України на відповідній території; - виборців, які вибули з військових частин (формувань) України, що дислокуються за межами України на відповідній території.	Включаючи адресу виборця.	Міністерство оборони України.
- виборців, щодо яких встановлено постійну нездатність пересуватися самостійно.	Включаючи адресу виборця.	Керівник відповідного районного (районного у місті, міського) органу охорони здоров'я, установи соціального захисту, сільський, селищний, міський голова.
- громадян України, зареєстрованих за місцем проживання у відповідній адміністративно-територіальній одиниці, яким протягом наступного місяця виповниться 18 років; - виборців, які зареєстрували своє місце проживання у відповідній адміністративно-територіальній одиниці; - виборців, які зняті з реєстрації за місцем проживання у відповідній адміністративно-територіальній одиниці.	Включаючи адресу виборця.	Уповноважена посадова особа органу реєстрації.
- найменування нових та перейменування вулиць площ тощо, присвоєння номерів новим будинкам і зміну нумерації існуючих будинків у відповідному населеному пункті.	–	Сільський, селищний, міський голова чи інша посадова особа, яка відповідно до закону здійснює його повноваження.

Крім того, відомості, зазначені у ст. 22 Закону «Про Державний реєстр виборців», керівники відповідних органів, закладів, установ подають до органу ведення Державного реєстру виборців за 10 днів:

- до дня передачі попередніх списків виборців на звичайних виборчих дільницях – за період з першого числа попереднього календарного місяця до дня подання цих відомостей (ч. 3 ст. 27 Закону «Про Державний реєстр виборців»);
- до дня голосування – за період з дати подання відомостей для попереднього списку виборців до дня подання цих відомостей (ч. 1 ст. 28 Закону «Про Державний реєстр виборців», ч. 1 ст. 41 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Законодавство (зокрема, ч. 4 ст. 28 Закону «Про Державний реєстр виборців», ст. 43 та ін. Закону «Про вибори народних депутатів України») передбачає й інші ситуації надання відповідних відомостей, зокрема у разі утворення спеціальної виборчої дільниці у виняткових випадках (зокрема на суднах, які перебувають в плаванні, на полярних станціях).

Що стосується порушення встановлених законом порядку та строків подання відомостей про виборців до виборчої комісії, то попередні й уточнені списки виборців відповідним окружним (територіальним) чи дільничним виборчим комісіям надає орган ведення Реєстру (ч. 8 ст. 27, частини 7 і 8 ст. 28 Закону «Про Державний реєстр виборців»);

3) **порушення порядку складання та подання списку виборців** (ч. 1 ст. 212-7).

Складання *попередніх* списків виборців регламентується ст. 27 Закону «Про Державний реєстр виборців». Такі списки для підготовки та проведення голосування на виборах Президента України, народних депутатів України за формою, встановленою ЦВК, складають:

- для кожної звичайної виборчої дільниці і для спеціальних виборчих дільниць, утворених в установах виконання покарань – орган ведення Реєстру;
- для кожної закордонної виборчої дільниці – орган ведення Реєстру в МЗС;
- на спеціальних виборчих дільницях, утворених у стаціонарних лікувальних закладах, на суднах, які перебувають у день виборів у плаванні під Державним Прапором України, на полярних станціях України, у слідчих ізоляторах та інших місцях тимчасового перебування виборців з обмеженими можливостями пересування – відповідні дільничні виборчі комісії.

Порядок складання попередніх списків виборців для звичайних виборчих дільниць встановлює ЦВК (ст. 39 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 31 Закону «Про вибори Президента України»). Проте, цей порядок має ґрунтуватися на положеннях цих статей щодо загального і рівного виборчого права).

Складання *уточнених* списків виборців регламентується ст. 28 Закону «Про Державний реєстр виборців». Уточнені списки виборців виготовляються відповідно до Закону «Про Державний реєстр виборців» та містять графу для підписів виборців за отримання виборчих бюлетенів.

Порушення порядку подання списку виборців можуть вчинити лише керівники установ, де створюються спеціальні виборчі дільниці. Так, керівник установи виконання покарань, слідчого ізолятора, полярної станції України, капітан судна забезпечує подання та достовірність списків виборців дільничній виборчій комісії не пізніше як за 16 днів, а керівник стаціонарного лікувального закладу – не пізніше як за 9 днів до дня голосування (ст. 41 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 36 Закону «Про вибори Президента України»);

4) порушення встановлених законом порядку та строків надання списку виборців відповідним виборчим комісіям (ч. 2 ст. 212-7).

Не пізніше як за 20 днів до дня голосування орган ведення Державного реєстру виборців у приміщенні, в якому він розташований, за актом передає один примірник *попереднього* списку виборців на паперовому носії відповідній дільничній виборчій комісії; від імені дільничної виборчої комісії попередній список виборців отримують не менше трьох членів цієї комісії, одним з яких повинен бути голова комісії, а у разі неможливості – заступник голови або секретар комісії (ч. 5 ст. 39 Закону «Про вибори народних депутатів України»). Аналогічний порядок, за винятком того, що списки передаються за 8 днів до дня виборів, визначає ст. 31 Закону «Про вибори Президента України».

Уточнені списки виборців – у такому ж порядку (див. ч. 6 ст. 41 Закону «Про вибори народних депутатів України», ч. 6 ст. 34 Закону «Про вибори Президента України») – передаються окружним (територіальним) чи дільничним виборчим комісіям не пізніше як за 2 дні до дня голосування, якщо інший строк не встановлено відповідним законом. Див. також постанову ЦВК від 26 січня 2012 р. №19 «Про форми списків виборців на виборчих дільницях та інших виборчих документів для підготовки та проведення голосування з виборів народних депутатів України», яка містить, зокрема, зразки актів про передачу дільничній виборчій комісії:

- попереднього списку виборців на звичайній виборчій дільниці;
- уточненого списку виборців на звичайній виборчій дільниці;
- попереднього списку виборців на спеціальній виборчій дільниці, утвореній в установі виконання покарань, слідчому ізоляторі;
- уточненого списку виборців на спеціальній виборчій дільниці, утвореній в установі виконання покарань, слідчому ізоляторі;

5) надання недостовірного списку виборців (ч. 2 ст. 212-7).

Обов'язок забезпечити достовірність відомостей покладається законом на керівника відповідного державного органу, закладу, установи, командира військової частини (формування), який подає відповідні відомості (ч. 14 ст. 22 Закону «Про Державний реєстр виборців», ст. 41 і ч. 4 ст. 43 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 34 і ч. 3 ст. 36 Закону «Про вибори Президента України»).

Водночас слід враховувати, що поєднане з обманом перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права (такий обман може бути пов'язаний і з невключенням громадянина до списку виборців), а також умисне подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців є кримінальними правопорушеннями, які караються відповідно до ст. 157 і ч. 1 та 4 ст. 158 КК;

б) порушення вимог закону про виготовлення нового примірника списку виборців для повторного голосування з урахуванням уточнень, внесених до списку виборців у день голосування (ч. 3 ст. 212-7). Закон «Про вибори народних депутатів України» не передбачає виготовлення нового примірника списку виборців для повторного голосування.

Статтю ж 36-2 Закону «Про вибори Президента України» встановлено порядок, згідно з яким, зокрема: списки виборців, виготовлені органами ведення Державного реєстру виборців, передаються виборчим комісіям не пізніше як за два дні до дня повторного голосування; до цих списків включаються громадяни України, яким на день повторного голосування виповнилося 18 років.

Всі перелічені вище діяння, незалежно від того, що вони передбачені різними частинами ст. 212-7 КУпАП, являють собою самостійні порушення.

Предметом перелічених вище діянь є Державний реєстр виборців, відомості про виборців та список виборців.

Державний реєстр виборців – автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для зберігання, обробки даних, які містять передбачені Законом «Про Державний реєстр виборців» відомості, та користування ними, створена для забезпечення державного обліку громадян України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України (виборці).

Відомості про виборців – це персональні дані, які заносяться до Реєстру та зберігаються в базі даних Реєстру: а) ідентифікаційні персональні дані виборця; б) персональні дані, які визначають місце та умови голосування виборця; в) службові персональні дані.

До ідентифікаційних персональних даних виборця, які однозначно визначають його особу, належать: прізвище; власне ім'я (усі власні імена); по батькові; дата народження; місце народження; унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (якщо така інформація внесена до паспорта громадянина України) (ст. 6 Закону «Про Державний реєстр виборців»).

До персональних даних, які визначають місце та умови голосування виборця, належать: виборча адреса виборця; номер територіального або зазначення закордонного виборчого округу, до якого віднесений виборець; номер виборчої дільниці, до якої віднесений виборець; відомості про постійну нездатність виборця пересуватися самостійно (за наявності підстав) (статті 7 і 8 Закону «Про Державний реєстр виборців»).

До службових персональних даних Реєстру належать, зокрема: дата набуття виборцем громадянства України; службова відмітка про вибуття виборця із зареєстрованого місця проживання із зазначенням номера і дати видання виборцю документа, що засвідчує таку зміну; службова відмітка про проходження виборцем строкової військової служби та ін. (ст. 9 Закону «Про Державний реєстр виборців»).

Списки виборців бувають попередніми та остаточними (ст. 26 Закону «Про Державний реєстр виборців», ст. 29 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 31 Закону «Про вибори Президента України»).

Суб'єктами зазначених вище порушень є посадові особи, на яких законом покладено обов'язок:

- 1) вести Державний реєстр виборців – це посадові особи органу ведення Реєстру: у районі, районі в місті Києві, місті Севастополі – відповідний структурний підрозділ апарату районної, районної у місті державної адміністрації; у місті обласного (республіканського в АРК) значення без районного поділу – відповідний виконавчий орган міської ради; у районі в місті обласного значення з районним поділом – відповідний виконавчий орган районної у місті ради або відповідний структурний підрозділ створеного у районі виконавчого органу міської ради;
- 2) подавати відомості про виборців до органу Державного реєстру виборців чи виборчої комісії (див. Табл. 1 на стор. 23);
- 3) складати та подавати список виборців – посадові особи органу ведення Реєстру, а на спеціальних виборчих дільницях – посадові особи відповідних дільничних виборчих комісій;
- 4) надавати список виборців відповідним виборчим комісіям – посадові особи органу ведення Реєстру;
- 5) виготовляти новий примірник списку виборців для повторного голосування з урахуванням уточнень, внесених до списку виборців у день голосування – посадові особи органу ведення Реєстру.

Оскільки у ст. 212-7 КУпАП прямо не визначено **форму вини**, з якою може бути вчинене те чи інше порушення, то слід вважати, що зазначена посадова особа може вчинити його як умисно – коли вона усвідомлює протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачає її шкідливі наслідки і бажає їх або свідомо допускає настання цих наслідків (скажімо, не подала до виборчої комісії відомості про певних виборців, оскільки ті говорили, що однак на вибори не підуть), так і через необережність, коли вона передбачає можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховує на їх відвернення або не передбачає можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити (скажімо, через недбалість пропустила строки подання відомостей).

Посадова особа несе не адміністративну відповідальність за ст. 212-7 КУпАП, а **кримінальну відповідальність**, якщо вона:

- вчинила одне із зазначених діянь з метою перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, члена виборчої комісії або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, і ці дії були поєднані з обманом або примушуванням (ст. 157 КК), або
- умисно подала до органу ведення Державного реєстру виборців неправдиві відомості про виборців, або
- умисно внесла неправдиві відомості до бази даних Державного реєстру виборців, або
- вчинила несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, чи інше несанкціоноване втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців (ст. 158 КК).

Несанкціоноване знищення записів Реєстру або окремих персональних даних Реєстру може тягнути відповідальність за ст. 362 КК.

У випадку відсутності складу адміністративного або кримінального правопорушення посадові та службові особи органів Реєстру, згідно із ч. 3 ст. 33 Закону «Про Державний реєстр виборців», можуть нести **дисциплінарну відповідальність** зокрема за такі порушення:

- порушення правил доступу до Реєстру, порядку використання інформації з Реєстру;
- обробка даних Реєстру на підставах або у спосіб, що не передбачені цим та іншими законами, рішеннями розпорядника Реєстру, прийнятими відповідно до цього Закону;
- невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків, пов'язаних із забезпеченням повноти, захисту та безпеки персональних даних Реєстру;
- умисне порушення захисту Реєстру, умисна передача відомостей, необхідних для доступу до Реєстру, іншим особам на підставах та у спосіб, що не передбачені цим Законом та рішеннями розпорядника Реєстру, прийнятими відповідно до цього Закону.

Порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців та зі списком виборців (ст. 212-8 КУпАП)

Відповідно до ст. 212-8 КУпАП адміністративна відповідальність передбачена за такі діяння, вчинені щодо громадянина:

1) порушення права на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців.

Стаття 10 Закону «Про Державний реєстр виборців» передбачає, що кожен виборець має право отримувати інформацію про своє включення (невключення) чи включення (невключення) інших осіб до Реєстру і безоплатно одержувати у будь-який час від відповідного органу ведення Реєстру в доступній формі вичерпну інформацію про свої персональні дані, внесені до Реєстру, в установленому цим Законом порядку;

2) порушення права на ознайомлення зі списком виборців.

Стаття 13 Закону «Про вибори Президента України» покладає на виборчі комісії забезпечувати можливість ознайомлення громадян із списками виборців. У ч. 1 ст. 27 цього Закону встановлено, що дільнична виборча комісія щодо організації підготовки і проведення виборів Президента України отримує список виборців від органу ведення Державного реєстру виборців або МЗС, складає список виборців і подає його для загального ознайомлення, а ст. 32 встановлює порядок ознайомлення виборців із попереднім списком виборців на звичайній виборчій дільниці:

- попередній список надається для загального ознайомлення у приміщенні дільничної виборчої комісії наступного ж дня після його отримання;
- дільнична виборча комісія звичайної виборчої дільниці не пізніше як за 5 днів до дня виборів надсилає або доставляє в інший спосіб кожному виборцю іменне запрошення, отримане від органу ведення Державного реєстру виборців, яким повідомляє про включення його до попереднього списку виборців відповідної виборчої дільниці, адресу дільничної виборчої комісії, її номер телефону і розпорядок роботи, а також про час і місце голосування;
- кожен громадянин має право ознайомитися із списком виборців у приміщенні відповідної дільничної виборчої комісії та перевірити правильність внесених до нього відомостей.

Аналогічні норми містяться у статтях 32 і 40 Закону «Про вибори народних депутатів України»;

3) відмова у видачі копії мотивованого рішення про відхилення скарги (звернення) про внесення змін до відомостей Державного реєстру виборців або запиту щодо відомостей Державного реєстру виборців.

Згідно зі статтями 20 і 21 Закону «Про Державний реєстр виборців» кожен виборець може особисто звернутися до органу ведення Реєстру:

- у разі зміни його персональних даних чи виборчої адреси із заявою про внесення відповідних змін. Керівник органу ведення Реєстру виключно з визначених законом підстав може відмовити у задоволенні заяви виборця і повідомити про це у письмовій формі із зазначенням підстави відмови.
- з письмовим запитом щодо змісту його персональних даних у Реєстрі. У разі невідповідності зазначених у запиті ідентифікаційних персональних даних чи виборчої адреси виборця даним цього виборця у Реєстрі орган ведення Реєстру надсилає йому відмову в задоволенні запиту із зазначенням підстави відмови;

4) відмова у видачі копії мотивованого рішення про внесення змін до списку виборців.

Стаття 27 Закону «Про вибори Президента України» передбачає, що дільнична виборча комісія розглядає звернення, заяви і скарги з питань внесення змін до списку виборців.

Законами «Про вибори народних депутатів України» (ст. 40) і «Про вибори Президента України» (ст. 32) передбачено, що громадянин має право звернутися до відповідної дільничної виборчої комісії або до органу ведення Державного реєстру виборців щодо допущених при складанні попереднього списку виборців неправильностей, у тому числі невключення, неправильного включення або виключення із списку виборців його чи інших осіб, – і за результатом розгляду заяви дільнична виборча комісія приймає рішення, яке видає особі, що подала заяву, про її передачу до органу ведення Державного реєстру виборців.

Згідно з частинами 9 і 10 ст. 36 Закону «Про вибори Президента України», ч. 12 ст. 43 Закону «Про вибори народних депутатів України» аналогічну заяву громадянин може подати для уточнення списків виборців на спеціальних виборчих дільницях до відповідної дільничної виборчої комісії. Така заява розглядається комісією невідкладно і комісія зобов'язана прийняти рішення про внесення змін до списку виборців або мотивоване рішення про відмову у задоволенні заяви та видати виборцю копію рішення;

5) порушення строків видачі копії зазначеного рішення.

Законами передбачена видача громадянину відповідного рішення у такі строки:

- відповідь органу ведення Реєстру на запит з вичерпною інформацією по його суті у разі підтвердження відповідності персональних даних виборця та зазначеної ним виборчої адреси – не пізніше шостого робочого дня після отримання такого запиту (ст. 21 Закону «Про Державний реєстр виборців»);
- рішення виборчої комісії про внесення змін до списку виборців – не пізніше наступного дня після дня його прийняття (ч. 6 ст. 40 Закону «Про вибори народних депутатів України», ч. 6 ст. 32 Закону «Про вибори Президента України»);
- копію рішення про внесення змін до списку виборців або мотивоване рішення про відмову у задоволенні заяви – в день його прийняття (ч. 10 ст. 36 Закону «Про вибори Президента України», ч. 12 ст. 43 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Щодо інших строків, то вони законом не встановлені.

Суб'єктами зазначених порушень є посадові особи органу ведення Реєстру і дільничних виборчих комісії.

З **суб'єктивної сторони** ці порушення можуть бути вчинені умисно або через необережність.

Посадова особа несе не адміністративну відповідальність за ст. 212-8 КУпАП, а **кримінальну відповідальність** за ст. 157 КК, якщо порушення права громадянина на ознайомлення із зазначеними відомостями було вчинене з метою перешкоджання вільному здійсненню цим громадянином свого виборчого права, і ці дії були поєднані з обманом або примушуванням (ст. 157 КК).

Порушення порядку ведення передвиборної агітації з використанням ЗМІ та порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів (ст. 212-9 КУпАП)

Виборчий процес здійснюється, зокрема, на засадах свободи передвиборної агітації, рівних умов доступу кандидатів на пост Президента України до ЗМІ (ст. 11 Закону «Про вибори Президента України») або рівного доступу всіх кандидатів у депутати і партій – суб'єктів виборчого процесу до ЗМІ, крім тих, засновниками (власниками) яких є партії, кандидати у депутати в одномандатному окрузі (ст. 11 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Відповідно до ст. 212-9 КУпАП адміністративна відповідальність передбачена за такі **діяння**:

1) порушення передбаченого законом порядку ведення передвиборної агітації з використанням друкованих, електронних (аудіовізуальних) ЗМІ (ч. 1 ст. 212-9).

Порядок ведення передвиборної агітації з використанням ЗМІ встановлюється ч. 3 ст. 56-1, ч. 2 ст. 56-3, статтями 56-5, 56-6, 60–64 Закону «Про вибори Президента України» ч. 2 ст. 65, статтями 66, 67, 68, 71–74 Закону «Про вибори народних депутатів України», тобто є вельми широким поняттям і може проявитися у різноманітних діяннях;

2) надання переваги в інформаційних телерадіопередачах чи друкованих ЗМІ, в продукції інформаційного агентства будь-якому кандидату, політичній партії (блоку), їх передвиборним програмам (ч. 1 ст. 212-9).

Державним та комунальним ЗМІ, їх посадовим та службовим особам і творчим працівникам під час виборчого процесу у своїх матеріалах і передачах забороняється агітувати за або проти кандидатів на пост Президента України, оцінювати їхні передвиборні програми або віддавати їм перевагу в будь-якій формі (ч. 4 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України»).

Телерадіоорганізації самостійно визначають кількість ефірного часу, присвяченого висвітленню фактів та подій, пов'язаних з виборчим процесом, але у зазначених матеріалах телерадіоорганізаціям заборонено виокремлювати у своєму ставленні певних суб'єктів виборчого процесу чи надавати їм привілеї (ч. 4 ст. 66 Закону «Про вибори народних депутатів України»). Цей Закон, наприклад, ч. 9 ст. 72, частини 1 і 2 ст. 73, містить й інші гарантії того, що вказані переваги чи привілеї не будуть надаватися);

3) порушення заборони протягом визначеного законом часу у будь-якій формі коментувати чи оцінювати зміст передвиборної агітаційної теле-, радіопрограми відповідного кандидата, політичної партії (блоку), давати будь-яку інформацію щодо цього кандидата, цієї політичної партії (блоку) (ч. 2 ст. 212-9).

У ч. 5 ст. 61 Закону «Про вибори Президента України» прямо зазначено: «Протягом 20 хвилин до і після теле-, радіотрансляції передвиборної агітаційної теле-, радіопрограми відповідного кандидата на пост Президента України забороняється у будь-якій формі коментувати чи оцінювати зміст передвиборної агітаційної програми, давати будь-яку інформацію щодо цього кандидата, цієї партії».

Відповідно, ч. 9 ст. 72 Закону «Про вибори народних депутатів України» встановлює: «Впродовж 10 хвилин до і після теле-, радіотрансляції передвиборної агітаційної теле-, радіопрограми партії, кандидата у депутати забороняється на тому ж каналі мовлення в будь-якій формі коментувати чи оцінювати зміст передвиборної агітаційної програми, дії партії, кандидатів у депутати»;

4) супроводження офіційних повідомлень у період виборчого процесу коментарями, що мають агітаційний характер, а також відео-, аудіозаписами, кінозйомками, фотоілюстраціями про дії посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування як кандидатів у депутати та на посади сільських, селищних, міських голів (ч. 3 ст. 212-9).

Згідно із ч. 4 ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України» офіційні повідомлення в період виборчого процесу про дії кандидатів у депутати, які є посадовими особами органів державної влади, органів влади АРК чи органів місцевого самоврядування, пов'язані з виконанням ними посадових (службових) повноважень, передбачених Конституцією України та законами України, і підготовлені у порядку, передбаченому Законом «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого

самоврядування в Україні засобами масової інформації», не належать до політичної реклами та інших форм передвиборної агітації. Але такі офіційні повідомлення не повинні містити коментарів агітаційного характеру, а також відео-, аудіозаписів, кінозйомок, фотоілюстрацій про дії зазначених осіб як кандидатів у депутати.

Так само ч. 3 ст. 58 Закону «Про вибори Президента України» встановлює, що до передвиборної агітації не відносяться офіційні повідомлення в період виборчого процесу (без коментарів, які можуть мати агітаційний характер, а також відео-, аудіозаписів, кінозйомок, фотоілюстрацій) про дії кандидатів на пост Президента України, пов'язані з виконанням ними посадових (службових) повноважень, передбачених Конституцією України або законами.

Суб'єктами зазначених порушень є власники, посадові чи службові особи, творчі працівники ЗМІ, інформаційних агентств. Адже в назві і диспозиціях ст. 212-9 КУпАП йдеться про порушення порядку ведення передвиборної агітації виключно з використанням ЗМІ, інформаційних агентств.

З **суб'єктивної сторони** зазначені порушення можуть бути вчинені умисно або через необережність.

Порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації (ст. 212-10)

Передвиборна агітація – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата у депутати або партію – суб'єкта виборчого процесу (ч. 1 ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України»), або голосувати за або не голосувати за певного кандидата на пост Президента України. Отже, її ознаками є: а) діяння – діяльність у будь-якій формі; б) мета – спонукання виборців голосувати за або проти певного кандидата (партію).

Відповідно до ст. 212-10 КУпАП адміністративна відповідальність передбачена за такі **діяння**:

1) **здійснення передвиборної агітації особою, участь якої у передвиборній агітації заборонена законом.**

Виборчі закони містять дещо відмінні переліки таких осіб.

Так, відповідну заборону Закон «Про вибори Президента України» (ч. 8 ст. 29, частини 1 і 4 ст. 64) встановлює для таких **суб'єктів**:

1.1) осіб, які не є громадянами України;

1.2) органів виконавчої влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів і судів, їх посадових і службових осіб у робочий час (крім випадків, коли відповідна особа є кандидатом на пост Президента України). Слід врахувати, що згідно із Законом «Про державну службу» (ст. 10) державному службовцю заборонено у будь-який спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях, зокрема брати участь в агітації, у т.ч. в позаробочий час, крім випадку реєстрації його ЦВК, виборчими комісіями кандидатом у депутати, якому в такому разі має бути надана відпустка;

1.3) членів виборчих комісій під час виконання своїх обов'язків на строк здійснення повноважень (забороняється агітувати за чи проти кандидатів на пост Президента України, а також публічно оцінювати діяльність кандидатів на пост Президента України та партій – суб'єктів виборчого процесу);

1.4) державних та комунальних ЗМІ, їх посадових та службових осіб і творчих працівників під час виборчого процесу у своїх матеріалах і передачах, не обумовлених угодами, укладеними відповідно до вимог цього Закону (забороняється агітувати за або проти кандидатів на пост Президента України).

Законом «Про вибори народних депутатів України» (ч. 12 ст. 36, частини 1, 7, 19 ст. 74) заборона здійснювати передвиборну агітацію встановлена для таких **суб'єктів**:

1.1) членів виборчих комісій протягом часу своїх повноважень (забороняється агітувати за чи проти партій, кандидатів у депутати та публічно оцінювати діяльність партій – суб'єктів виборчого процесу та кандидатів у депутати);

1.2) іноземців та осіб без громадянства, у т.ч. через журналістську діяльність чи у формі участі у концертах, виставах, спортивних змаганнях, інших публічних заходах, що проводяться на підтримку чи за підтримки партії – суб'єкта виборчого процесу чи кандидата у депутати;

1.3) органів виконавчої влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів і судів;

1.4) посадових і службових осіб цих органів – у робочий час, крім випадків, коли відповідна посадова чи службова особа є кандидатом у депутати. Як вказано вище, державному службовцю заборонено брати участь в агітації, у т.ч. в позаробочий час, крім випадку реєстрації його ЦВК, виборчими комісіями кандидатом у депутати, якому в такому разі має бути надана відпустка;

1.5) ЗМІ, їх посадових та службових осіб і творчих працівників під час виборчого процесу у своїх матеріалах і передачах, не обумовлених угодами, укладеними відповідно до вимог цього Закону (забороняється агітувати за або проти партії, кандидата у депутати чи поширювати інформацію, яка має ознаки політичної реклами, безоплатно або яка оплачена з джерел, не передбачених законом, а так само поширювати будь-яку інформацію з метою спонукання виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу);

1.6) авторів і ведучих телерадіопередач, які є кандидатами у депутати (забороняється під час виборчого процесу у телерадіопередачах вести передвиборну агітацію);

1.7) зарубіжних ЗМІ, що діють на території України, а також зареєстрованих в Україні ЗМІ, в яких частка зарубіжної власності перевищує 50%;

2) проведення передвиборної агітації поза строками, встановленими законом.

Закон «Про вибори народних депутатів України» (ст. 70) встановлює, що передвиборна агітація:

- кандидатів у депутати і партій, кандидати у депутати від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі, розпочинається з дня, наступного за днем прийняття виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидатів у депутати;
- закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем голосування;
- забороняється напередодні дня голосування та в день голосування. У цей же час забороняються проведення масових акцій (зборів, мітингів, походів, демонстрацій, пікетів) від імені партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, кандидатів в депутати, розповсюдження агітаційних матеріалів, а також публічні оголошення про підтримку партією чи окремими кандидатами у депутати проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів.

Згідно з ч. 24 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України» з часу припинення передвиборної агітації забороняються проведення агітаційних заходів, розповсюдження передвиборних агітаційних матеріалів у ЗМІ, демонстрація агітаційних фільмів чи кліпів, розповсюдження виборчих листівок, плакатів, інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації, публічні заклики голосувати за чи не голосувати за партії – суб'єкти виборчого процесу, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі або публічна оцінка діяльності цих партій чи кандидатів у депутати. Передвиборні агітаційні матеріали знімаються з 24 години останньої п'ятниці перед днем голосування відповідними службами місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Згідно із Законом «Про вибори Президента України» (ст. 57) передвиборна агітація:

- розпочинається кандидатом на пост Президента України наступного дня після дня його реєстрації ЦВК і закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем виборів;
- перед повторним голосуванням розпочинається з дня, наступного після призначення повторного голосування, і закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем повторного голосування;
- забороняється у період виборчого процесу поза строками, встановленими у цій статті.

Публікація агітаційних матеріалів у ЗМІ, розповсюдження виборчих листівок, розклеювання виборчих плакатів, публічні заклики голосувати за чи проти кандидатів на пост Президента України та розповсюдження політичної реклами з часу припинення передвиборної агітації забороняються. Передвиборні агітаційні матеріали знімаються з 24 години останньої п'ятниці, що передує дню виборів чи дню повторного

голосування, відповідними службами місцевих органів виконавчої влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування (ч. 17 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України»).

Суб'єктами цих порушень можуть бути як відповідні посадові особи (наприклад, політичних партій), так і громадяни, зокрема ті, що є кандидатами у депутати;

3) проведення передвиборної агітації в місцях, що заборонені законом.

Закони «Про вибори народних депутатів України» (ч. 2 ст. 74) і «Про вибори Президента України» (ч. 2 ст. 64) прямо забороняють проводити передвиборну агітацію у військових частинах (формуваннях), в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, за умови, що така агітація поєднується з відвіданням цих місць, відповідно, окремими кандидатами у депутати, їх довіреними особами чи уповноваженими особами партій, або кандидатами на пост Президента України чи їх довіреними особами. Сама ж по собі передвиборна агітація в цих місцях не заборонена, а лише обмежується і зустрічі з виборцями можуть проводитися виключно в порядку, визначеному в ст. 74 Закону.

Суб'єктами цих порушень є кандидати у депутати, їх довірені особи чи уповноважені особи партій, кандидати на пост Президента України та їх довірені особи;

4) здійснення передвиборної агітації у формах і засобах, що суперечать Конституції або законам України.

Закони «Про вибори народних депутатів України» (ст. 68) і «Про вибори Президента України» (ст. 58) передбачають, як загальний принцип, що передвиборна агітація може здійснюватися в будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України.

Перший з названих законів (ст. 74) забороняє здійснювати передвиборну агітацію у таких формах або такими засобами:

4.1) з поширенням у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжнетничної, расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

4.2) з використанням приміщень органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування за рахунок коштів виборчих фондів партій, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі;

4.3) проведення агітаційних заходів, розповсюдження передвиборних агітаційних матеріалів, демонстрація агітаційних фільмів чи кліпів, розповсюдження виборчих листівок, плакатів, інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, у яких розміщено матеріали передвиборної агітації, публічні заклики голосувати за чи не голосувати за партії – суб'єктів виборчого процесу, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі або публічна оцінка діяльності цих партій чи кандидатів у депутати під час проведення заходів, організованих органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування, державними чи комунальними підприємствами, закладами, установами, організаціями;

4.4) з розміщенням політичної реклами в одному блоці з комерційною чи соціальною рекламою;

4.5) з використанням під час виборчого процесу у комерційній та соціальній рекламі: прізвищ чи портретів кандидатів у депутати; назв чи символіки партій – суб'єктів виборчого процесу;

4.6) з розповсюдженням завідомо недостовірних або наклепницьких відомостей про партію – суб'єкта виборчого процесу або про кандидата у депутати, недостовірний або наклепницький характер яких встановлено у судовому порядку;

4.7) із непрямым підкупом виборців, тобто наданням виборцям, закладам, установам, організаціям коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення назви, символіки, прапора партії, за умови, що вартість таких товарів не перевищує три відсотки розміру мінімальної заробітної плати), послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей, поєднаним із закликами або пропозиціями голосувати за або не голосувати за певну партію чи кандидата у депутати або згадуванням назви партії чи імені кандидата.

При застосуванні норми ч. 14 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України» щодо підкупу виборців слід враховувати також норми ч. 2 ст. 61 цього Закону, згідно з якими: 1) порушеннями визнається підкуп не лише виборців, а й членів виборчих комісії, а також закладів, установ, організацій; 2) суб'єктами підкупу можуть бути не лише кандидат у депутати, а й партія, яка висунула кандидатів у депутати, представник партії, уповноважена особа партії чи посадова особа партії, довірена особа кандидата у депутати або інша особа за дорученням кандидата у депутати, партії – суб'єкта виборчого процесу, а також організація, засновник, власник або член керівного органу якої є кандидат у депутати; 3) як предмет підкупу прямо названі гроші.

В окремих випадках підкуп виборців та членів виборчих комісій відповідно до закону тягне за собою не адміністративну, а **кримінальну відповідальність**. Це має місце, коли особа:

а) пропонує, обіцяє або надає виборцю неправомірну вигоду за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці більше одного разу, голосування за окремого кандидата на виборах, кандидатів від політичної партії, місцевої організації політичної партії або відмова від такого голосування, передача виборчого бюлетеня іншій особі), і розмір такої неправомірної вигоди перевищує три відсотки розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 2 або ч. 4 ст. 160 КК**);

б) здійснює передвиборну агітацію шляхом надання підприємствам, установам чи організаціям неправомірної вигоди або надання безоплатно товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії, вартість яких не перевищує розміру, встановленого законодавством[†]), робіт, послуг (ч. 3 або ч. 4 ст. 160 КК);

в) пропонує, обіцяє або надає службовій особі (зокрема члену виборчої комісії) або третій особі неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення цієї службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища (ст. 369 КК, причому у випадку, коли ці дії вчинені щодо члена ЦВК, – ч. 4 цієї статті);

4.8) шляхом включення до інформаційних теле- і радіопрограм (випусків новин) передвиборних агітаційних матеріалів партій, у т.ч. політичної реклами. Усі матеріали передвиборної агітації повинні бути відокремленими від інших матеріалів і означені як такі;

4.9) шляхом переривання передачі передвиборних програм партій рекламою товарів, робіт, послуг та іншими повідомленнями;

4.10) шляхом використання кандидатами у депутати для проведення передвиборної агітації службового транспорту, зв'язку, устаткування, приміщень, інших об'єктів та ресурсів за місцем роботи, службових чи виробничих нарад, зборів колективу, залучення для передвиборної агітації або використання для будь-якої роботи, пов'язаної з проведенням передвиборної агітації, таких осіб: 1) кандидатам у депутати, які займають посади в органах державної влади чи в інших державних органах, органах влади АРК, органах місцевого самоврядування, – посадових та службових осіб органів державної влади чи інших державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування (крім осіб, які перебувають на посадах помічника-консультанта народного депутата України); 2) кандидатам у депутати, які займають посади, у т.ч. за сумісництвом, на підприємствах незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, у закладах, установах, організаціях, військових частинах (формуваннях), утворених відповідно до законів України, – підлеглих їм осіб за місцем роботи (у робочий час).

Згідно із Законом «Про вибори Президента України» (ст. 64) передвиборна агітація вважається незаконною, якщо вона здійснюється:

4.1) з поширенням у будь-якій формі матеріалів, що містять заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

*Згідно з приміткою до ст. 160 КК у цій статті під неправомірною вигодою розуміються кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи, вартість яких перевищує три відсотки розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. З 1 січня 2019 р. цей мінімум становить 1921 грн, а з 1 липня 2019 р. – 2007 грн. Отже, 3% такого мінімуму – це, відповідно, 57,6 грн і 60,2 грн.

† Йдеться, зокрема, про три відсотки розміру мінімальної заробітної плати, як це передбачено в ч. 11 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України». Оскільки з 1 січня 2019 р. мінімальна заробітна плата дорівнює 4173 грн, то 3% – це 125,2 грн.

- 4.2) із розповсюдженням завідомо неправдивих відомостей про кандидата на пост Президента України;
- 4.3) із наданням кандидатом на пост Президента України, його довіреною особою, посадовою особою партії, яка висунула кандидата, або на прохання кандидата чи за дорученням кандидата або партії, яка його висунула, – іншою особою виборцям або членам виборчих комісій грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерей, із закликами або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата або згадуванням його імені.
- Як зазначено вище, підкуп виборців і членів виборчих комісій у відповідних випадках тягне за собою **кримінальну відповідальність** (ч. 2 або ч. 4 ст. 160 КК);
- 4.4) із укладенням з виборцями за рахунок коштів виборчого фонду оплатних договорів на проведення передвиборної агітації;
- 4.5) шляхом включення до інформаційних теле-, радіопрограм передвиборних агітаційних матеріалів кандидатів на пост Президента України або політичної реклами. Політична реклама повинна бути відокремлена від інших матеріалів і означена як така;
- 4.6) шляхом переривання передачі передвиборних програм кандидатів на пост Президента України рекламою товарів, робіт, послуг та іншими повідомленнями;
- 4.7) з розміщенням політичної реклами в одному блоці з комерційною чи соціальною рекламою, або використанням комерційної чи соціальної реклами для здійснення передвиборної агітації у будь-якій формі;
- 4.8) з поширенням ЗМІ усіх форм власності, що діють на території України, протягом останніх двох днів перед днем виборів та днем повторного голосування інформації про результати опитувань громадської думки щодо кандидатів на пост Президента України;
- 4.9) із залученням кандидатами на пост Президента України, які займають посади, у т.ч. за сумісництвом, в органах виконавчої влади, органах влади АРК та органах місцевого самоврядування, на державних, комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, військових частинах (формуваннях), для передвиборної агітації або використанням для будь-якої роботи, пов'язаної з проведенням передвиборної агітації, підлеглих їм осіб, службового транспорту, зв'язку, устаткування, приміщень, інших об'єктів та ресурсів за місцем роботи, використанням службових чи виробничих нарад, зборів колективу для проведення передвиборної агітації;
- 4.10) з оприлюдненням в день виборів результатів опитування виборців щодо їх волевиявлення під час голосування до його закінчення;
- 4.11) з використанням приміщень органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування для проведення заходів передвиборної агітації.

Суб'єктами перелічених порушень є кандидати у депутати, їх довірені особи, уповноважені особи партій, кандидати на пост Президента України та їх довірені особи;

5) *інше порушення встановлених законом обмежень щодо ведення передвиборної агітації*, крім випадків, передбачених статтями 212-9, 212-13 та 212-14 КУпАП.

Суб'єкти таких порушень – ті самі.

З **суб'єктивної сторони** зазначені порушення можуть бути вчинені умисно або через необережність.

При цьому деякі з цих порушень можуть бути вчинені виключно умисно (наприклад, розповсюдження завідомо недостовірних або наклепницьких відомостей про партію – суб'єкта виборчого процесу або про кандидата у депутати, або про кандидата на пост Президента України, оскільки недостовірний або наклепницький характер цих відомостей вже раніше встановлено у судовому порядку).

Ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу (ст. 212-11 КУпАП)

Передбачене у ст. 212-11 КУпАП порушення може бути вчинене лише в одній **формі** – ненадання відповідному суб'єкту виборчого процесу, щодо якого оприлюднено інформацію, яку він вважає недостовірною, на його вимогу (звернення) можливості у визначеному законом порядку оприлюднити відповідь щодо такої інформації.

Для точного визначення предмета цього правопорушення слід звернутися до законів «Про вибори народних депутатів України» і «Про вибори Президента України».

Згідно з ч. 10 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України», забороняється розповсюдження завідомо недостовірних або наклепницьких відомостей про партію – суб'єкта виборчого процесу або про кандидата у депутати, недостовірний або наклепницький характер яких встановлено у судовому порядку.

У ч. 13 ст. 74 цього Закону про необхідність встановлення недостовірності відомостей в судовому порядку вже не йдеться і вказано лише, що партія – суб'єкт виборчого процесу, кандидат у депутати мають право звернутися до ЗМІ, що оприлюднив інформацію, яку партія або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь.

В Законі визначається такий порядок і строки спростування відповідної інформації. ЗМІ, що оприлюднив відповідний матеріал, не пізніше як через три дні після дня звернення з вимогою про відповідь, але не пізніше останнього дня перед днем голосування зобов'язаний надати партії, кандидату у депутати, щодо яких поширено недостовірну інформацію, можливість оприлюднити відповідь: надати такий самий ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому ЗМІ наданий партією чи кандидатом матеріал, який повинен бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою «відповідь» на тому ж місці шпальти в обсязі не меншому, ніж обсяг повідомлення, що спростовується. При цьому відповідь: а) повинна містити посилання на відповідну публікацію в друкованому ЗМІ, передачу на телебаченні, радіо та на інформацію, що спростовується; б) не повинна містити прямих закликів до голосування за або не голосування за певні партії, кандидатів у депутати; в) має бути оприлюднена без додатків, коментарів та скорочень і здійснюватися за рахунок ЗМІ; г) на відповідь не надається.

Схожі, хоча й не ідентичні, положення містяться і в Законі «Про вибори Президента України» (ч. 5 ст. 64): забороняється розповсюдження завідомо неправдивих відомостей про кандидата на пост Президента України. На необхідність встановлення недостовірного характеру цих відомостей у судовому порядку тут вже не йдеться. Проте, згідно з ч. 5 ст. 97 і ч. 1 ст. 99 цього Закону, ніякі докази не мають наперед встановленої сили, за винятком фактів, встановлених судовим рішенням, що набрало законної сили; рішення, дії чи бездіяльність ЗМІ, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників ЗМІ, кандидатів на пост Президента України, їхніх довірених осіб, партій – суб'єктів виборчого процесу, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів, що порушують законодавство про вибори, можуть бути оскаржені до суду в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

Порядок і строки спростування зазначених відомостей, передбачений Законом «Про вибори Президента України», передбачає, що ЗМІ, який оприлюднив інформацію, яку кандидат на пост Президента України вважає явно недостовірною, не пізніше як через три дні після дня оприлюднення таких матеріалів, але не пізніше як за два дні до дня виборів зобов'язаний надати кандидату на пост Президента України, партії, щодо яких поширено недостовірні відомості, на їх вимогу можливість спростувати такі матеріали: надати такий же ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому ЗМІ наданий кандидатом чи партією матеріал, який повинен бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою «спростування» на тому ж місці шпальти в обсязі не меншому, ніж обсяг повідомлення, що спростовується. Спростування: а) повинно містити посилання на відповідні публікацію в друкованому ЗМІ, передачу на телебаченні, радіо та на факти, що спростовуються; б) має бути оприлюднене без додатків, коментарів та скорочень і здійснюватися за рахунок ЗМІ.

Статтею 258 ЦК передбачена спеціальна позовна давність в один рік до вимог про спростування недостовірної інформації, поміщеної у ЗМІ. Згідно зі ст. 277 ЦК, фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а

також на спростування цієї інформації, а спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка її поширила, незалежно від її вини. При цьому поширювачем інформації, яку подає посадова чи службова особа при виконанні своїх посадових (службових) обов'язків, вважається юридична особа, у якій вона працює. Якщо ж особа, яка поширила недостовірну інформацію, невідома, то фізична особа, право якої порушено, може звернутися до суду із заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування.

Проте, очевидно, що якщо зацікавлений суб'єкт щоразу буде звертатися до суду з метою встановлення саме у судовому порядку недостовірного або наклепницького характеру поширених щодо нього відомостей, то ЗМІ, який їх поширив, фактично не зможе виконати приписи закону «не пізніш останнього дня перед днем голосування надати партії, кандидату у депутати, щодо яких поширено недостовірну інформацію, можливість оприлюднити відповідь» або «не пізніш як за два дні до дня виборів надати кандидату на пост Президента України, партії, щодо яких поширено недостовірні відомості, на їх вимогу можливість спростувати такі матеріали».

Порядок спростування наклепницької та іншої недостовірної інформації визначено, зокрема, у ст. 37 Закону «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», ст. 64 Закону «Про телебачення і радіомовлення», ст. 65 «Про інформаційні агентства». Перші два закони визначають також можливі підстави, коли редакція, телерадіорганізація відмовляє чи може відмовити в публікації спростування. За принципом аналогії ці підстави можуть бути застосовані і щодо інформаційного агентства, оскільки згідно зі ст. 4 Закону «Про інформаційні агентства» законодавство про інформаційні агентства включає також і закони «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» і «Про телебачення і радіомовлення».

Той факт, що ЗМІ або інформаційне агентство з підстав, встановлених законом, звільняється від відповідальності за оприлюднення відомостей, які не відповідають дійсності, не звільняє цей ЗМІ або це інформаційне агентство від обов'язку надати суб'єкту виборчого процесу, щодо якого оприлюднено інформацію, яку він вважає недостовірною, на його вимогу (звернення) можливості у визначеному законом порядку оприлюднити відповідь щодо такої інформації. (Про підстави звільнення від відповідальності за оприлюднення відомостей, які не відповідають дійсності, див. ст. 42 Закону «Про інформацію», ст. 35 Закону «Про інформаційні агентства» і ст. 67 Закону «Про телебачення і радіомовлення»).

Водночас, відповідно до ст. 30 Закону «Про інформацію», не можуть бути визнані недостовірною інформацією оціночні судження. **Оціночними судженнями**, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири).

Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості і ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень.

Отже, **предметом** правопорушення, передбаченого ст. 212-11 КУпАП, є інформація, що відповідає таким ознакам:

- а) вона є недостовірною на суб'єктивну думку суб'єкта виборчого процесу, щодо якого її оприлюднено;
- б) встановлення її недостовірності судовим рішенням не є обов'язковим;
- в) цю інформацію не становлять оціночні судження.

Якщо ж особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому ЗМІ з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду (ч. 2 ст. 30 Закону «Про інформацію»).

Суб'єктом зазначеного правопорушення є виключно посадова особа ЗМІ, інформаційного агентства, що оприлюднили інформацію, яку партія або кандидат вважають недостовірною.

З **суб'єктивної сторони** назване порушення може бути вчинене умисно або через необережність.

Порушення права на користування приміщеннями під час виборчої кампанії (ст. 212-12)

З об'єктивної сторони правопорушення, передбачене ст. 212-12 КУпАП, може бути вчинене в одній **формі** – порушення встановленого законом права кандидатів, політичних партій (блоків) на використання на рівних умовах будинків (приміщень) для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації.

Що стосується **встановленого законом права**, то згідно з частинами 9–11 ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України», частинами 7 і 9 ст. 58 Закон «Про вибори Президента України»:

- партія, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, кандидат у депутати в одномандатному окрузі або кандидат на пост Президента України, зареєстрований ЦВК, мають право на договірній основі за рахунок коштів відповідного виборчого фонду орендувати будинки і приміщення усіх форм власності для проведення зборів, мітингів, дебатів, дискусій та інших публічних заходів передвиборної агітації;
- у разі якщо будинок (приміщення) незалежно від форми власності було на договірній основі за рахунок коштів відповідного виборчого фонду надано для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації одній партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, або кандидату у депутати в одномандатному окрузі, або за одного кандидата на пост Президента України, то власник (володар, користувач) цього будинку (приміщення) не має права відмовити в його наданні на тих же умовах іншій партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, або кандидату у депутати в одномандатному окрузі, або іншому кандидату на пост Президента України. Зазначена вимога не стосується приміщень, що перебувають у власності чи постійному користуванні партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, або кандидата у депутати в одномандатному окрузі, або партій – суб'єктів виборчого процесу;
- будинки (приміщення) державної або комунальної форми власності надаються для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації без проведення конкурсу.

Крім того, Закон «Про вибори народних депутатів України» визначає, що місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування не пізніше як за 80 днів до дня голосування обладнують стенди, дошки оголошень у відведених місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації партій, кандидати у депутати від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі, та кандидатів у депутати в одномандатному окрузі з дотриманням принципу рівних умов. У ч. 4 ст. 59, ч. 5 ст. 90 Закону «Про вибори Президента України» вказано, що місцеві органи виконавчої влади, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування не пізніше як за 90 днів до дня виборів відводять місця та обладнують стенди, дошки оголошень у людних місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації. Очевидно, що при цьому вони мають керуватися принципом рівного та неупередженого ставлення до кандидатів на пост Президента України, як це передбачено у ч. 4 ст. 3 цього Закону.

Суб'єктом правопорушення можуть бути: 1) посадові особи власника (владаря, користувача) відповідного будинку (приміщення) незалежно від його форми власності або 2) посадові особи його уповноваженої особи.

З суб'єктивної сторони це порушення може бути вчинене умисно або через необережність.

Виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск (ст. 212-13)

Передбачені ст. 212-13 КУпАП діяння можуть бути вчинені в таких **формах**:

1) виготовлення або замовлення виготовлення під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно (ч. 1 ст. 212-13 КУпАП);

- 2) розповсюдження (рознесення, вивішування, роздавання) під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно;
- 3) організація такого розповсюдження (ч. 2 ст. 212-13 КУпАП).

Предметом цього правопорушення є матеріали передвиборної агітації, які не містять:

- відомостей про установу, що здійснила друк, або
- їх тираж, або
- інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або
- в яких така інформація означена неправильно чи неповно.

Відповідно до Закону «Про вибори народних депутатів України» (ч. 7 ст. 69, ч. 23 ст. 74) та Закону «Про вибори Президента України» (ч. 3 ст. 59, ч. 16 ст. 64), друковані матеріали передвиборної агітації повинні містити відомості про замовника цих матеріалів, установу, що здійснила друк (або вказівку, що друк здійснено з використанням обладнання, що належить партії, або кандидата на пост Президента України чи партії, яка висунула кандидата на пост Президента України), їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск; виготовлення та розповсюдження таких матеріалів забороняється.

З цих положень законів випливає, що хоча і є забороненими, але не тягнуть відповідальність за ст. 212-13 КУпАП виготовлення або замовлення виготовлення, а також розповсюдження та організація розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про замовника цих матеріалів. Однак, таке порушення може потягнути відповідальність за ст. 212-10 КУпАП як за інше порушення встановлених законом обмежень щодо ведення передвиборної агітації.

Суб'єктом цих правопорушень можуть бути громадяни і посадові особи, які, відповідно, виготовляють, замовляють виготовлення зазначених друкованих матеріалів, розповсюджують їх чи організують їх розповсюдження, зокрема: кандидати у депутати і на пост Президента України, їх довірені особи, уповноважені особи партій, їх довірені особи, посадові особи типографій, окремі громадяни, які поширюють зазначені матеріали.

З **суб'єктивної сторони** це порушення може бути вчинене умисно або через необережність.

Порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях (ст. 212-14 КУпАП)

Об'єктивно діяння, передбачені ст. 212-14 КУпАП, можуть бути виражені в таких **формах**:

- 1) порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами;
- 2) розміщення їх у заборонених законом місцях.

Суб'єктом цих двох порушень, передбачених ч. 1 ст. 212-14 КУпАП, є громадянин;

3) порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи матеріалів політичної реклами. **Суб'єктом** цього порушення, передбаченого ч. 2 ст. 212-14, можуть бути тільки посадові особи підприємств – розповсюджувачів реклами (згідно з чинним КУпАП самі ці підприємства, як і будь-які інші юридичні особи, не є суб'єктами правопорушень та передбаченої за них відповідальності, що, однак, не виключає їхньої здатності нести таку відповідальність згідно з іншим законом, крім КУпАП, зокрема виборчим законом).

Предметом правопорушення є:

- а) агітаційні фільми, кліпи, виборчі листівки, плакати та інші друковані агітаційні матеріали чи друковані видання, в яких розміщено **матеріали передвиборної агітації**;

б) **політична реклама**. Згідно з ч. 3 ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України» до політичної реклами належать:

- розміщення або поширення матеріалів передвиборної агітації за допомогою рекламних засобів, тобто засобів, що використовуються для доведення реклами до її споживачів;
- використання символіки або логотипів партій – суб'єктів виборчого процесу;
- повідомлення про підтримку партією – суб'єктом виборчого процесу або кандидатом у депутати видовищних чи інших публічних заходів;
- привернення уваги до участі у таких заходах партії – суб'єкта виборчого процесу чи певного кандидата у депутати;
- реклама друкованих видань (газет, журналів, книг), інших товарів та послуг з використанням прізвищ чи зображень (портретів) кандидатів, назв чи символіки партій – суб'єктів виборчого процесу.

Порушення визначеного законодавством порядку погодження з уповноваженим підрозділом Національної поліції встановлення рекламоносіїв політичної реклами тягне відповідальність за ч. 2 ст. 140 КУпАП, а інші порушення порядку ведення передвиборної агітації – за статтями 212-9, 212-10 або 212-13 КУпАП.

Порушенням встановленого законом порядку розміщення політичної реклами можна вважати, зокрема:

- порушення норми ч. 2 ст. 14 Закону «Про рекламу», згідно з якою друкована площа, відведена на політичну рекламу впродовж виборчого процесу в друкованих ЗМІ, у т.ч. рекламних, не може перевищувати 20 відсотків обсягу друкованої площі кожного номера видання чи додатка до нього (це обмеження не поширюється лише на друковані ЗМІ, засновниками яких є політичні партії);
- порушення норми ст. 8-1 Закону «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», згідно з якою забороняється реклама програм політичних партій, виборчих блоків, діяльності їх керівників та членів, що має агітаційний характер, в друкованому ЗМІ, заснованому Міністерством оборони України на час проведення антитерористичної операції.

Забороненими законом місцями різні виборчі закони визнають дещо різні місця.

Так, Закон «Про вибори народних депутатів України» (ст. 74) забороняє розміщувати:

- агітаційні матеріали та політичну рекламу – на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної форми власності;
- носії політичної реклами – на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, у т.ч. таксі;
- політичну рекламу – у приміщеннях та на будівлях станцій метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, а також шляхом розповсюджувати матеріали передвиборної агітації, у т.ч. політичної реклами, через телерадіотрансляційні або інші інформаційні мережі сповіщення пасажирів та інформаційні табло у приміщеннях станцій та вагонах метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів, у транспортних засобах громадського користування;
- матеріали передвиборної агітації, політичної реклами, у т.ч. повідомлення про перебіг виборчого процесу, – на об'єктах культурної спадщини.

Згідно ж із Законом «Про вибори Президента України» (ст. 64) забороненим є розміщення:

- агітаційних матеріалів та політичної реклами – на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної форми власності;
- друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, політичної реклами та повідомлень про перебіг виборчого процесу – у місцях, де вони перешкоджають безпеці дорожнього руху і на пам'ятках архітектури.

З **суб'єктивної сторони** ці порушення можуть бути вчинені умисно або через необережність.

Порушення порядку надання або отримання внеску на підтримку партії, порушення порядку надання або отримання державного фінансування статутної діяльності партії, порушення порядку надання або отримання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації (ст. 212-15 КУпАП)

Статтю 212-15 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за вчинення **шести різних адміністративних правопорушень**:

1. Порушення порядку надання внеску на підтримку політичної партії (далі – партії).

Порядок надання внеску на підтримку партії* являє собою систему правил щодо здійснення таких внесків, вписаних у Законі «Про політичні партії в Україні». Йдеться про такі правила:

- 1) внески на користь партії можуть здійснювати лише фізичні та юридичні особи, яких немає у переліку осіб, яким заборонено здійснювати внески підтримку партій (ч. 1 ст. 15);
- 2) загальний розмір (сума) внеску (внесків) на підтримку партії від громадянина України протягом одного року не повинен перевищувати 400, а від юридичної особи – 800 розмірів мзп, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески (частини 2, 3 ст. 15);
- 3) грошові внески на підтримку партії повинні здійснюватися виключно у безготівковій формі через банківські операції (частини 6, 8 ст. 14);
- 4) разом з платіжним документом на здійснення грошового внеску на підтримку партії до установи банку України чи відділення зв'язку фізична особа чи представник юридичної особи повинні подати письмову заяву про відсутність обставин, наявність яких є підставою для відмови у прийнятті платіжного документа на здійснення грошового внеску (ч. 6 ст. 15);
- 5) громадяни України, які бажають здійснити грошовий внесок на користь партії, повинні пройти ідентифікацію відповідно до вимог ч. 9 ст. 14.

Недотримання будь-якого з цих правил слід вважати порушенням порядку надання внеску на підтримку партії. За загальним правилом, за такі порушення має наставати адміністративна відповідальність, передбачена ст. 212-15 КУпАП. Утім, якщо порушення порядку надання внеску на підтримку партії полягло в умисному здійсненні внеску на підтримку партії фізичною особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, чи умисному здійсненні внеску на користь партії фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі[†], то має наставати кримінальна відповідальність за ст. 159-1 КК.

Таким чином, за ст. 212-15 КУпАП кваліфікуються порушення встановленого законом порядку надання внеску на підтримку партії, якщо вони полягають в:

- 1) умисному чи необережному[‡]:
  - неподанні до установи банку України чи відділення зв'язку письмової заяви про відсутність обставин, наявність яких є підставою для відмови у прийнятті платіжного документа на здійснення грошового внеску;
  - здійсненні грошового внеску з порушенням правил ідентифікації фізичної особи;
  - здійсненні грошового внеску на користь партії у готівковій формі;
  - здійсненні внеску на користь партії з порушенням обмежень щодо максимальної суми внесків на користь однієї партії менше ніж у два рази (в контексті фізичних осіб йдеться про суму більшу за 400 нмдг, але меншу за 800 нмдг, а в контексті юридичних – про суму, більшу за 800 нмдг, але меншу за 1600 нмдг);

* Визначення поняття «внесок на підтримку партії» наведено у ч. 4 ст. 14 Закону «Про політичні партії в Україні».

† Великим розміром у ст. 159-1 КК визнається розмір суми грошових коштів, вартість майна, пільг, послуг, позик, переваг, нематеріальних активів, будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру, що у два чи більше разів перевищує встановлений законом максимальний розмір внеску на підтримку партії чи максимальний розмір фінансової (матеріальної) підтримки на здійснення передвиборної агітації.

‡ Для кваліфікації цих правопорушень за ст. 212-15 КУпАП форма вини значення не має, оскільки кримінальної відповідальності за такі форми порушення порядку надання внеску на підтримку партії наразі не передбачено.

2) виключно необережному:

- здійсненні внеску на підтримку партії фізичною особою або від імені юридично особи, які не мають на це права (внесок на підтримку партії здійснила фізична особа, яка не знала про те, що вона має непогашений податковий борг, або юридична особа, представники якої не знали, що цій категорії юридичних осіб заборонено здійснювати внески на підтримку партій тощо);
- здійсненні внеску фізичною особою або від імені юридичної особи на підтримку партії у великому розмірі (в контексті фізичних осіб йдеться про суму, що дорівнює або перевищує 800 нмдг, а в контексті юридичних осіб – про суму, що дорівнює або перевищує 1600 нмдг). Таке порушення має місце, зокрема, у випадках, коли особа: а) взагалі не знала про існування обмежень на здійснення внесків (користувалася старою редакцією базового закону чи не знала, що це питання врегульоване законом); б) знала про існування обмежень на здійснення внесків на підтримку партій, але неправильно обрахувала їх (наприклад, використала неактуальний показник нмдг); в) неправильно визначила сумарний розмір свого внеску на користь однієї партії (наприклад, не врахувала, що в цьому ж році вона робила внесок до виборчого фонду кандидата на виборах народних депутатів чи Президента України, висунутих цією партією, надавала гроші чи інше майно пов'язаним із партією особам, здійснювала спонсорство заходів на підтримку цієї партії тощо).

Суб'єктами зазначених порушень є:

1) фізичні особи, які порушили порядок здійснення внесків на користь партій;

2) офіційні представники юридичних осіб (керівник, бухгалтер, особа за довіреністю), які порушили порядок здійснення внесків на користь партій з боку юридичних осіб.

Із зазначеного вище випливає, що **суб'єктивна сторона** має вирішальне значення для відмежування адміністративно караних (ст. 212-15 КУпАП) від кримінально караних (ч. 2 ст. 159-1 КК) порушень порядку надання внеску на підтримку партії. Зокрема, умисне здійснення внеску на користь партії особою, яка не має на те права, а також здійснення такого внеску у великому розмірі є підставою для настання відповідальності, передбаченої ст. 159-1 КК. Якщо ж такі діяння (здійснення внеску на користь партії особою, яка не має на те права, а також здійснення такого внеску у великому розмірі) вчинені через необережність, то настає відповідальність, передбачена ст. 212-15 КУпАП.

Форма вини, з якою вчиняються всі інші (відносно здійснення внеску на користь партії особою, яка не має на те права, а також здійснення такого внеску у великому розмірі) прояви порушення встановленого законом порядку надання внеску на підтримку партії, для кваліфікації вчиненого значення не має (всі вони мають кваліфікуватися за ст. 212-15 КУпАП), хоча і повинна враховуватися під час індивідуалізації відповідальності.

Із санкції ст. 212-15 КУпАП випливає, що одночасно із застосуванням штрафу до конкретної фізичної особи (винного) суд зобов'язаний **конфіскувати суму внеску** на підтримку партії, яка була надана/отримана з порушенням закону.

Проте, санкція ст. 212-15 КУпАП в цій частині суперечить базовим положенням КУпАП (статті 9–14, 24, 29), адже вимагає конфіскувати те майно (гроші), які в межах адміністративно-деліктного законодавства конфіскованими бути не можуть.

Зокрема, конфіскація суми внеску, здійсненого на користь партії **юридичною особою**, є неприпустимою, оскільки виходить, що за адміністративне правопорушення, вчинене конкретною **фізичною** особою (керівником, бухгалтером, особою за довіреністю), на правопорушника накладається незначний штраф, а на **юридичну** особу, яка взагалі не є суб'єктом правопорушень, описаних Особливою частиною КУпАП (див. статті 10–14), – стягнення, яке може призвести до втрати нею сотень тисяч або й кількох мільйонів гривень. Між тим, у ч. 1 ст. 29 КУпАП чітко визначено, що конфіскованим може бути лише майно, яке є «у приватній власності порушника». Майно юридичної особи не є та не може бути приватною власністю її керівника, бухгалтера чи іншого офіційного представника (навіть, якщо він є єдиним засновником цієї юридичної особи), а тому не повинно підлягати конфіскації. Інша справа, що партія все ж таки повинна повернути цей внесок тій юридичній особі, яка його здійснила з порушенням процедури.

Конфіскація суми внеску, здійсненого на користь партії **фізичною особою**, також є необґрунтованою.

По-перше, у ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» йдеться про те, що у випадку отримання внеску, наданого з порушенням процедури (зокрема, від особи, яка відповідно до закону не має права здійснювати такий внесок, або якщо розмір внеску перевищує встановлені законом обмеження), партія повинна забезпечити повернення такого внеску чи його відповідної частини особі, яка його здійснила. Отже, відповідно до цього Закону такі внески мають бути повернені особам, котрі їх здійснили, а відповідно до санкції ст. 212-15 КУпАП – конфісковані. Ця колізія має вирішуватися на користь особи, яка притягується до юридичної відповідальності (див., зокрема, ч. 3 ст. 62 Конституції). Тобто, якщо такий внесок на момент розгляду справи в суді ще знаходиться у партії, то суд має не конфісковувати його, а зобов'язати партію повернути такий внесок чи його відповідну частину особі, яка його здійснила з порушенням встановленої законом процедури.

По-друге, зі змісту статей 24 і 29 КУпАП випливає, що конфіскованим може бути лише: а) предмет, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; б) гроші, одержані внаслідок вчинення адміністративного правопорушення. Проте, внесок, здійснений у безготівковій формі, не є річчю матеріального світу (предметом), а внески певними речами (предметами) не можна визнати ні знаряддям, ні предметом відповідного адміністративного правопорушення. Крім того, зміст порушення порядку надання внеску на користь партії говорить про те, що йдеться про гроші, отримані фізичною чи юридичною особою на законних підставах. Теоретично можна було б говорити про конфіскацію такого внеску вже у партії (як суб'єкта, який одержав такі гроші «внаслідок вчинення адміністративного правопорушення»), але в більшості випадків такі гроші просто «зараховуються» на рахунок партії, яка не має відношення до цієї процедури (тобто, не вчиняє жодних протиправних дій).

Якщо ж суд все таки дійде висновку про законність та доцільність застосування конфіскації суми внеску, наданого на підтримку партії з порушенням закону, то він має враховувати таке:

- питання про його конфіскацію може поставати у двох різних справах, відкритих за ст. 212-15 КУпАП (одна – щодо особи, яка здійснила внесок з порушенням закону, інша – щодо керівника партії, який не вжив заходів щодо його повернення). Утім, внесок у такому випадку лише один, а отже його «подвійна» конфіскація є неприпустимою. Тому при прийнятті рішень у цих справах судам слід брати до уваги стан розгляду іншої (кореспондуючої) справи та фактичне місце перебування внеску (суми внеску) на момент прийняття рішення;
- якщо партія, виконуючи вимоги ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні», повернула внесок особі, яка його здійснила, то конфіскації підлягають кошти, які знаходяться у правопорушника в готівковій чи безготівковій формі. Якщо ж внесок фактично залишається у партії (наприклад, гроші залишаються на рахунках, товар спожито, послугу отримано, роботу прийнято тощо), то конфіскації підлягає відповідна сума з рахунків партії;
- конфіскація не підлягає застосуванню, якщо партія, керуючись ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні», незаконно отриманий внесок вже перерахувала до державного бюджету.

2. Порушення порядку отримання внеску на підтримку партії.

Порушення встановленого законом порядку отримання внеску на підтримку партії може полягати у вчиненні таких **діянь**:

- 1) **отримання партією грошового внеску у готівковій формі**. Відповідно до частин 6, 8 ст. 14 Закону «Про політичні партії в Україні», грошові внески на підтримку партії повинні здійснюватися виключно у безготівковій формі через банківські операції;
- 2) **невизначення чи неправильне визначення партією розміру (суми) внеску у формі робіт, товарів або послуг**. Згідно з ч. 5 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» розмір (сума) внеску у формі робіт, товарів або послуг визначається на основі ринкової вартості ідентичних або подібних робіт, товарів та послуг на відповідному ринку за методологією, розробленою та затвердженою НАЗК за погодженням з ЦОВВ, що забезпечує формування державної фінансової політики;
- 3) **невиконання вимог ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні»**. Згідно з цією нормою партія чи її місцева організація, розпорядник виборчого фонду партії, її місцевої організації чи кандидата від партії (місцевої організації партії) зобов'язані відмовитися від внеску особи, яка відповідно до закону не має права здійснювати такий внесок, або якщо розмір внеску (сумарний розмір внесків) особи (групи осіб) перевищує

встановлений законом розмір, протягом трьох днів від дня, коли уповноваженій особі партії, місцевої організації партії чи розпоряднику коштів виборчого фонду стало відомо про це.

Будь-яких інших вимог щодо процедури отримання внесків законодавством на партію не покладено, а тому в усіх інших випадках порушення відповідної процедури (наприклад, коли внесок у безготівковій формі зроблено недієздатною особою, особою, яка має непогашений податковий борг тощо) представники партії не можуть бути притягнуті до відповідальності, адже в таких випадках має місце порушення порядку *надання*, а не отримання внеску.

Крім того, законодавство не покладає на партію обов'язок здійснювати моніторинг правомірності надання всіх внесків на її користь (це сфера відповідальності НАЗК). Тобто, партія повинна виконати вимоги ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» лише у випадку, якщо така інформація стала їй відома в межах загальної (поточної) діяльності партії. Якщо ж представникам партії не було відомо про те, що певна особа не мала права здійснювати внесок чи зробила його з порушенням встановлених законом обмежень, то відповідальність за невиконання вимог ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» виключається.

Суб'єктом порушення порядку отримання внеску на підтримку партії може бути лише офіційний представник партії (керівник, бухгалтер, член партії, особа за довіреністю), який у таких відносинах діє «від імені» партії.

Суб'єктивна сторона має вирішальне значення для відмежування адміністративного караного (ст. 212-15 КУпАП) та кримінально караного (ч. 2 ст. 159-1 КК) порушення порядку отримання внеску на підтримку партії.

Тому важливо підкреслити, що за ст. 212-15 КУпАП кваліфікується:

1) як умисне, так і необережне: а) невизначення чи неправильного визначення партією розміру (суми) внеску у формі робіт, товарів або послуг; б) отримання партією грошового внеску готівкою, якщо його розмір не є великим;

2) виключно необережне: а) отримання грошового внеску готівкою у великому розмірі; б) невиконання згаданих вище вимог ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні».

Умисне ж отримання грошового внеску готівкою у великому розмірі, а також умисне невиконання вимог ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» кваліфікується за ст. 159-1 КК.

Із санкції ст. 212-15 КУпАП випливає, що одночасно із застосуванням штрафу до конкретної фізичної особи (винного) суд зобов'язаний **конфіскувати суму внеску** на підтримку партії, яка була отримана партією з порушенням закону. Санкція ст. 212-15 КУпАП в цій частині суперечить базовим положенням КУпАП (статті 9–14, 24, 29), адже вимагає конфіскувати те майно (гроші), які в межах адміністративно-деліктного законодавства конфіскованими бути не можуть (детальніше про це йшлося вище).

3. Порушення порядку надання державного фінансування статутної діяльності партії.

Це порушення може полягати в таких **діяннях**:

1) **надання державного фінансування статутної діяльності партії з порушенням правил і процедур, вписаних у Законі «Про політичні партії в Україні»**, а саме:

- партії, яка не має на це права «в принципі» (зокрема, не пододала на парламентських виборах 2% бар'єр);
- партії, яка подала до НАЗК заяву про відмову від державного фінансування її статутної діяльності;
- з порушенням встановлених законом строків (згідно з існуючою процедурою таке фінансування має бути надано у 5-денний строк з дня офіційного оприлюднення результатів виборів);
- партії, яка не має окремого рахунку для зарахування державного фінансування статутної діяльності, або хоч і має такий рахунок, але не надала до НАЗК відповідної довідки;
- шляхом перерахування коштів не на окремий (спеціальний) рахунок, призначений для зарахування державного фінансування статутної діяльності;
- партії, щодо якої було застосовано заходи кримінально-правового характеру, передбачені КК;
- партії, яка повторно протягом року: а) не подала до НАЗК звіт партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру чи подала його з порушенням встановлених строків; б) подала до НАЗК цей звіт, оформлений з грубим порушенням встановлених вимог; в) подала до НАЗК цей звіт, який

містить недостовірні відомості про майно партії (у т.ч. кошти) або витрати партії в розмірі більше 20 розмірів мзп, встановленої на 1 січня відповідного календарного року; г) умисно отримала внесок від особи, яка не мала права здійснювати такий внесок, або в розмірі, що перевищує встановлені законодавством розміри; д) зарахувала на окремий (спеціальний) рахунок, призначений для зарахування державного фінансування статутної діяльності, будь-які інші кошти;

- партії, яку було реорганізовано (крім злиття і приєднання до інших партій) чи ліквідовано (здійснено саморозпуск);
- партії, діяльність якої було заборонено в порядку, встановленому законом;
- партії, реєстраційне свідоцтво якої було анульовано в порядку, встановленому законом;
- партії, яка допустила нецільове використання бюджетних коштів і цей факт було встановлено судом (за позовом НАЗК чи РП);
- партії, яка не використала кошти, отримані на фінансування статутної діяльності, протягом одного року з дня, коли такі кошти вперше були зараховані на окремий рахунок партії в установі банку;

2) ненадання державного фінансування статутної діяльності партії, яка мала всі підстави для його отримання. Йдеться про випадки, коли партія відповідно до закону набула право на отримання державного фінансування статутної діяльності, виконала всі умови для його фактичного отримання, а НАЗК протиправно відмовило цій партії у реалізації цього права.

Суб'єктом порушення порядку надання державного фінансування статутної діяльності партії може бути лише фізична особа, на яку законом покладено певні повноваження щодо надання партіям такого фінансування. Виходячи з існуючої процедури надання державного фінансування статутної діяльності партій, такими особами є, передусім, *члени НАЗК*, які проголосували за рішення, яким було порушено порядок надання такого фінансування, або які не проголосували за рішення, яке мало бути прийнято відповідно до існуючої процедури.

Із **суб'єктивної сторони** ці порушення можуть бути вчинені умисно або через необережність.

Кримінальної відповідальності за порушення порядку надання державного фінансування статутної діяльності партії не передбачено.

4. Порушення порядку отримання державного фінансування статутної діяльності партії.

Системний аналіз Закону «Про політичні партії в Україні» та іншого законодавства в цій сфері дозволяє стверджувати, що насправді встановленого законом «порядку» отримання державного фінансування статутної діяльності партії не існує.

Тому до числа порушень встановленого законом порядку отримання державного фінансування статутної діяльності партії (ст. 212-15 КУпАП) з певною часткою умовності можна віднести такі **діяння**:

- 1) невиконання вимог щодо відкриття партією окремого рахунку для отримання коштів з державного бюджету**, що виділяються на державне фінансування статутної діяльності партії;
- 2) надання до НАЗК неактуальної чи несправжньої довідки** з банку про відкриття спеціального рахунку для отримання коштів з державного бюджету;
- 3) зарахування на спеціальний рахунок партії для отримання коштів з державного бюджету будь-яких інших коштів.**

Всі ці порушення є дрібними та більшою мірою шкодять самій партії, ніж державі чи суспільству. Тому незалежно від обставин (зокрема, форми вини) вони тягнуть за собою лише адміністративну відповідальність. Порушення порядку отримання державного фінансування статутної діяльності партії не є підставою для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за ст. 159-1 КК.

Суб'єктом цього порушення може бути лише офіційний представник партії (керівник, бухгалтер, член партії, особа за довіреністю), який у таких стосунках діє від її імені.

Із **суб'єктивної сторони** ці порушення можуть бути вчинені умисно або через необережність.

5. **Порушення порядку надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації.**

Приписами ст. 212-15 КУпАП в контексті відповідальності за порушення порядку надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації охоплюються такі діяння:

1) **порушення порядку надання підтримки для здійснення передвиборної агітації на виборах Президента України.**

Зазначений порядок встановлено у статтях 37, 41, 43, Закону «Про вибори Президента України» зі змісту яких випливає таке:

- єдиною формою підтримки для здійснення передвиборної агітації на виборах Президента України є здійснення добровільних грошових внесків*;
- добровільні грошові внески до виборчого фонду кандидата на пост Президента України можуть здійснювати як фізичні, так і юридичні особи;
- забороняється здійснювати добровільні внески до виборчого фонду кандидата на пост Президента України особам, які не мають права здійснювати внески на підтримку партій (перелік таких осіб наразі наведено у ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні»);
- добровільні грошові внески до виборчого фонду кандидата на пост Президента України можуть надаватися виключно у безготівковій формі шляхом перерахування відповідної суми на накопичувальний рахунок виборчого фонду†;
- для здійснення добровільного внеску фізична особа чи представник юридичної особи повинні особисто звернутися до банківської установи чи відділення зв'язку, у т.ч. подати заяву про відсутність обставин, передбачених частинами 1–3 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні», наявність яких є підставою для відмови у прийнятті платіжного документа на здійснення грошового внеску. Фізична особа також повинна надати оригінали документу, що посвідчує громадянство України (ч. 2 ст. 2 Закону «Про вибори Президента України») та документу, що засвідчує її реєстрацію у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків;
- сумарний розмір усіх добровільних внесків до виборчого фонду одного кандидата на пост Президента України від однієї фізичної особи не повинен перевищувати 400, а від юридичної особи – 800 розмірів мзп, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески.

Порушення будь-якого з цих правил є порушенням порядку надання підтримки для здійснення передвиборної агітації на виборах Президента України.

2) **порушення порядку надання підтримки для здійснення передвиборної агітації на виборах народних депутатів України.**

Такий порядок встановлено у статтях 45, 48, 50 Закону «Про вибори народних депутатів України». Він у цілому збігається з порядком надання підтримки для здійснення передвиборної агітації на виборах Президента України (див. вище).

Суб'єктами зазначених порушень є:

- 1) фізичні особи, які порушили порядок надання підтримки для здійснення передвиборної агітації;
- 2) офіційні представники юридичних осіб (керівник, бухгалтер, особа за довіреністю), які порушили порядок надання підтримки для здійснення передвиборної агітації з боку юридичних осіб.

Суб'єктивна сторона має вирішальне значення для розмежування адміністративно караного (ст. 212-15 КУпАП) та кримінально караного (ч. 2 ст. 159-1 КК) порушення порядку надання підтримки для здійснення передвиборної агітації.

Надання підтримки для здійснення передвиборної агітації у великому розмірі (сума, що у два чи більше разів перевищує встановлений відповідним законодавством максимальний розмір такої підтримки) чи особою,

* Не допускається здійснення такої підтримки шляхом надання речей, нематеріальних активів чи товарів, виконання робіт чи надання послуг (безоплатно чи на пільгових умовах), шляхом надання будь-яких пільг чи переваг (у т.ч. нематеріального характеру). Так само не допускається фінансування заходів чи діяльності, що здійснюються на підтримку кандидата у Президенти України, адже тоді має місце внесок у виді так званого «спонсорства».

† Надання добровільних грошових внесків готівкою заборонено. Не допускається їх здійснення шляхом перерахування відповідних сум на поточні рахунки виборчого фонду (гроші на останні надходять виключно з накопичувального рахунку).

яка не має на те права, може кваліфікуватися за ст. 212-15 КУпАП лише у випадку вчинення його через необережність. Умисне вчинення таких порушень є підставою для настання кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 159-1 КК.

Форма вини, з якою вчиняються всі інші прояви порушення встановленого законом порядку надання підтримки для здійснення передвиборної агітації, для кваліфікації вчиненого значення не має (всі вони мають кваліфікуватися за ст. 212-15 КУпАП), хоча і повинна враховуватися під час індивідуалізації відповідальності.

Сума добровільного внеску, наданого з порушенням порядку надання підтримки для здійснення передвиборної агітації, не може бути конфіскована на підставі ст. 212-15 КУпАП, оскільки в останній ідеться виключно про «суми внеску на підтримку партії, наданої або отриманої з порушенням закону».

6. Порушення порядку отримання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації.

За чинним виборчим законодавством порядок отримання підтримки для здійснення передвиборної агітації у цілому збігається, а тому порушення такого порядку розглядатимемо одночасно у контексті підтримки для здійснення передвиборної агітації на всіх видах виборів.

Порушення порядку отримання підтримки для здійснення передвиборної агітації може полягати у вчиненні таких **діянь**:

- 1) фактичне отримання підтримки для здійснення передвиборної агітації не у формі добровільних грошових внесків***;
- 2) отримання добровільних грошових внесків у готівковій формі.** Законодавство про вибори встановлює, що добровільні грошові внески повинні надходити виключно у безготівковій формі на відповідний рахунок виборчого фонду;
- 3) невиконання обов'язку щодо відмови від добровільних внесків**, здійснених особами, які не мають права їх здійснювати, або якщо розмір добровільного внеску перевищує встановлені законодавством обмеження.

Особи, які не мають права здійснювати внески на загальнодержавних виборах, перелічені у ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні».

У разі встановлення факту, що добровільний внесок здійснено особою, яка не має права його здійснювати, розпорядник відповідного виборчого фонду зобов'язаний відмовитися від такого внеску у порядку, визначеному відповідним законом (ч. 8 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 7 ст. 48 Закону «Про вибори народних депутатів України»). У подальшому на підставі цієї заяви банківська установа зобов'язана перерахувати такий добровільний внесок до державного бюджету.

Максимальний сумарний розмір добровільного внеску від однієї особи на загальнодержавних виборах визначено частинами 2, 3 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» (для фізичних осіб – 400 мзп, для юридичних – 800 мзп).

Порядок дій розпорядників виборчих фондів у разі отримання добровільного внеску, що перевищує встановлені законодавством обмеження, у виборчому законодавстві виписано неоднаково[†].

Під час вирішення питання про наявність / відсутність факту порушення порядку отримання підтримки для здійснення передвиборної агітації НАЗК, ЦВК та судам слід мати на увазі, що законодавство не покладає на партію, кандидата чи розпорядника виборчого фонду обов'язок здійснювати моніторинг правомірності надання всіх добровільних внесків на рахунки виборчих фондів (це сфера відповідальності НАЗК та ЦВК). Тобто, розпорядник виборчого фонду повинен виконати вимоги частин 7, 8 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 7 ст. 48 Закону «Про вибори народних депутатів України» лише у випадку, якщо така інформація стала йому відома в межах загальної (поточної) діяльності виборчого фонду. Якщо ж розпоряднику виборчого фонду не було відомо про те, що певна особа не мала права здійснювати

* Йдеться про випадки отримання такої підтримки шляхом отримання речей, нематеріальних активів чи товарів, виконання робіт чи надання послуг (безоплатно чи на пільгових умовах), шляхом отримання будь-яких пільг чи переваг (в тому числі нематеріального характеру), фінансування заходів чи діяльності, здійснюваних у межах відповідної передвиборної агітації.

† У ч. 7 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України» йдеться про те, що у разі надходження добровільного внеску, що перевищує встановлені законодавством обмеження, розпорядник виборчого фонду повинен звернутися до банку із заявою про відмову від надлишкової частини внеску та платіжним документом на підставі яких банк має повернути ці кошти особі, яка здійснила такий внесок. Згідно ж з ч. 7 ст. 48 Закону «Про вибори народних депутатів України» в аналогічній ситуації розпорядник виборчого фонду має звернутися до банку лише з заявою про відмову від такого внеску, а банк – перерахувати такий добровільний внесок до державного бюджету.

добровільний внесок чи зробила його з порушенням встановлених законом обмежень щодо розмірів, то відповідальність за невиконання цих вимог виключається.

Суб'єктом порушення порядку отримання підтримки для здійснення передвиборної агітації, за загальним правилом, є розпорядник виборчого фонду. Проте, в окремих випадках (наприклад, у разі отримання такої підтримки готівкою, речами, товарами, послугами тощо) до відповідальності за порушення цього порядку можуть бути притягнуті самі кандидати, офіційні представники партій чи кандидатів.

Суб'єктивна сторона має вирішальне значення для розмежування адміністративно караного (ст. 212-15 КУпАП) та кримінально караного (ч. 2 ст. 159-1 КК) порушення порядку отримання підтримки для здійснення передвиборної агітації.

Умисне отримання підтримки для здійснення передвиборної агітації у великому розмірі чи особою, яка не має на те права, кваліфікується за ст. 159-1 КК.

Замовлення або виготовлення виборчих бюлетенів понад встановлену кількість (ст. 212-16 КУпАП)

Передбачене ст. 212-16 КУпАП адміністративне правопорушення може вчинятись у двох **формах**:

- 1) замовлення виборчих бюлетенів понад встановлену кількість;
- 2) виготовлення виборчих бюлетенів понад встановлену кількість.

Предметом цього правопорушення є *виборчий бюлетень* – документ суворої звітності, за допомогою якого виборець здійснює волевиявлення під час виборів Президента чи народних депутатів України. Вимоги до змісту виборчого бюлетеня визначаються у ст. 71 Закону «Про вибори Президента України» та ст. 80 Закону «Про вибори народних депутатів України». Форма, колір і текст виборчих бюлетенів для голосування на виборах Президента України та виборах народних депутатів України визначаються ЦВК (ч. 1 ст. 71 Закону «Про вибори Президента України», ч. 2 ст. 80 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Виборчі бюлетені виготовляються у кількості, що **на 0,5 відсотка перевищує кількість виборців, які включені до списку виборців на відповідній виборчій дільниці**, з можливим **відхиленням** зазначеної кількості з урахуванням кратності розміщення виборчих бюлетенів в межах поліграфічного листа при їх виготовленні (ч. 7 ст. 71 Закону «Про вибори Президента України», ч. 8 ст. 80 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Таким чином, адміністративне правопорушення, передбачене ст. 212-16 КУпАП, матиме місце у разі, коли кількість замовлених чи виготовлених бюлетенів **для відповідної виборчої дільниці** перевищує показник, що впливає з вимог виборчого законодавства. При цьому не має значення, яким є загальний обсяг замовлених чи виготовлених бюлетенів для виборів Президента чи народних депутатів України в цілому.

Згідно з ч. 1 ст. 72 Закону «Про вибори Президента України» та ч. 1 ст. 81 Закону «Про вибори народних депутатів України» ЦВК забезпечує централізоване виготовлення виборчих бюлетенів на підставі договору (угоди), укладеного між нею і державними поліграфічними підприємствами. Як виняток, на спеціальній виборчій дільниці, утвореній на судні, що перебуває в день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, виборчі бюлетені виготовляються з дозволу ЦВК безпосередньо дільничною виборчою комісією (ч. 6 ст. 72 Закону «Про вибори Президента України» та ч. 6 ст. 81 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Таким чином, **об'єктивна сторона** форм адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212-16 КУпАП полягає в наступному:

- 1) **замовлення виборчих бюлетенів** – прийняття членами ЦВК рішення про виготовлення бюлетенів у відповідній кількості та подальше укладення договору (угоди) з державним поліграфічним підприємством або надання дільничній виборчій комісії спеціальної виборчої дільниці, утвореної на судні, що перебуває в день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, дозволу на виготовлення бюлетенів;

2) **виготовлення виборчих бюлетенів** – друк бюлетенів державним поліграфічним підприємством на підставі договору (угоди) з ЦВК або друк бюлетенів членами дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці, утвореної на судні, що перебуває в день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, на підставі дозволу ЦВК.

Суб'єктами правопорушення, передбаченого ст. 212-16 КУпАП, в контексті проведення виборів Президента та народних депутатів України є:

1) у формі замовлення виборчих бюлетенів – члени ЦВК;

2) у формі виготовлення виборчих бюлетенів – службові особи та працівники державних поліграфічних підприємств або члени дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці, утвореної на судні, що перебуває в день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярній станції України, на підставі дозволу ЦВК.

З **суб'єктивної сторони** замовлення або виготовлення виборчих бюлетенів понад встановлену кількість може бути вчинено умисно або через необережність.

Ненадання копії виборчого протоколу (ст. 212-17 КУпАП)

Предметом правопорушення, передбаченого ст. 212-17 КУпАП, є **виборчий протокол** – документ, який складає виборча комісія та яким вона засвідчує підсумки певних дій, що були нею виконані (ч. 2 ст. 28 Закону «Про вибори Президента України», ч. 7 ст. 35 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Виборчі протоколи слід відрізняти від інших видів виборчих документів. Зокрема, від **актів виборчих комісій**, які засвідчують певний факт або певну подію, виявлені і визнані комісією (наприклад, акти про перерахування виборчих бюлетенів у зв'язку з виявленням пошкодження стрічки, якою було опечатано сейф (металеву шафу), або невідповідності підписів чи печатки на ній; про погашення зіпсованого виборчого бюлетеня з як невикористаного; про невідповідність кількості контрольних талонів виборчих бюлетенів з підписами виборців та членів дільничної виборчої комісії, які їх видавали, кількості підписів виборців у списку виборців, які отримали ці виборчі бюлетені), **контрольних листів** для вкидання у стаціонарну або переносну виборчу скриньку, **відомостей** про передачу виборчих бюлетенів членам дільничної виборчої комісії виборчих бюлетенів для видачі їх виборцям у приміщенні для голосування або за місцем перебування виборців.

Виборчі протоколи складаються у випадках, визначених Законами «Про вибори Президента України» та «Про вибори народних депутатів України», за формами, затвердженими ЦВК, та у кількості примірників, встановлених законодавством. Протокол підписують усі присутні на засіданні члени виборчої комісії, а їхні підписи скріплюються печаткою виборчої комісії. Перший примірник акта чи протоколу мають право підписати присутні на засіданні кандидати на відповідних виборах або інші суб'єкти виборчого процесу.

У низці випадків виборче законодавство надає суб'єктам виборчого процесу право одержувати від виборчих комісій копії виборчих протоколів та, відповідно, покладає на комісії обов'язок надавати їх зацікавленим особам.

Таблиця 3. Підстави для надання копій виборчих протоколів суб'єктам виборчого процесу

ПРАВОВА ПІДСТАВА	ВИД ПРОТОКОЛУ	СУБ'ЄКТ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ, ЯКОМУ МАЄ БУТИ НАДАНО ПРОТОКОЛ
Закон «Про вибори Президента України»		
ч. 10 ст. 66 ч. 6 ст. 83-1	протокол ЦВК	- уповноважений представник кандидата на пост Президента України у ЦВК
ч. 8 ст. 73	про прийняття виборчих бюлетенів	- член окружної виборчої комісії; - кандидат на пост Президента України; - довірена особа кандидата; - офіційний спостерігач від кандидата; - офіційний спостерігач від партії кандидата на пост Президента України
п. 8 ч. 9 ст. 69 п. 7 ч. 5 ст. 70 ч. 5 ст. 73 ч. 8 ст. 73	про передачу виборчих бюлетенів	- член окружної виборчої комісії; - кандидат на пост Президента України; - довірена особа кандидата; - офіційний спостерігач від кандидата; - офіційний спостерігач від партії кандидата на пост Президента України; - офіційний спостерігач від громадської організації; - офіційний спостерігач від іноземної держави, міжнародної організації
п. 8 ч. 9 ст. 69 п. 7 ч. 5 ст. 70 ч. 8 ст. 79	про підрахунок голосів	- кандидат на пост Президента України; - довірена особа кандидата; - офіційні спостерігачі
ч. 16 ст. 82	про повторний підрахунок голосів	- кандидат на пост Президента України; - довірена особа кандидата; - офіційні спостерігачі
п. 8 ч. 9 ст. 69 п. 7 ч. 5 ст. 70 ч. 7 ст. 83	про встановлення підсумків голосування	- кандидат на пост Президента України; - довірена особа кандидата; - офіційні спостерігачі
п. 8 ч. 9 ст. 69 п. 7 ч. 5 ст. 70 ч. 6 ст. 83-1	про підсумки голосування в межах закордонного округу	- кандидат на пост Президента України; - офіційний спостерігач від партії кандидата на пост Президента України; - офіційний спостерігач від громадської організації; - офіційний спостерігач від іноземної держави, міжнародної організації
Закон «Про вибори народних депутатів України»		
п. 3 ч. 13 ст. 76	протоколи, що надходять до ЦВК	- представник партії у ЦВК
п. 5 ч. 6 ст. 79 ч. 8 ст. 82	про прийняття виборчих бюлетенів	- кандидат у депутати; - довірена особа кандидата; - уповноважена особа партії; - офіційні спостерігачі
п. 8 ч. 9 ст. 78 п. 5 ч. 6 ст. 79 ч. 5 ст. 82 ч. 8 ст. 82	про передачу виборчих бюлетенів	- члени окружної виборчої комісії; - кандидат у депутати; - довірена особа кандидата; - уповноважена особа партії; - офіційні спостерігачі
ч. 8 ст. 82	про передачу виборчих бюлетенів виборчим комісіям закордонних виборчих дільниць	- представник партії у ЦВК
п. 8 ч. 9 ст. 78 п. 5 ч. 6 ст. 79 ч. 9 ст. 91	про підрахунок голосів	- кандидат у депутати; - довірена особа кандидата; - уповноважена особа партії; - офіційні спостерігачі
ч. 10 ст. 96	про повторний підрахунок голосів	- кандидат у депутати; - довірена особа кандидата; - уповноважена особа партії; - офіційні спостерігачі
п. 8 ч. 9 ст. 78 п. 5 ч. 6 ст. 79 ч. 10 ст. 96	про підрахунок голосів	- кандидат у депутати; - довірена особа кандидата; - уповноважена особа партії; - офіційні спостерігачі
п. 8 ч. 9 ст. 78 п. 5 ч. 6 ст. 79 ч. 6 ст. 96-1	про підсумки голосування в загальнодержавному окрузі в межах закордонного округу	- кандидат у депутати, зареєстрований в загальнодержавному окрузі; - представник партії у ЦВК; - офіційні спостерігачі від громадських організацій; - офіційні спостерігачі від іноземних держав та міжнародних організацій

Таким чином, хоча текстуально в статті 212-17 КУпАП не згадується про потерпілих від передбаченого цим положенням правопорушення, склад останнього з огляду на вимоги виборчого законодавства, очевидно, включає ще й **спеціального потерпілого**, оскільки не будь-яка особа має право на одержання копії виборчого протоколу. Щодо правового статусу окремих потерпілих від адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 212-17 КУпАП, див. підрозділ 3.1. книги.

З **об'єктивної сторони** адміністративне правопорушення, передбачене ст. 212-17 КУпАП, вчиняється шляхом бездіяльності. Під **ненаданням копії виборчого протоколу** слід розуміти невиконання обов'язку надати копію протоколу суб'єкту виборчого процесу, який має на це право.

Виборче законодавство висуває певні вимоги до оформлення копії виборчого протоколу. Зокрема, остання повинна бути на кожній сторінці засвідчена підписами голови та секретаря виборчої комісії та скріплена її печаткою. Таким чином, видача зацікавленій особі копії протоколу без підпису голови чи секретаря комісії, або копії протоколу, не скріпленої печаткою комісії, не може вважатися належним виконанням покладеного на виборчу комісію обов'язку. Як наслідок, подібні випадки також слід кваліфікувати як ненадання виборчого протоколу.

Виборче законодавство не персоналізує, хто саме з членів виборчої комісії є відповідальним за надання копій виборчих протоколів. І лише ст. 212-17 КУпАП прояснює, що це зобов'язання лежить на голові відповідної виборчої комісії або особі, яка відповідно до закону виконує його обов'язки. Відповідно, саме вони є **суб'єктами** адміністративного правопорушення.

Голова ЦВК обирається цією комісією на таємному засіданні з числа її членів (ч. 1 ст. 9 Закону «Про Центральну виборчу комісію»), голови окружних та дільничних виборчих комісій на виборах Президента та народних депутатів України призначаються, відповідно, ЦВК та окружними виборчими комісіями в порядку, визначеному законодавством (статті 23, 24 Закону «Про вибори Президента України», статті 27, 28 Закон «Про вибори народних депутатів України»).

Під особами, які виконують обов'язки голови відповідної виборчої комісії, слід розуміти заступників голів виборчих комісії, що вели засідання комісії, на якому було затверджено відповідний виборчий протокол, або членів комісії, які були обрані головуючими на засіданні комісії, яким було затверджено виборчий протокол, через відсутність голови комісії та його заступників або через невиконання ними своїх функцій (частини 3, 5 ст. 11 Закону «Про Центральну виборчу комісію», ч. 7 ст. 28 Закону «Про вибори Президента України», ч. 8 ст. 33 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

З **суб'єктивної сторони** адміністративне правопорушення, передбачене ст. 212-17 КУпАП, вчиняється умисно або через необережність.

Невиконання рішення виборчої комісії (ст. 212-18 КУпАП)

Виборче законодавство передбачає **обов'язковість** рішень виборчих комісій, прийнятих в межах їх повноважень. Так, згідно з ч. 1 ст. 13 Закону «Про Центральну виборчу комісію» рішення ЦВК, прийняте в межах її повноважень, є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами відповідного виборчого процесу, у т.ч. відповідними виборчими комісіями нижчого рівня, а також органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами України. У свою чергу в ч. 18 ст. 28 Закону «Про вибори Президента України» та ч. 14 ст. 33 Закону «Про вибори народних депутатів України» передбачено обов'язковість рішень окружних та дільничних виборчих комісій.

Під час проведення виборів виборчі комісії можуть ухвалювати рішення, що різняться за:

1) **правовим змістом**. Це рішення, які

- створюють для інших осіб правові наслідки, не вимагаючи від них вчинення чи невчинення певних дій (наприклад, рішення про скасування реєстрації кандидата);
- вимагають від інших осіб утримуватись від вчинення певних дій (наприклад, рішення про позбавлення кандидата на виборах чи іншого суб'єкта виборчого процесу права присутності на своєму засіданні);

- які вимагають від інших осіб вчинити певні дії (наприклад, рішення зобов'язати виборчу комісію нижчого рівня скласти той або інший протокол);

2) **адресатами** – рішення, що адресовані:

- виборчим комісіям нижчого рівня (наприклад, рішення, що містить адресовану окружній виборчій комісії вимогу утворити дільничну виборчу комісію та сформувати її склад);
- іншим суб'єктам виборчого процесу (наприклад, рішення про оголошення кандидату на виборах попередження).

Особливу роль відіграють рішення виборчих комісій, ухвалені в рамках спеціального механізму оскарження, передбаченого розділом XII Закону «Про вибори Президента України», розділом XIII Закону «Про вибори народних депутатів України». Так, під час виборів Президента та народних депутатів України:

- ЦВК очолює систему виборчих комісій та є комісією вищого рівня щодо всіх окружних та дільничних комісій (ч. 2 ст. 1 Закону «Про Центральну виборчу комісію», ч. 2 ст. 22 Закону «Про вибори Президента України», ч. 2 ст. 25 Закону «Про вибори народних депутатів України»);
- окружні комісії, в свою чергу, є комісіями вищого рівня стосовно дільничних комісій (ч. 4 ст. 22 Закону «Про вибори Президента України», ч. 5 ст. 25 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Невиконання рішення виборчої комісії вчиняється шляхом бездіяльності та полягає у невиконанні особою обов'язку вчинити чи утриматись від вчинення певних дій, покладеного на неї рішенням виборчої комісії. Якщо рішення виборчої комісії створює для особи правові наслідки (наприклад, скасування реєстрації), але не вимагає від неї вчинення або невчинення певних дій, в принципі не може поставати питання про відповідальність за ст. 212-18 КУпАП.

Зважаючи на те, що рішення виборчих комісій можуть стосуватися багатьох аспектів виборчого процесу, невиконання рішення виборчої комісії може набувати дуже різноманітних проявів. Причому за будь-яких умов невиконання рішення виборчої комісії не може зводитись до абсолютної пасивності особи. Наприклад, підлягатимуть відповідальності за ст. 212-18 КУпАП члени виборчої комісії, які замість ухвалення рішення, яке вимагала від них виборча комісія вищого рівня, ухвалили протилежне за правовим змістом рішення.

Стаття 212-18 КУпАП, на відміну від інших положень адміністративно-деліктного та кримінального законодавства, не містить згадки про **неналежне виконання** рішення виборчої комісії. Утім, це не означає, що об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212-18 КУпАП, має місце лише тоді, коли особа повністю ігнорує рішення відповідної виборчої комісії. Якщо рішення виборчої комісії має складний правовий зміст, зокрема містить декілька вимог щодо відповідного адресата (наприклад, рішення ЦВК вимагає від окружної виборчої комісії утворити певну дільничну виборчу комісію, сформувати її склад та поінформувати ЦВК про виконання її рішення), то невиконання хоча б одного із елементів цього рішення створює підстави для адміністративної відповідальності на підставі ст. 212-18 КУпАП.

У ст. 212-18 КУпАП встановлено відповідальність за невиконання рішення виборчої комісії, **прийнятого в межах її повноважень**. Це застереження цілком кореспондує з відповідними положеннями виборчого законодавства, які вказують на обов'язковість лише тих рішень виборчих комісій, що були прийняті ними в межах повноважень. З цього випливає: коли виборча комісія **явно** виходить за межі своїх повноважень (наприклад, окружна комісія в своєму рішенні вимагає від дільничної виборчої комісії саморозпуску), це рішення не створює правових наслідків, а отже не підлягає виконанню. Відповідно, не може наставати й адміністративна відповідальність за невиконання такого рішення. Це не стосується випадків, коли рішення виборчої комісії ухвалене в межах її компетенції, а суб'єкт виборчого процесу вважає його безпідставним чи обґрунтованим. За таких обставин суб'єкт виборчого процесу може оскаржити ухвалене рішення до суду чи до комісії вищого рівня, однак факт оскарження сам по собі не звільняє його від обов'язку вчинити чи не вчинити дії, які від нього вимагаються.

Суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212-18 КУпАП є члени виборчих комісій, кандидати на виборах, їх довірені особи та інші учасники виборчого процесу.

З **суб'єктивної сторони** невиконання рішення виборчої комісії може бути вчинено умисно або через необережність.

Відмова у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків або його безпідставне звільнення з роботи (ст. 212-19 КУпАП)

У ст. 212-19 КУпАП встановлено відповідальність за два різних **типи поведінки**:

- 1) відмову у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків (ч. 1 ст. 212-19);
- 2) безпідставне звільнення члена виборчої комісії з роботи (ч. 2 ст. 212-19).

Потерпілими від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212-19 КУпАП, є **члени окружних та дільничних виборчих комісій** на виборах Президента та народних депутатів України.

Не є потерпілими від цього правопорушення члени ЦВК, оскільки ч. 7 ст. 6 Закону «Про Центральну виборчу комісію» передбачає, що члени ЦВК є державними службовцями, а згідно з ч. 1 ст. 25 Закону «Про запобігання корупції» вони належать до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно яких діють обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Відповідно, основним місцем роботи членів ЦВК є сама комісія, в той час як виборче законодавство говорить про звільнення від виконання обов'язків, не пов'язаних з роботою у виборчій комісії.

Згідно з ч. 4 ст. 29 Закону «Про вибори Президента України», ч. 6 ст. 36 Закону «Про вибори народних депутатів України» протягом усього періоду повноважень виборчої комісії або частини цього періоду можуть бути звільнені від виконання виробничих або службових обов'язків за основним місцем роботи із збереженням стажу голова, секретар чи інші члени дільничної чи окружної виборчої комісії. При цьому:

- 1) звільненню від виконання виробничих або службових обов'язків має передувати рішення комісії про те, що упродовж вказаного вище періоду її члени будуть виконувати свої повноваження з оплатою праці в порядку виборчого законодавства;
- 2) зазначене рішення комісії затверджується виборчою комісією вищого рівня, тобто ЦВК або окружною виборчою комісією, відповідно;
- 3) загальна кількість осіб, що можуть виконувати свої повноваження з оплатою праці в порядку виборчого законодавства та, відповідно, можуть бути звільнені від виконання виробничих або службових обов'язків за основним місцем роботи становить:
  - для окружної чи дільничної комісії на виборах народних депутатів України та для дільничної комісії на виборах Президента України;
  - не більше 4 осіб – для окружної комісії на виборах Президента України;
- 4) згода власника або уповноваженого ним органу не має правового значення для звільнення члена виборчої комісії від виконання трудових обов'язків.

Відмова у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків являє собою складне діяння, що включає в себе два компоненти:

- 1) **невидання наказу** про звільнення працівника від виконання зазначених обов'язків або **видання наказу** про звільнення працівника від виконання таких обов'язків на **менш тривалий** період, аніж той, що був визначений в рішенні окружної чи дільничної виборчої комісії;
- 2) поєднане з **висловленням в якій-небудь формі незгоди** з необхідністю увільнити працівника від виконання обов'язків на весь чи частину періоду, визначеного рішенням виборчої комісії.

Згідно з положеннями виборчого законодавства член виборчої комісії має право на звільнення від виконання виробничих чи службових обов'язків лише **за основним місцем роботи**. Відповідно, ч. 1 ст. 212-19 КУпАП встановлює адміністративну відповідальність лише у випадку, якщо саме за основним місцем роботи сталася відмова від звільнення від виконання обов'язків. Отже, якщо член виборчої комісії працює ще й за сумісництвом, то він повинен самостійно урегулювати питання своєї відсутності на робочому місці за неосновним місцем роботи у способи, що визначені трудовим законодавством (відгули, відпустка, зміна графіку робочого часу тощо).

Суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212-19 КУпАП, є власник чи уповноважений ним орган підприємства, установи чи організації, що є основним місцем роботи члена виборчої комісії.

З **суб'єктивної сторони** невиконання рішення виборчої комісії може бути вчинено лише умисно.

У ч. 2 ст. 212-19 КУпАП встановлено відповідальність за безпідставне звільнення члена виборчої комісії з роботи, яке може вчинятись у двох **формах**:

- 1) звільнення члена виборчої комісії з роботи з підстав, пов'язаних із виконанням його обов'язків у виборчій комісії;
- 2) переведення члена виборчої комісії на нижчу посаду з тих самих підстав.

Питання звільнення члена виборчої комісії з роботи та його переведення на іншу посаду не регулюються законами «Про вибори Президента України» та «Про вибори народних депутатів України», оскільки такі питання відносяться до сфери трудового права.

Положення КЗпП щодо переведення (статті 32–34) та звільнення (статті 36–41) працівників не обумовлюють можливість вчинення цих дій з підстав участі працівника у виборчій комісії. Відповідно, під кутом зору трудового законодавства переведення або звільнення працівника з вказаних мотивів являє собою дискримінацію в сфері праці, що заборонена ст. 2-1 КЗпП.

З **об'єктивної сторони** звільнення члена виборчої комісії з роботи або переведення його на нижчу посаду полягає у виданні відповідного наказу.

Суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 212-19 КУпАП, є власник чи уповноважений ним орган підприємства, установи чи організації, що є місцем роботи члена виборчої комісії.

З **суб'єктивної сторони** невиконання рішення виборчої комісії може бути вчинено лише умисно. Крім того, склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 212-19 КУпАП характеризується спеціальним **мотивом**, а саме **мотивом участі працівника в роботі виборчої комісії**. Оскільки звільнення чи переведення працівника з подібних міркувань не допускається трудовим законодавством, то у наказі про звільнення чи переведення працівника таке рішення не буде пояснюватися його роботою в комісії. Відповідно, спеціальний мотив набуває для цілей кваліфікації адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 212-19 КУпАП, питання факту та має встановлюватись не стільки з огляду на зміст наказу про звільнення чи переведення, скільки з огляду на обставини, що передували йому.

Адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 212-19 КУпАП, слід відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 172 КК. Зокрема, якщо справжнім мотивом звільнення працівника була не участь працівника в роботі виборчої комісії, а особиста неприязнь з боку власника чи уповноваженого ним органу підприємства, установи чи організації, скоєне слід кваліфікувати не за ч. 2 ст. 212-19 КУпАП, а за відповідною частиною ст. 172 КК.

Якщо звільненню чи переведенню члена виборчої комісії на нижчу посаду з підстав, пов'язаних із виконанням обов'язків у виборчій комісії, передувала погроза з боку власника чи уповноваженого ним органу вчинити одну з цих дій за умови, що працівник продовжуватиме роботу в комісії, то за наявності достатніх для того підстав така погроза може розцінюватись як злочин, передбачений ч. 4 ст. 157 КК.

Порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів (ст. 212-20 КУпАП)

Законодавство про вибори Президента та народних депутатів України згадує значну кількість документів та іншої інформації, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, що підлягають оприлюдненню (опублікуванню, оголошенню), тобто доведенню до відома громадськості, виборчими комісіями, ЗМІ та іншими суб'єктами, як правило, у певному порядку та в певний термін.

Предметом правопорушення, передбаченого ст. 212-20 КУпАП, є зазначені вище документи та інформація.

Таблиця 4. Документи та інша інформація, пов'язані з підготовкою і проведенням виборів на пост Президента України, що підлягають опублікуванню згідно з положеннями Закону «Про вибори Президента України»

ПРАВОВА ПІДСТАВА	ВИД ДОКУМЕНТУ ЧИ ІНФОРМАЦІЇ	СУБ'ЄКТ, ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ОПРИЛЮДНЕННЯ/ СПОСІБ ОПРИЛЮДНЕННЯ/ТЕРМІН ОПРИЛЮДНЕННЯ
ч. 3 ст. 13	усі рішення ЦВК	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/невідкладно
ч. 3 ст. 13	рішення окружних комісій, що стосуються виборчого процесу	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/після надходження до ЦВК
ч. 5 ст. 13	відомості про час і місце голосування, про місцезнаходження закордонних виборчих дільниць, про порядок та строки звернення до дільничних виборчих комісій	МЗС та дипломатичні установи України/офіційні веб-сайти МЗС та дипломатичних установ/ прямо не визначено
ч. 2 ст. 17	рішення про призначення чергових виборів Президента України	ВР/ЗМІ/не пізніш як за сто днів до дня виборів
ч. 3 ст. 17	оголошення про початок виборчого процесу	ЦВК/прямо не визначено/прямо не визначено
ч. 4 ст. 20	перелік звичайних та спеціальних виборчих дільниць, що утворені та діють на постійній основі, із зазначенням територіальних виборчих округів, до яких ці виборчі дільниці відносяться, номерів виборчих дільниць, їх меж чи установ (закладів), у яких вони утворені, адрес відповідних дільничних виборчих комісій та приміщень для голосування	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/чергові вибори – не пізніше як за 100 днів; позачергові та повторні – не пізніше як за 50 днів до дня виборів
ч. 11 ст. 23	рішення про утворення окружних виборчих комісій та про їх склад / рішення про зміну складу окружних комісій	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/не пізніше наступного дня після прийняття (у випадку зміни складу – не пізніше наступного дня після прийняття, але не пізніше останнього дня перед днем виборів)
ч. 14 ст. 24	рішення про утворення дільничної виборчої комісії та про її склад / рішення про зміни в її склад	окружна виборча комісія/ЗМІ в певному регіоні/не пізніше як на третій день з дня прийняття
ч. 16 ст. 28	постанови, прийняті окружними чи дільничними виборчими комісіями	окружна чи дільнична виборча комісія/стенд офіційних матеріалів комісії/не пізніше ранку наступного дня після дня її прийняття, а прийнята напередодні дня голосування, у день голосування та під час підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування, – не пізніш як через чотири години після завершення засідання виборчої комісії та ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/невідкладно після надходження до ЦВК
ч. 5 ст. 42	проміжні та остаточні фінансові звіти про надходження та використання коштів виборчого фонду	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/не пізніше дня, наступного за днем надходження та НАЗК/офіційний веб-сайт НАЗК/не пізніше дня, наступного за днем надходження та партія/офіційний веб-сайт партії (за наявності)/не пізніше дня, наступного за днем надходження
ч. 6 ст. 42	аналіз проміжних та остаточних фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчого фонду	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/не пізніш як за п'ять днів до дня голосування (проміжні звіти) та не пізніш як на тридцятий день після дня голосування (остаточні звіти) та НАЗК/офіційний веб-сайт НАЗК/не пізніш як за п'ять днів до дня голосування (проміжні звіти) та не пізніш як на тридцятий день після дня голосування (остаточні звіти)
ч. 7 ст. 51	рішення про реєстрацію кандидата на пост Президента України	ЦВК/газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр»/не пізніш як у триденний строк з дня прийняття рішення
ч. 11 ст. 51	перелік кандидатів на пост Президента України, зареєстрованих ЦВК, із зазначенням прізвища, імені, по батькові, року народження, освіти, місця постійного проживання, основного місця роботи (заняття), посади, партійності,	ЦВК/газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр» та офіційний веб-сайт ЦВК/у п'ятиденний строк після закінчення реєстрації кандидатів
ч. 2 ст. 56	рішення ЦВК про скасування реєстрації кандидата на пост Президента України	ЦВК/державні ЗМІ та офіційний веб-сайт ЦВК/прямо не визначено
ч. 4 ст. 56	рішення ЦВК про оголошення попередження кандидату на пост Президента України	ЦВК/державні ЗМІ та офіційний веб-сайт ЦВК/прямо не визначено

ч. 8 ст. 56	рішення ЦВК про оголошення кандидата на пост Президента України таким, що вибув за балотування	ЦВК/ЗМІ/не пізніше наступного дня після його прийняття, але не пізніш як за один день до дня виборів
ч. 2 ст. 56-1	відомості про прізвище, власне ім'я (всі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць, рік і місце народження, громадянство із зазначенням часу проживання на території України, відомості про посаду (заняття), місце роботи, партійність, місце проживання, суб'єкта висування кожного кандидата на пост Президента України	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/прямо не визначено
ч. 2 ст. 56-2	інформація, що стосується загального інформаційного забезпечення відповідних виборів	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/не пізніш як за сто днів до дня чергових виборів
частини 1–4 ст. 56-6, ч. 18 ст. 64	результати опитування, пов'язаного з виборами, з обов'язковим зазначенням часу його проведення, території, яку охоплювало опитування, розміру та способу формування соціологічної вибірки опитаних, методу опитування, точного формулювання питань, можливої статистичної похибки	підприємства, заклади, установи та організації, що проводять опитування громадської думки, або інформаційні агентства чи ЗМІ, що поширюють опитування/прямо не визначено/ не пізніш як двох днів перед днем виборів (перед днем повторного голосування) та в день виборів (повторного голосування) до закінчення голосування
ч. 1 ст. 61	розцінки вартості однієї хвилини (секунди) ефірного часу	телерадіоорганізації усіх форм власності/друковані ЗМІ/не пізніш як за дев'яносто днів до дня виборів
ч. 7 ст. 61	результати жеребкування щодо надання ефірного часу для проведення передвиборної агітації за рахунок коштів Державного бюджету України, що виділяються на підготовку і проведення виборів,	ЦВК/газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр»/у триденний строк з дня затвердження
ч. 8 ст. 63	розцінки одиниці вартості друкованої площі	друковані ЗМІ/друковані ЗМІ/не пізніш як за дев'яносто днів до дня виборів
ч. 3 ст. 72	зведена інформація на підставі актів прийому-передачі про кількість виборчих бюлетенів для голосування, виготовлених для кожного виборчого округу	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/не пізніш як за один день до дня виборів
ч. 6 ст. 73	протокол про передачу виборчих бюлетенів виборчим комісіям закордонних виборчих дільниць закордонного виборчого округу	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/не пізніше наступного дня після передачі
ч. 14 ст. 75	інформація про: 1) кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці, на момент початку голосування; 2) кількість виборців, внесених до витягу із списку виборців для голосування за місцем перебування.	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/невідкладно після отримання від окружної комісії
ч. 15 ст. 76, ч. 1 ст. 82	попередні відомості про кількість виборців, внесених до списку виборців на виборчій дільниці на момент закінчення голосування, та кількість виборців, які отримали виборчі бюлетені на виборчій дільниці на момент закінчення голосування, щодо всіх виборчих дільниць	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/невідкладно після отримання відомостей
ч. 5 ст. 82	відомості протоколів дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/невідкладно після отримання від окружної комісії
ч. 5 ст. 83-1	зміст протоколу ЦВК про підсумки голосування в межах закордонного округу.	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/невідкладно
ч. 2 ст. 84	зміст протоколу Центральної виборчої комісії про підсумки голосування в день виборів Президента України	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/невідкладно
ч. 1 ст. 86	результати виборів Президента України із зазначенням прізвища, імені, по батькові обраного Президента України, його року народження, професії, посади (заняття), місця роботи, місця проживання, партійності, суб'єкта висування	ЦВК/під час засідання комісії

ч. 2 ст. 86	офіційне оголошення результатів виборів із зазначенням прізвища, імені, по батькові обраного Президента України, його року народження, професії, посади (заняття), місця роботи, місця проживання, партійності, суб'єкта висування	ЦВК/газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр»/прямо не визначено
ч. 3 ст. 90	перелік звичайних та спеціальних виборчих дільниць із зазначенням територіальних виборчих округів, до яких ці виборчі дільниці відносяться,	ЦВК/офіційний веб-сайт ЦВК/прямо не визначено
ч. 6 ст. 90	розцінки вартості однієї хвилини (секунди) ефірного часу та розцінки вартості одиниці друкованої площі під час позачергових виборів на пост Президента України	ЗМІ всіх форм власності/друковані ЗМІ/не пізніш як за сімдесят вісім днів до дня виборів

З **об'єктивної сторони** правопорушення, передбачене ст. 212-20 КУпАП, полягає в порушенні встановленого законом порядку опублікування документів та іншої інформації, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів. Загалом можна виділити такі типові порушення вказаного порядку:

- **невиконання обов'язку** щодо опублікування відповідною особою документу чи інформації, що повинен бути опублікований (наприклад, ЗМІ не опублікував розцінки вартості одиниці друкованої площі під час виборів);
- опублікування документу чи інформації, що мають бути опубліковані, в **неповному** вигляді (наприклад, відомості про кандидатів на виборах опубліковані без зазначення всієї інформації про них, що вимагається законодавством);
- опублікування документу чи інформації, що мають бути опубліковані, в **неналежний спосіб** (наприклад, опублікування змісту протоколу ЦВК про підсумки голосування в межах закордонного округу не через офіційний веб-сайт ЦВК, а через друковані ЗМІ);
- опублікування документу чи інформації, що мають чи можуть бути опубліковані, з **порушенням термінів**, визначених законодавством (наприклад, оприлюднення ЗМІ результатів опитування громадської думки в день виборів до закінчення часу, відведеного для голосування).

Суб'єктами адміністративної відповідальності з огляду на текст ст. 212-20 КУпАП є члени виборчих комісій та службові особи і працівники ЗМІ.

З **суб'єктивної сторони** правопорушення, передбачене ст. 212-20 КУпАП, може бути вчинено як умисно, так і з необережності.

Порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (ст. 212-21 КУпАП)

Статтю 212-21 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за вчинення **двох різних адміністративних правопорушень**:

1. Порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду.

Порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду може полягати у вчиненні одного з таких **діянь**:

1) **порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду кандидата на пост Президента України.**

Загальний порядок подання фінансової звітності про надходження і використання коштів виборчого фонду кандидата на пост Президента України встановлено у ст. 42 Закону «Про вибори Президента України».

Існує два принципово різних порядки подання різних видів фінансової звітності щодо коштів виборчого фонду кандидата на пост Президента України.

Перший порядок – порядок подання фінансових звітів (проміжного та остаточного) про використання коштів поточних рахунків (ч. 4 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України»). Виходячи з вимог закону, ці звіти розпорядники поточних рахунків виборчого фонду мають подавати лише розпоряднику накопичувального рахунку виборчого фонду (до державних органів вони не подаються), який у подальшому використовує їх для підготовки загального звіту по виборчому фонду. Йдеться про законодавчо врегульований процес внутрішнього документообігу у виборчих фондах, що має забезпечувати оперативне акумулювання фінансової інформації про надходження та використання коштів по всьому виборчому фонду*.

Другий порядок – порядок подання фінансових звітів (проміжного та остаточного) про надходження та використання коштів виборчого фонду (ч. 5 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України»). Виходячи з вимог закону ці звіти є консолідованою формою офіційної фінансової звітності, сформованої по всьому виборчому фонду, що подаються розпорядником накопичувального рахунку виборчого фонду до партії (крім випадку, якщо кандидат на пост Президента України висунутий шляхом самовисування) та відповідних контролюючих органів (ЦВК та НАЗК)[†].

У ст. 212-21 КУпАП не уточнюється, про порушення порядку подання якої саме фінансової звітності про надходження і використання коштів виборчого фонду йдеться.

З одного боку, з тексту ст. 212-21 КУпАП складається враження, що в ній йдеться лише про порушення другого із зазначених вище порядків подання фінансової звітності, оскільки у диспозиції цієї статті йдеться про відповідальність за порушення порядку подання фінансового звіту «про надходження і використання коштів виборчого фонду» (дослівно збігається з тим звітом, про який згадується у ч. 5 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України»), у той час як відповідно до вимог ч. 4 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України» подаються фінансові звіти «про використання коштів поточного рахунку виборчого фонду». На користь такого підходу свідчить і та обставина, що ч. 4 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України» та розділ 3 Порядку складання фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, затв. постановою ЦВК від 3 січня 2019 р. №3, регламентують процес внутрішнього документообігу у виборчих фондах (є формою внутрішньої взаємодії в середині виборчого фонду), який не потребує втручання держави у вигляді реалізації юридичної відповідальності.

З іншого боку, аналіз затверджених форм звітності як за ч. 4, так і за ч. 5 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України» говорить про те, що обидва види звітності є фінансовою звітністю як про надходження, так і про використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України. Більше того, у підрозділі 1.1. Порядку складання фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, затв. постановою ЦВК від 3 січня 2019 р. №3, обидва ці звіти називаються фінансовими звітами «про надходження і використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України» (що дослівно збігається з текстом ст. 212-21 КУпАП). За таких обставин притягнення порушників вимог ч. 4 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України» (розпорядників поточних рахунків виборчого фонду) за ст. 212-21 КУпАП виглядає логічним. Додатковим аргументом на користь застосування саме такого підходу може слугувати й та обставина, що в іншому випадку на практиці можуть виникати випадки, коли винні особи (розпорядники поточних рахунків виборчого фонду, які, наприклад, зазначили в своїх звітах неповну чи недостовірну інформацію) не нестимуть відповідальності, а невинуваті особи (розпорядники накопичувальних фондів) нестимуть юридичну відповідальність за відсутності вини (оскільки в своїх звітах лише узагальнили інформацію, подану розпорядниками поточних рахунків виборчого фонду);

* Процедура складання та подання такої фінансової звітності наразі врегульована розділом 2 Порядку складання фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, затвердженого постановою ЦВК від 3 січня 2019 року № 3. Зокрема, з підрозділу 2.2. цього Порядку випливає, що фінансовий звіт про використання коштів відповідного поточного рахунку виборчого фонду (проміжний і остаточний) подається розпорядником коштів поточного рахунку розпоряднику коштів накопичувального рахунку виборчого фонду за формою № 1 «Звіт про надходження коштів на поточний рахунок виборчого фонду кандидата на пост Президента України та їх використання» (додаток 1 до постанови ЦВК від 3 січня 2019 року № 3). Важливо підкреслити, що до цього звіту має додаватися розшифровка, яка є його невід'ємною частиною (за формою згідно з додатком 2 до постанови ЦВК від 3 січня 2019 року № 3) і пояснювальна записка

[†] Процедура складання та вимоги до розкриття елементів фінансового звіту, що подається розпорядником коштів накопичувального рахунку виборчого фонду кандидата на пост Президента України до відповідної партії, ЦВК та НАЗК врегульована розділом 3 Порядку складання фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, затвердженого постановою ЦВК від 3 січня 2019 року № 3. Зокрема, з підрозділу 3.2. цього Порядку випливає, що фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду (проміжний і остаточний), що подається розпорядником коштів накопичувального рахунку виборчого фонду до відповідної партії (уразі висунування кандидата партією), ЦВК та НАЗК, складається з форми № 2 «Звіт про формування виборчого фонду кандидата на пост Президента України» та форми № 3 «Консолідований звіт про надходження коштів на поточні рахунки виборчого фонду кандидата на пост Президента України та їх використання» (додатки 3, 5 до постанови ЦВК від 3 січня 2019 року № 3). Крім того, до форм № 2 та № 3 додаються розшифровки, які є їх невід'ємними частинами (додатки 4 і 6 до постанови ЦВК від 3 січня 2019 року № 3 відповідно) та пояснювальна записка.

2) порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду партії, кандидати у народні депутати України від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі.

Порядок подання фінансової звітності про надходження і використання коштів виборчого фонду партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані в загальнодержавному окрузі, визначається ч. 5, абзацами 1 і 2 ч. 6, частинами 8, 9 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України».

Згідно з ч. 5 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України» розпорядник коштів поточного рахунку виборчого фонду партії зобов'язаний:

- за 8 днів до дня голосування подати розпоряднику коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії проміжний фінансовий звіт про використання коштів відповідного поточного рахунку виборчого фонду за період з дня відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду до 10-го дня до дня голосування;
не пізніше як на 7-ий день після дня голосування подати розпоряднику коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії остаточний фінансовий звіт про використання коштів відповідного поточного рахунку виборчого фонду*.

У свою чергу, розпорядник коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії зобов'язаний:

- за 5 днів до дня голосування подати до відповідної партії, ЦВК та НАЗК проміжний фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду за період з дня відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду до 10-го дня до дня голосування (на паперових носіях та в електронному вигляді);
- не пізніше як на 15-ий день після дня голосування подати до відповідної партії, ЦВК та НАЗК остаточний фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду (на паперових носіях та в електронному вигляді) (ч. 6 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України»)*;

3) порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі.

Порядок подання фінансової звітності про надходження і використання коштів виборчого фонду кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі визначається абзацами 3, 5, 7 ч. 6, частинами 8, 9 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України».

Таку звітність може подавати лише одна особа – розпорядник коштів єдиного поточного рахунку виборчого фонду кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі (накопичувальний рахунок в такому випадку взагалі не відкривається), який використовується як для акумуляції коштів, так і для їх витрачання.

Відповідно до абзаців 3, 5 ч. 6 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України», за загальним правилом (крім випадків проведення повторного голосування), розпорядник коштів поточного рахунку виборчого фонду кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі зобов'язаний:

- не пізніше як за 8 днів до дня голосування подати до партії, яка висунула відповідного кандидата у депутати (крім випадку, якщо кандидата висунуто шляхом самовисування), та до ОВК проміжний фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду (на паперових носіях та в електронному вигляді) за період з дня відкриття поточного рахунку виборчого фонду до 10-го дня до дня голосування;

* Процедура складання та подання такої фінансової звітності деталізована нормами розділу 2 Порядку складання фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати в народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, затвердженого постановою ЦВК від 10 червня 2016 р. №200.

Фінансовий звіт про використання коштів відповідного поточного рахунку виборчого фонду (проміжний і остаточний) подається розпорядником коштів поточного рахунку розпоряднику коштів накопичувального рахунку виборчого фонду за формою №1 «Звіт про надходження коштів на поточний рахунок виборчого фонду партії, кандидати в народні депутати України від якої зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та їх використання» (додаток 1 до постанови ЦВК від 10 червня 2016 р. №200). До цього фінансового звіту додаються розшифровка (за формою згідно з додатком 2 до постанови ЦВК від 10 червня 2016 р. №200) та пояснювальна записка.

† Процедура складання таких фінансових звітів деталізована нормами розділу 3 Порядку складання фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати в народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, затвердженого постановою ЦВК від 10 червня 2016 р. №200.

Зокрема, з підрозділу 3.2. цього Порядку випливає, що фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду (проміжний і остаточний), що подається розпорядником коштів накопичувального рахунку виборчого фонду партії до відповідної партії, ЦВК та НАЗК, складається з форми №2 «Звіт про формування виборчого фонду партії, кандидати в народні депутати України від якої зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі» та форми №3 «Консолідований звіт про надходження коштів на поточні рахунки виборчого фонду партії, кандидати в народні депутати України від якої зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та їх використання» (додатки 3, 5 до постанови ЦВК від 10 червня 2016 р. №200). До форм №2 та №3 додаються розшифровки (додатки 4 і 6 до постанови ЦВК від 10 червня 2016 р. №200 відповідно) та пояснювальна записка.

- не пізніше як на 7-ий день після дня голосування подати до партії, яка висунула відповідного кандидата у депутати (крім випадку, якщо кандидата висунуто шляхом самовисування), та ОБК остаточний фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду (на паперових носіях та в електронному вигляді)*.

Порушеннями порядку подання фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчого фонду слід вважати:

- неподання звіту до визначених законом адресатів, а також його подання не до всіх адресатів, про які йдеться у відповідних положеннях законодавства про вибори;
- подання звіту з порушенням строків, визначених виборчим законодавством;
- подання звіту не за формою (формами), встановленими ЦВК;
- подання звіту без додавання до нього розшифровки (розшифровок) чи пояснювальної записки;
- подання звіту, який містить неповну інформацію;
- подання звіту, який містить недостовірну інформацію;
- подання звіту з іншими порушеннями вимог виборчого законодавства чи актів ЦВК (йдеться про постанову ЦВК від 1 вересня 2015 р. №210, постанову ЦВК від 10 червня 2016 р. №200 та постанову ЦВК від 3 січня 2019 р. №3): без підпису відповідного розпорядника виборчого фонду; з незаповненням всіх позицій у відповідній формі фінансового звіту; з включеними до звіту додатковими статтями та показниками за ними; невиконання вимог щодо одночасного подання паперового та електронного варіантів одного й того ж звіту; подання неідентичних паперового та електронного варіантів одного й того ж звіту; невиконання вимог щодо закриття персональних даних у сканованій копії звіту тощо.

Суб'єктами порушення порядку подання фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів є розпорядники виборчих фондів, на яких виборчим законодавством покладено обов'язок подання таких звітів.

Суб'єктивно сторона має вирішальне значення для розмежування адміністративно караного (ст. 212-21 КУпАП) та кримінально караного (ч. 1 ст. 159-1 КК) порушення порядку подання фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів.

Подання недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду може кваліфікуватися за ст. 212-21 КУпАП лише у випадку вчинення його через необережність. Подання *завідомо* недостовірних відомостей у таких формах фінансової звітності є підставою для настання кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 159-1 КК.

Форма вини, з якою вчиняються всі інші прояви порушення порядку подання фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів, для кваліфікації вчиненого значення не має (всі вони мають кваліфікуватися за ст. 212-21 КУпАП), хоча й має враховуватися під час індивідуалізації адміністративної відповідальності.

2. Порушення порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

Базові правила подання партіями звітів про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру сформульовані у частинах 6–12 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні»[†].

Основними різновидами порушення встановленого порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру є:

- а) неподання партією звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;

* Процедура складання та подання такої фінансової звітності наразі деталізована нормами розділу 4 Порядку складання фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати в народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, затв. постановою ЦВК від 10 червня 2016 р. №200.

Згідно з підрозділом 4.3. цього Порядку фінансовий звіт про надходження та використання коштів такого виборчого фонду (проміжний і остаточний) подається розпорядником коштів поточного рахунку за формою №4 «Звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі №__» (додаток 7 до постанови ЦВК від 10 червня 2016 р. №200). До цього фінансового звіту додаються розшифровка (за формою згідно з додатком 8 до постанови ЦВК від 10 червня 2016 р. №200) та пояснювальна записка.

[†] У розвиток цих положень 28 липня 2016 р. НАЗК затвердило Положення про порядок подання Звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

- б) несвоєчасне подання партією звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру*;
- в) подання партією звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру не за формою, затвердженою НАЗК†;
- г) подання партією звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, який не містить чи містить неповну інформацію про:
- майно партії, її кожної місцевої організації, яка в установленому порядку набула статус юридичної особи, та його вартість;
  - внески на користь партії, її місцевої організації, яка в установленому порядку набула статус юридичної особи, а також до виборчого фонду партії, її місцевої організації чи кандидата від партії (місцевої організації партії) на відповідних виборах (у разі їх проведення);
  - суму отриманих протягом звітного періоду коштів з державного бюджету, виділених на фінансування статутної діяльності партії та, окремо, на відшкодування витрат, пов'язаних з фінансуванням передвиборної агітації (у разі отримання партією таких коштів);
  - платежі, здійснені з рахунків партії, її місцевої організації, яка в установленому порядку набула статус юридичної особи, рахунку (рахунків) виборчого фонду партії, її місцевої організації, кандидата від партії (місцевої організації партії) на відповідних виборах (у разі їх проведення);
  - фінансові зобов'язання партії, її місцевої організації, яка в установленому порядку набула статус юридичної особи;
- д) подання партією звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, в якому інформація зазначається не за наростаючим підсумком‡;
- е) невиконання вимог щодо обов'язкового додавання до звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру *копій документів*, що підтверджують відображені у звіті відомості (у тому числі копії платіжних документів, довідок установ банків про рух коштів на рахунках);
- є) невиконання вимог щодо обов'язкового додавання до звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за четвертий квартал звітного року мають бути також додані висновки щорічного внутрішнього аудиту та незалежного зовнішнього фінансового аудиту партії (якщо його проведення є обов'язковим відповідно до Закону), які є невід'ємними частинами такого звіту;
- ж) невиконання вимог щодо того, що звіт про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру має бути поданий до НАЗК як у паперовій формі, так і на електронному носії;
- з) невиконання вимог щодо того, що звіт про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру має бути підписаний керівником партії та засвідчений її печаткою§;
- і) невиконання інших вимог, що стосуються порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (зокрема, встановлених підзаконними актами НАЗК¶), якщо вони не суперечать вимогам Закону «Про політичні партії в Україні»**;
- ї) відображення у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру недостовірних (неправдивих, викривлених) відомостей.

Не можуть визнаватися порушенням порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру: а) неподання місцевою організацією партії, яка набула статусу юридичної особи,

* Ці звіти мають подаватися у такі строки: за I квартал – до 10 травня, за II квартал – до 9 серпня, за III квартал – до 9 листопада звітного року включно, а за IV квартал та за рік – до 9 лютого наступного за звітним року включно.

† Згідно з ч. 8 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні» така Форма має відповідати всім вимогам цього Закону в частині оформлення Звіту та включених до нього звітних даних (див. пункти 2–7). Із цього випливає закономірний висновок, що ті вимоги Форми Звіту (чи іншого документу НАЗК в цій сфері), які суперечать Закону, за будь-яких обставин не можуть визнаватися «вимогами законодавства» у контексті перевірки відповідності оформлення Звіту, про яку йдеться у ч. 15 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні».

‡ Відповідальність за це порушення не настає, оскільки реалізувати цю вимогу закону неможливо через особливості існуючої нині Форми звіту про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

§ Тут дуже важливо підкреслити, що відсутність підпису бухгалтера на такому звіті не може розглядатися як порушення вимог законодавства, навіть попри те, що актами НАЗК встановлено обов'язковість такого підпису.

¶ Йдеться, передусім, про Форму Звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, затверджену рішенням НАЗК від 09 червня 2016 року № 3, а також Положення про порядок подання Звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, затвердженого рішенням НАЗК від 28 липня 2016 року № 2.

** Справа в тому, що деякі вимоги НАЗК, сформульовані ним у відповідних підзаконних актах, суперечать Закону «Про політичні партії в Україні», а тому їх порушення не може бути підставою для настання юридичної відповідальності (про це йтиметься нижче).

окремого фінансового звіту; б) подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру без підпису бухгалтера; в) неподання партією консолідованого фінансового звіту за рік*.

Суб'єктом порушення порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру є офіційний представник партії, на якого її внутрішніми документами (зокрема, статутом) покладено обов'язок забезпечувати підготовку та подання до НАЗК звітів про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Якщо внутрішніми документами партії така особа не визначена, то до адміністративної відповідальності притягається керівник партії.

Суб'єктивна сторона має вирішальне значення для розмежування адміністративно караного (ст. 212-21 КУпАП) та кримінально караного (ч. 1 ст. 159-1 КК) порушення порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

Подання недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру може кваліфікуватися за ст. 212-21 КУпАП лише у випадку вчинення його через необережність. Подання *завідомо* недостовірних відомостей у такому звіті є підставою для настання кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 159-1 КК.

Форма вини, з якою вчиняються всі інші прояви порушення порядку подання звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, для кваліфікації вчиненого значення не має (всі вони мають кваліфікуватися за ст. 212-21 КУпАП), хоча й має враховуватися під час індивідуалізації адміністративної відповідальності.

2.2. Притягнення до відповідальності за порушення виборчого законодавства, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення

Нормативна база.

Норми статей 212-7–212-21 КУпАП є бланкетними, тому для забезпечення притягнення до адміністративної відповідальності за передбачені у них правопорушення необхідно знати нормативні приписи Законів «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про державний реєстр виборців», інших нормативно-правових актів та актів ЦВК, які регламентують процедуру підготовки, проведення та підведення підсумків таких виборів. Це дозволяє правильно визначати як наявність ознак адміністративних правопорушень, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення, так і вказувати у протоколах про адміністративне правопорушення та у постановках по справах про ці правопорушення конкретні норми, які були порушені.

Порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення, зокрема, складання протоколів, формування матеріалів справи, їх розгляду судом, прийняття ним рішень, їх оскарження та виконання визначений КУпАП, Законом «Про виконавче провадження», Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затв. наказом МВС №1376 від 06.11.2015 (далі Інструкція), Порядком оформлення протоколів про адміністративні правопорушення та внесення приписів НАЗК, затв. рішенням НАЗК №5 від 09.06.2016 (далі Порядок).

Належне оформлення протоколу.

У протоколі про адміністративне правопорушення, відповідно до вимог ст. 256 КУпАП, обов'язково мають бути зазначені:

- дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол;

* Зазначені вище вимоги впливають з Форми Звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, Положення про порядок подання Звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, а також Положення про аналіз Звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Утім, всі вони є такими, що грубо суперечать Закону «Про політичні партії в Україні», а отже є незаконними. Невиконання ж незаконних вимог не може бути підставою для притягнення представників партій до юридичної відповідальності.

- відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення);
- місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення, нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення;
- прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є;
- пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- інші відомості, необхідні для вирішення справи.

Описання події адміністративного правопорушення у протоколі не має носити формальний характер та зводиться тільки до вказівки на норми нормативно-правових актів, які були порушені. Описання протиправних дій особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, має містити дані про конкретні дії, висловлювання, використані для вчинення адміністративного правопорушення матеріальні об'єкти, тощо, оцінка яких дає підстави уповноваженій особі для твердження про наявність ознак адміністративного правопорушення.

Протокол підписують особа, яка його склала, і особа, яка притягається до адміністративної відповідальності. При наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, в ньому робиться запис про це, зазначаються, за наявності, свідки такої відмови, та копія протоколу направляється цій особі поштою листом з повідомленням не пізніше наступного дня складання протоколу. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання.

При складенні протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються її права і обов'язки, передбачені ст. 268 КУпАП, про що робиться відмітка у протоколі. Також обов'язково роз'яснюються положення ст. 63 Конституції України.

Якщо є свідки події адміністративного правопорушення, то їхні дані мають бути внесені до протоколу. Перед цим необхідно ознайомитися з документами, які посвідчують їх особистість.

Протокол про адміністративне правопорушення уповноваженими посадовими особами органів НП складається шляхом заповнення бланку такого протоколу відповідно до вимог ст. 256 КУпАП та положень Інструкції, а НАЗК – Положення. Інші уповноважені особи мають складати протокол про адміністративне правопорушення керуючись положеннями ст. 256 КУпАП. Допустимим є орієнтуватися при цьому на настанови, викладені щодо цього у Інструкції або Положенні. Приклад бланку протоколу про адміністративне правопорушення для уповноважених посадових осіб Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, її представників в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах, голови, заступника голови, секретаря, інших членів виборчої комісії, кандидатів, їх уповноважених осіб, офіційних спостерігачів наведений нижче.

Якщо протокол складається з використанням бланку чи повністю рукописом, то текст має бути виконаний українською мовою, почерк має бути розбірливий. Якщо особа, стосовно якої складається протокол про адміністративне правопорушення, не володіє українською мовою, то протокол про адміністративне правопорушення складається за участю перекладача. Не допускаються закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адміністративне правопорушення, а також унесення додаткових записів після того, як протокол про адміністративне правопорушення підписано особою, стосовно якої його складено. Обидва примірники протоколу мають рівнозначне значення для суду. У випадках не співпадіння змісту примірників протоколу про адміністративне правопорушення суд обов'язково має з'ясувати причини цього і, як свідчить практика, у переважній більшості він надає перевагу відомостям, які наведені у примірнику, врученому особі, яка вчинила адміністративне правопорушення. Протокол не може вважатись належним та допустимим доказом у справі, якщо при його складанні не були дотримані вимоги ст. 254 КУпАП та порушені законні права на захист.

При вчиненні однією особою двох або більше адміністративних правопорушень протокол про вчинення адміністративного правопорушення складається за кожне правопорушення окремо. Якщо правопорушення вчинено кількома особами, то протокол про адміністративне правопорушення складається на кожну особу окремо.

Як свідчить узагальнення судової практики, посадовим особам, уповноваженим на складання матеріалів про адміністративні правопорушення, слід мати на увазі, що переважна більшість протоколів повертається судами на доопрацювання у зв'язку з такими порушенням вимог статей 254, 256 КУпАП: не вручення другого екземпляру протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності; неповне описання дій (бездіяльності) особи та ознак в них конкретного адміністративного правопорушення; відсутність посилання на конкретні положення нормативно-правових актів, що регламентують порядок народного волевиявлення та його забезпечення; невідповідність фабули правопорушення нормативному акту, що передбачає відповідальність за його вчинення; відсутність пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; не наведення повних даних про місце проживання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Строки складання протоколу.

Протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається не пізніше 24 годин з моменту виявлення особи, яка вчинила правопорушення, у двох примірниках, один із яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП). Визначення моменту початку обчислення цього строку не має прив'язуватися до моменту, коли уповноваженій особі стає відомо про вчинення адміністративного правопорушення, тому що не завжди одразу можуть бути одержані достатні докази його вчинення конкретною особою, а без таких даних підстав для складання протоколу немає. Протокол разом з джерелами доказів про адміністративні правопорушення, передбачені у статтях 212-7–212-21 КУпАП, після його складання негайно направляється до суду.

Збирання доказів.

Обов'язок щодо збирання доказів покладається на осіб, уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення, визначених ст. 255 КУпАП (ч. 2 ст. 251 КУпАП).

Докази вчинення правопорушень, передбачених статтями 212-7–212-21 КУпАП, збираються шляхом:

- відбирання пояснень у особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, свідків;
- одержання речових доказів;
- звернення із запитом щодо надання відомостей, оригіналів або засвідчених копій документів, які мають значення для вирішення питання щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності;
- долучення до протоколу матеріалів фотозйомки, відео-, аудіозапису, одержаних при реалізації своїх повноважень посадовими особами, уповноваженими на складання протоколів про ці адміністративні правопорушення, або добровільно наданих свідками, зокрема, офіційними спостерігачами, виборцями, особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, акту про порушення Закону «Про вибори народних депутатів України» чи Закону «Про вибори Президента України», який складається офіційним спостерігачем, тощо.

Перелік джерел доказів наведений у ст. 251 КУпАП.

Підвідомчість.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення, здійснюється судом за місцем їх вчинення (ч. 1 ст. 276 КУпАП). Труднощі у визначенні суду, який буде розглядати справу про такі адміністративні правопорушення, можуть виникати у випадках їх вчинення з використанням ЗМІ, інформаційних агентств, коли порушення умов та порядку здійснення політичної агітації відбувається, наприклад, під час теле- або радіоефірів, які транслюються на значну територію нашої держави. У таких випадках справа про адміністративне правопорушення має направлятися до суду, на території юрисдикції якого розташоване місце, звідки відбувалася трансляція передвиборної агітаційної теле-, радіопрोगрами.

Підготовка до розгляду справи.

При підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення суд вирішує такі питання:

- 1) чи належить до його компетенції розгляд цієї справи;
- 2) чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення;
- 3) чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду;
- 4) чи витребувано необхідні додаткові матеріали;
- 5) чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката (ст. 278 КУпАП).

Розгляд справи.

Порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення цієї категорії визначений у ст. 279 КУпАП.

Справи про адміністративні правопорушення, передбачені у статтях 212-7–212-20 КУпАП, розглядаються у 3-денний строк, а передбачені у ст. 212-21 КУпАП, – у 15-денний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи (частини 1, 2 ст. 277 КУпАП).

Виконати вимоги ч. 2 ст. 277 КУпАП щодо розгляду справи судом у триденний строк фактично неможливо, оскільки ч. 2 ст. 277-2 КУпАП визначає, що повістка особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, а також іншим особам, які беруть участь у провадженні, вручається не пізніше як за три доби до дня розгляду справи в суді, в якій зазначаються дата і місце розгляду справи. Якщо розгляд справи відбудеться без присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, то постанова суду при її апеляційному оскарженні через грубе порушення вимог ст. 268 КУпАП буде обов'язково скасована. Вихід з цієї ситуації для суду – виконувати нормативні приписи ст. 268 КУпАП. Незначне порушення строків розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені у статтях 212-7–212-21 КУпАП, якщо тим самим забезпечується реалізація права особи на справедливий суд, закріпленого у ст. 6 Конвенції із захисту прав людини та основоположних свобод, не повинен бути підставою для скасування постанови суду.

За результатами розгляду справи про адміністративні правопорушення, передбачені у статтях 212-7–212-21 КУпАП, суд виносить постанову, яка має відповідати вимогам, встановленим у частинах 1, 2, 5–9 ст. 283 КУпАП.

При розгляді таких справ за нормативними приписами ч. 3 ст. 38 КУпАП за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених статтями 212-15 та 212-21 КУпАП, адміністративне стягнення може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення (а не вчинення, як передбачено іншими статтями), але не пізніше двох років з дня його вчинення.

Апеляційне оскарження постанови суду.

Порядок оскарження постанови про адміністративне правопорушення визначений у Главі 24 КУпАП.

Типовими підставами для скасування постанов про адміністративні правопорушення цієї категорії є:

- винесення їх судом, територіальна юрисдикція якого не розповсюджується на місце вчинення правопорушення;
- розгляд справи без належним чином підтвердженого факту повідомлення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності про час та місце судового розгляду;
- відсутність вказівок на конкретні норми законів, інших нормативно-правових актів, які були порушені;
- не зазначення у судовому рішенні всіх ознак складу адміністративного правопорушення, за вчинення якого особу притягнуто до адміністративної відповідальності.

Виконання судових рішень.

Штраф є основним видом адміністративного стягнення, яке передбачене у статтях глави 15-А КУпАП.

Тільки у ст. 212-15 КУпАП поряд із штрафом передбачена конфіскація суми внеску на підтримку політичної партії, наданої або отриманої з порушенням закону. Нормативні приписи загального характеру щодо виконання постанов про накладення адміністративних стягнень містяться у статтях 298–300, 303–305 КУпАП, спеціальні норми щодо стягнення штрафу передбачені у главі 27 КУпАП, а щодо конфіскації суми внеску на підтримку політичної партії – у главі 29 КУпАП.

У випадках, коли під час судового розгляду буде встановлене спричинення майнової шкоди потерпілому (наприклад, у разі вчинення правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 212-19 КУпАП), при виконанні постанови суду в частині відшкодування такої шкоди застосовуються норми глави 33 КУпАП.

Встановлення порушення порядку ведення Державного реєстру виборців, подання відомостей про виборців, складання і подання списків виборців (ст. 212-7 КУпАП)

Ключовим нормативно-правовим актом, приписи якого можуть бути порушені вчиненням протиправних дій, передбачених у ст. 212-7 КУпАП, є Закон «Про Державний реєстр виборців». Це вимагає у кожному випадку складання протоколу про адміністративне правопорушення робити посилання на конкретну статтю цього Закону (у переважній більшості випадків це норми, які містяться у його Розділі III «Ведення державного реєстру виборців»), а також законів «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України» та положення актів ЦВК.

При порушенні встановленого законом порядку ведення Державного реєстру виборців посадовою особою, на яку законом покладено такий обов'язок (ч. 1 ст. 212-7 КУпАП), має бути з'ясовано, чи мав місце наказ керівника органу ведення Реєстру про внесення запису до бази даних Реєстру, внесення змін до персональних даних виборця, включеного до Реєстру, або знищення таких даних, чи були підстави, передбачені у ст. 17 Закону «Про Державний реєстр виборців», для видання такого наказу. Залежно від того, чи мало місце порушення з боку особи, на яку законом покладено обов'язок ведення Реєстру при зверненні особи за власною ініціативою або при періодичному поновленні персональних даних Реєстру, уточненні персональних даних Реєстру такою особою або посадовою особою, органів, які наведені у ч. 3–12 ст. 22 Закону «Про Державний реєстр виборців», у строк, визначений у ч. 2 цієї статті, в матеріалах про адміністративне правопорушення мають бути наведені відомості про повноваження такої особи, фактичну наявність даних, які мали бути внесені до Державного реєстру виборців, але не були внесені у встановлений Законом строк.

При порушенні порядку складання та подання списку виборців посадовою особою, на яку законом покладено такий обов'язок (ч. 1 ст. 212-7 КУпАП), визначальними є нормативні приписи Розділу IV «Використання персональних даних Державного реєстру виборців» Закону «Про Державний реєстр виборців», Розділу V «Списки виборців» Закону «Про вибори народних депутатів України» та Розділу V «Списки виборців» Закону «Про вибори Президента України». Відповідно, у матеріалах про таке правопорушення має бути вказано вид списку (попередній, уточнений), те, що посадова особа, у діях якої вбачається наявність ознак адміністративного правопорушення, є вповноваженою складати, подавати список виборців, строки, у які вони мали бути складені та подані згідно із вимогами статей 27, 28 Закону «Про Державний реєстр виборців», та чи відбулося подання таких списків, але з порушенням строку, чи взагалі не відбулося.

При порушенні встановлених законом порядку та строків надання списку виборців відповідним виборчим комісіям посадовою особою органу ведення Реєстру (ч. 2 ст. 212-7 КУпАП) матеріали про таке правопорушення мають містити відомості щодо посадової особи, на яку було покладено обов'язок надати окружним (територіальним) чи дільничним виборчим комісіям списки виборців, наявність таких списків, терміну їх подання та причин неподання у визначений строк.

Для притягнення до відповідальності за надання недостовірного списку виборців, посадовою особою, на яку законом покладено такий обов'язок (ч. 2 ст. 212-7 КУпАП), у матеріалах про це правопорушення має бути відображено, що на підставі перевірки такого списку виборців встановлено наявність в ньому відомостей

щодо конкретних, внесених у нього виборців, які не відповідають дійсності, або/та відсутність відомостей про виборців, які мали бути внесені у такий список. Важливим також є з'ясування обставин, за яких це відбулося і що посадова особа, на яку законом покладено обов'язок надавати список виборців, не вчинила дій, які вона повинна була вчинити для формування достовірного списку виборців.

По матеріалах щодо порушення вимог закону про виготовлення нового примірника списку виборців для повторного голосування з урахуванням уточнень, внесених до списку виборців у день голосування (ч. 3 ст. 212-7), поряд із даними щодо особи, уповноваженої за виготовлення списку виборців, при призначеному у встановленому законом порядку повторному голосуванні, мають бути наведені відомості про те, що цією особою не наведені уточнені дані у відповідному списку щодо виборців або вона не виготовила у встановленому законом порядку та строк новий примірник списку виборців для повторного голосування при наявності уточнень у цей список, внесених у день голосування (наприклад, такий порядок щодо виготовлення списку виборців для повторного голосування визначений у ст. 36-2 Закону «Про вибори Президента України»).

Джерелами доказів у справах про такі правопорушення є списки виборців, відомості щодо окремих виборців з Державного реєстру виборців, документи виборців, дані яких не були внесені, внесені із помилками у Реєстр, список виборців, наказ керівника органу ведення Реєстру про внесення, виключення запису до бази даних Реєстру, тощо, документи, які підтверджують статус особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, як посадової особи, пояснення такої особи, а також пояснення свідків, потерпілого, протокол про адміністративне правопорушення.

Встановлення порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців (ст. 212-8 КУпАП)

Для притягнення до адміністративної відповідальності необхідно встановити, що особа, яка вчинила правопорушення, передбачене у ст. 212-8 КУпАП, була уповноважена надавати доступ до Державного реєстру виборців для ознайомлення з його відомостями, є головою, членом виборчої комісії, і що вона вчинила дії, пов'язані з ненаданням або неналежним наданням доступу громадянину, який є виборцем, до відомостей Державного реєстру виборців, списку виборців, сформованому на його основі, у зв'язку із проведенням виборів народних депутатів, Президента України. Обов'язково у протоколі про адміністративне правопорушення мають міститися:

- посилання на конкретні положення ст. 32 Закону «Про вибори Президента України» або ст. 40 Закону «Про вибори народних депутатів України», які регламентують порядок ознайомлення виборців зі списком виборців та були порушені;
- час та місце звернення громадянина до дільничної виборчої комісії або безпосередньо до органу ведення Державного реєстру виборців із заявою про уточнення попереднього списку виборців;
- час, місце та у яких саме діях одержала своє втілення відмова у наданні чи неналежне надання доступу виборцю до відомостей Державного реєстру виборців, списку виборців.

В цілому аналогічні обставини мають бути зафіксовані у матеріалах про адміністративне правопорушення, якщо мала місце відмова у видачі громадянину копії мотивованого рішення про відхилення його скарги (звернення) про внесення змін до відомостей Державного реєстру виборців або запиту щодо відомостей Державного реєстру виборців, про внесення змін до списку виборців, чи порушенні строків його видачі. Тільки додатково мають бути одержані дані про факт, зміст такої скарги (звернення) та її одержання уповноваженою на її вирішення особою, наявність мотивованого рішення уповноваженого органу про її відхилення та невидачу його копії громадянину або видачу, але з порушенням строку, встановленого у ст. 32 Закону «Про вибори Президента України» або ст. 40 Закону «Про вибори народних депутатів України».

До матеріалів справи про таке адміністративне правопорушення мають бути включені заява особи про ці протиправні дії, її пояснення, пояснення осіб, які прийняли рішення про відхилення її скарги (звернення) про внесення змін до відомостей Державного реєстру виборців або запиту щодо відомостей Державного реєстру виборців, про внесення змін до списку виборців, рішення, яке було прийнято за результатами розгляду скарги (звернення).

Встановлення порушення порядку ведення передвиборної агітації з використанням ЗМІ та порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів (ст. 212-9 КУпАП)

Особливості притягнення до відповідальності за таке правопорушення обумовлені різновидами способів його вчинення. Визначення конкретних дій, як таких, що підпадають під ознаки ст. 212-9 КУпАП, має відбуватися на підставі положень розділу VIII Закону «Про вибори Президента України» або розділу IX Закону «Про вибори народних депутатів України».

Так, матеріали про факти порушень передбаченого законом **порядку ведення передвиборної агітації з використанням друкованих, електронних (аудіовізуальних) ЗМІ** (ч. 1 ст. 212-9) мають містити протокол про це адміністративне правопорушення, у якому повинні бути відображені відомості про час, місце здійснення такої агітації, у якій саме формі (друковане, електронне видання в мережі Internet, повідомлення у ефірі радіостанції, відеозапис, телепередача на телебаченні, тощо) була здійснена політична реклама, що вона не була здійснена за рахунок коштів, виділених на передвиборну агітацію з Державного бюджету України, коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, коштів виборчих фондів партій, кандидатів у депутати в одномандатних округах чи мали місце інші порушення порядку використання ЗМІ, з метою здійснення політичної реклами, політичної агітації, встановленого статтями 60–63 Закону «Про вибори Президента України», статтями 71–73 Закону «Про вибори народних депутатів України», а також хто саме здійснював цю агітацію.

До протоколу можуть додаватися примірники друкованого видання, роздруківка сторінок Internet сайтів, технічні носії інформації з файлами фотографій, відеозапису, одержаних особою, яка склала протокол, від заявника (скаржника), свідків. Також до матеріалів справи про це адміністративне правопорушення додаються пояснення особи, яка вчинила це адміністративне правопорушення, свідків здійснення таких дій, а також осіб, які можуть надати відомості про відсутність фінансування такої агітації за рахунок коштів виборчого фонду чи про інші порушення порядку здійснення політичної агітації з використанням друкованих, електронних (аудіовізуальних) ЗМІ, та документи, які підтверджують про відсутність витрат на це з виборчого фонду.

При наданні переваги в інформаційних телерадіопередачах чи друкованих ЗМІ, в продукції інформаційного агентства будь-якому кандидату, політичній партії, їх передвиборним програмам (ч. 1 ст. 212-9 КУпАП) у протоколі про правопорушення мають бути зазначені відомості про те:

- що було порушення конкретними власниками, посадовими чи службовими особами, творчими працівниками ЗМІ, інформаційних агентств принципу рівних умов надання друкованих площ у друкованих ЗМІ, ефірного часу на радіо або телебаченні (ч. 5 ст. 58 Закону «Про вибори Президента України», частини 7, 8 ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України»);
- у чому саме воно одержало свій вираз (наприклад, надання неоднакових шпальт для розміщення у друкованому ЗМІ, ефірного часу на радіо, телебаченні інформаційних матеріалів передвиборної агітації різним кандидатам у народні депутати України, Президенти України, політичним партіям, нерівних умов оплати за такі інформаційні матеріали, всупереч вимогам ст. 60–63 Закону «Про вибори Президента України», ст.ст. 71–73 Закону «Про вибори народних депутатів України»);
- відомості про державну реєстрацію ЗМІ, інформаційного агентства. Останнє необхідно, зокрема, для того щоб констатувати, що засновником цього ЗМІ не є політична партія і, відповідно, він не може використовуватися політичною партією тільки для власної агітації, у т.ч. кандидатів у народні депутати або Президенти України від цієї партії.

До протоколу про це адміністративне правопорушення можуть додаватися заява (скарга) від кандидата на вибори, політичної партії щодо порушення прав на рівність умов політичної агітації, примірники друкованих видань, які дозволяють визначити нерівність наданих умов для політичної агітації, відомості про ефірний час, аудіо-, відеозаписи ефірів, копії угод, платіжних документів щодо надання таких ефірів, витяги з Реєстру друкованих ЗМІ та інформаційних агентств, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, пояснення від власника, посадової чи службової особи, творчого працівника ЗМІ щодо обставин надання переваг конкретному кандидату, політичній партії, свідків, яким відомі обставини вчинення цього адміністративного правопорушення, тощо.

Для притягнення до відповідальності за порушення власниками, посадовими чи службовими особами, творчими працівниками ЗМІ, інформаційних агентств заборони протягом визначеного законом часу у будь-якій формі коментувати чи оцінювати зміст передвиборної агітаційної теле-, радіопрограми відповідного кандидата, політичної партії, давати будь-яку інформацію щодо цього кандидата, цієї політичної партії (ч. 2 ст. 212-9 КУпАП) уповноваженій особі необхідно одержати від Національної ради з питань телебачення та радіомовлення та зафіксувати у протоколі про таке адміністративне правопорушення відомості про те, що всупереч забороні, яка міститься у ч. 5 ст. 61 Закону «Про вибори Президента України», протягом 20 хвилин до і після теле-, радіотрансляції передвиборної агітаційної теле-, радіопрограми відповідного кандидата на пост Президента України у ефірі електронного (аудіовізуального) ЗМІ у будь-якій формі здійснений коментар чи оцінка змісту передвиборної агітаційної програми, надана інформація щодо цього кандидата, цієї партії, або що всупереч забороні, яка міститься у ч. 9 ст. 72 Закону «Про вибори народних депутатів України», впродовж 10 хвилин до і після теле-, радіотрансляції передвиборної агітаційної теле-, радіопрограми партії, кандидата у депутати на тому ж каналі мовлення в будь-якій формі був здійснений коментар чи оцінка змісту передвиборної агітаційної програми, дії партії, кандидатів у депутати.

Для доказування провини осіб у вчиненні правопорушення, передбаченого у ч. 3 ст. 212-9 КУпАП, уповноваженій особі необхідно одержати та долучити до протоколу про адміністративне правопорушення технічний носій інформації або друковане видання, які підтверджують факт розповсюдження через ЗМІ, інформаційне агентство офіційного повідомлення, яке у період виборчого процесу супроводжувалося коментарями, які мають агітаційний характер, а також відео-, аудіо записами, кінозйомками, фотоілюстраціями про дії посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування як кандидатів у депутати.

До матеріалів про адміністративне правопорушення долучається заява, скарга від особи, яка повідомила про такі протиправні дії. Також необхідно відібрати пояснення від осіб, які вчинили правопорушення, свідків цих подій.

В протоколі про адміністративне правопорушення має бути обов'язково вказано на те, що особа своїми діями під час виборчого процесу до ВР або на посаду Президента України порушила вимоги ч. 4 ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України», ч. 3 ст. 58 Закону «Про вибори Президента України», а також відповідні норми розділу III або IV Закону «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації».

Встановлення порушення обмежень щодо ведення передвиборної агітації (ст. 212-10 КУпАП)

Для притягнення до адміністративної відповідальності за здійснення передвиборної агітації особою, участь якої у передвиборній агітації заборонена законом, уповноважена особа має одержати та зафіксувати у протоколі про це правопорушення, що під час виборчого процесу особа, яка є одним із числа суб'єктів, перелік яких наведений у ч. 8 ст. 29, ч. 1, 4 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ч. 12 ст. 36, частини 1, 7, 19 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України», здійснила дії, які є передвиборчою агітацією.

Для доведення цього факту необхідно відібрати пояснення від свідків таких дій, у яких має бути конкретно описані дії, слова особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, щодо агітації нею, зокрема, у робочий час, за кандидата у народні депутати України, політичну партію, кандидата у Президенти України, одержати довідку з місця роботи посадової особи, або копію паспорта громадянина іншої держави, довідку з виборчої комісії, що вона є членом цієї комісії, тощо, а також довідку з ЦВК, що особа не зареєстрована як кандидат на пост Президента України або у народні депутати України, а за наявності – відео- або аудіозапис здійснення такої агітації.

При здійсненні передвиборної агітації поза строками, встановленими у ст. 57, ч. 17 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ст. 70, ч. 24 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України», для притягнення особи до адміністративної відповідальності матеріали щодо цього правопорушення мають містити дані про наявність передвиборної агітації до ухвалення рішення ЦВК про реєстрацію кандидата

у Президенти України, народні депутати, політичної партії, напередодні дня голосування та/або в день голосування, форму здійснення такої агітації (розповсюдження друкованих видань, виступи, продаж продукції з політичною рекламою, тощо), та осіб, які її здійснювали, та їх статус (є посадовими або службовими особами, кандидатами, тощо). До матеріалів про адміністративне правопорушення обов'язково має бути долучена копія постанови ЦВК, яка визначає строки здійснення політичної агітації.

У протоколі про адміністративне правопорушення у формі проведення передвиборної агітації в місцях, що заборонені законом, має бути зафіксований час, конкретне місце, форма, у якій відбулася передвиборна агітація у військовій частині (формуванні), в установі виконання покарань, слідчому ізоляторі всупереч забороні ч. 2 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ч. 2 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України» при відвіданні цих місць, відповідно, окремим кандидатом у депутати, його довіреною особою чи уповноваженою особою партії, або кандидатом на пост Президента України чи його довіреною особою.

Також у протоколі мають бути вказані відомості щодо виборців, які були присутні під час такої передвиборної агітації.

До такого протоколу мають бути долучені пояснення щодо обставин вчинення цього правопорушення від командування військової частини (формування), керівництва установи виконання покарань, слідчого ізолятора, інших свідків проведення такої агітації, пояснення особи, яка вчинила це правопорушення, та документи (їх засвідчені копії), які посвідчують її правовий статус. До протоколу долучаються, при їх одержанні уповноваженою особою на його складання, матеріали передвиборної агітації, її відеозапис, який зроблений свідком.

При здійсненні передвиборної агітації у формах і засобах, що суперечать Конституції або законам України або при іншому порушенні встановлених законом обмежень щодо ведення передвиборної агітації, у протоколі про таке правопорушення має бути конкретизовано час, місце, які саме дії із числа заборонених у ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України» були вчинені кандидатом на пост Президента України, його довіреною особою, кандидатом у депутати, його довіреною особою, уповноваженою особою партії, які для цього були використані засоби (агітаційні матеріали, товари, інші матеріальні цінності, транспортні засоби, приміщення тощо).

До такого протоколу долучаються пояснення свідків, особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, документи (їх засвідчені копії), які посвідчують її правовий статус як кандидата на пост Президента України, його довіреної особи, кандидата у депутати, його довіреної особи, уповноваженої особи партії.

Залежно від способу вчинення цього правопорушення **джерелами доказів** можуть виступати:

- матеріали передвиборної агітації, які містять заборонену законом до включення у них інформацію;
- документи, які містять спростування неправдивих відомостей про політичну партію, кандидата у народні депутати, Президенти України;
- договір з виборцями на проведення передвиборної агітації за рахунок коштів виборчого фонду;
- договір на використання приміщень органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування за рахунок коштів виборчих фондів партій, кандидатів у депутати в одномандатному окрузі, у Президенти України;
- документи, які містять відомості про право володіння чи користування такими приміщеннями цими органами державної влади, місцевого самоврядування;
- документи, які містять відомості про право володіння, користування транспортними засобами органами державної влади, місцевого самоврядування, які були використані для забезпечення проведення передвиборної агітації;
- відеозапис здійснення передвиборної агітації у зазначених приміщеннях;
- відеозапис, аудіозапис телетрансляції інформаційних теле-, радіопрограм передвиборних агітаційних матеріалів кандидатів на пост Президента України або політичної реклами, під час яких вони не виділені як передвиборна агітація, політична реклама, або коли відбулося переривання теле-, радіотрансляції передвиборної програми партії, кандидата на пост Президента України рекламою товарів, робіт, послуг та іншими повідомленнями;

- відеозапис, аудіозапис телетрансляції інформаційних теле-, радіопрограм, примірник друкованого видання, роздруківка сторінки електронного ЗМІ з оприлюдненням протягом останніх двох днів перед днем виборів та днем повторного голосування інформації про результати опитувань громадської думки щодо політичних партій, кандидатів у народні депутати, Президенти України, або в день виборів результатів опитування виборців щодо їх волевиявлення під час голосування до його закінчення;
- товари, інші матеріальні цінності, що використовувались для непрямого підкupu виборців, тощо.

Встановлення ненадання можливості оприлюднити відповідь щодо інформації, поширеної стосовно суб'єкта виборчого процесу (ст. 212-11 КУпАП)

Для прийняття обґрунтованого рішення щодо притягнення до адміністративної відповідальності за це правопорушення у справі мають бути зібрані докази щодо таких обставин:

- що мав місце факт оприлюднення під час виборчого процесу у конкретному ЗМІ відомостей щодо кандидата у Президенти України чи народні депутати, партії, яку вони оцінюють як недостовірну;
- форма та параметри подання такої інформації (друковане, видання, теле- або радіоефір, обсяг повідомлення, його місце розташування на сторінках друкованого видання, оформлення, тривалість ефірного часу);
- дата вимоги (звернення) кандидата або уповноваженої особи політичної партії до цього ЗМІ щодо надання можливості опублікувати їх відповідь, яка відповідає параметрам форми та змісту, передбаченим у ч. 5 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ч. 13 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів»;
- дата одержання такої вимоги (звернення) ЗМІ та відсутність у встановлені ч. 5 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ч. 13 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів» строки публікації у цьому ЗМІ;
- відповіді посадових осіб, творчих працівників ЗМІ, які у встановлених вказаними вище нормами строки та параметрами не опублікували відповідь кандидата у Президенти України чи народні депутати, партії.

Джерелами доказів у справі про таке адміністративне правопорушення є заява (звернення) потерпілого до органу Національної поліції, примірник вимоги (звернення) потерпілого до ЗМІ щодо опублікування відповіді на оприлюднену на його розсуд у цьому ЗМІ недостовірну інформацію, примірник друкованого видання, відеозапис, аудіозапис ефіру з повідомленням, яке оцінено потерпілим як недостовірне, пояснення від кандидата або представника кандидата, партії, пояснення від особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

У випадках оприлюднення ЗМІ відповіді, форма та параметри якої не відповідають вимогам у ч. 5 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ч. 13 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів», у справі має бути примірник друкованого видання, відеозапис, аудіозапис ефіру з таким повідомленням.

Встановлення порушення права на користування приміщеннями під час виборчої кампанії (ст. 212-12 КУпАП)

Ключовими обставинами, які підлягають доказуванню у справах про це адміністративне правопорушення, є факт та умови:

- надання будинку (приміщення) незалежно від форми власності на договірній основі за рахунок коштів відповідного виборчого фонду для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації одній партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, або кандидату у депутати в одномандатному окрузі, кандидату на пост Президента України;
- звернення до власника (володаря, користувача) цього ж будинку (приміщення) іншої партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, або кандидату у депутати в одномандатному окрузі, кандидату на пост Президента України, щодо надання його для здійснення аналогічних заходів на тих же самих умовах, що були надані іншій партії, кандидати у депутати в одномандатному окрузі, кандидату на пост Президента України;

- відмова у наданні чи надання на нерівних умовах цього приміщення іншим суб'єктам виборчого процесу;
- те, що цей будинок (приміщення) не перебувають у власності чи постійному користуванні партії, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, або кандидата у депутати в одномандатному окрузі чи кандидата на пост Президента України.

Джерелами доказів у справах про правопорушення, передбачені у ст. 212-12 КУпАП, є протокол про таке правопорушення, заява від суб'єкта виборчого процесу, його представника, про порушення його прав, передбачених у частинах 7, 9 ст. 58 Закону «Про вибори Президента України», частинах 9–11 ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України», документи (їх засвідчені копії) щодо статусу потерпілого як такого суб'єкта виборчого процесу, пояснення потерпілого, свідків щодо факту та умов надання будинків (приміщень), угоди, за якими були надано приміщення (будинки) для проведення передвиборного публічного заходу чи передвиборної агітації різним суб'єктам виборчого процесу, чи листи, у яких власник (володар, користувач) цього будинку (приміщення) відмовив у його наданні потерпілому, пояснення від особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, документи, які засвідчують статус особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, як посадової особи юридичної особи, яка володіє, користується приміщенням (будівлею), документи (їх засвідчені копії), які засвідчують її право власності (володіння, користування) цим приміщенням (будинком).

Встановлення виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск (ст. 212-13 КУпАП)

Для прийняття рішення щодо притягнення до адміністративної відповідальності за виготовлення друкованих матеріалів передвиборної агітації, з порушенням вимог ч. 3 ст. 59 Закону «Про вибори Президента України», ч. 7 ст. 69 Закону «Про вибори народних депутатів України» (ч. 1 ст. 212-13 КУпАП), уповноважена особа має одержати докази, які містять відомості про те, що особа, діючи з метою забезпечення передвиборної агітації політичної партії, кандидата у народні депутати України або на посаду Президента України, здійснила друк на приватному принтері, спеціальному типографському обладнанні матеріалів передвиборної агітації у формі виборчих листівок, плакатів, стендів, постерів, брошур, буклетів, інших друкованих матеріалів, у т.ч. тих, що розміщуються на носіях зовнішньої реклами, упаковці товарів, відповідно до запропонованого замовником зразку без зазначення відомостей про замовника цих матеріалів, установу, що здійснила друк, або вказівки, що друк здійснено з використанням обладнання, що належить партії, кандидату у Президенти України, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація зазначена неправильно чи неповно.

Для притягнення до адміністративної відповідальності за замовлення таких друкованих матеріалів (ч. 1 ст. 212-13 КУпАП) необхідно одержати дані, що під час виборчого процесу особа, яка діяла в інтересах певного суб'єкта виборчого процесу, домовилася у певний час та місці з представником типографії, фізичною особою, яка має необхідне обладнання для друку, щодо виготовлення за певним зразком друкованих матеріалів передвиборної агітації без зазначення відомостей про замовника цих матеріалів, установу, що здійснила друк, або із зазначенням таких відомостей неправильно або неповно, та фінансування таких дій.

У адміністративних справах про розповсюдження під час виборчого процесу таких друкованих матеріалів передвиборної агітації (ч. 2 ст. 212-13 КУпАП) мають бути встановлені час, місце, ким саме та у якій формі (рознесення, вивішування, роздавання) з використанням друкованих матеріалів, виготовлених з порушенням вимог ч. 3 ст. 59 Закону «Про вибори Президента України», ч. 7 ст. 69 Закону «Про вибори народних депутатів України», була здійснена політична агітація політичної партії, кандидата у народні депутати України, на посаду Президента України.

Для доказування факту організації підготовки розповсюдження зазначених друкованих матеріалів (ч. 2 ст. 212-13 КУпАП) необхідно одержати відомості про здійснення вербування розповсюджувачів, організації перевезення, оренду приміщення для зберігання друкованих матеріалів, винайм транспортних засобів для їх перевезення, забезпечення фінансування дій осіб, які здійснювали виготовлення, розповсюдження таких матеріалів, тощо.

Під час складання протоколу про правопорушення, передбачене ст. 212-13 КУпАП, судового розгляду адміністративної справи необхідно встановлювати наявність ознак передвиборної агітації у друкованого видання, які передбачені у ст. 58 Закону «Про вибори Президента України», ст. 68 Закону «Про вибори народних депутатів України», а також чи немає у діях особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, ознак правопорушень, передбачених статтями 212-9, 212-10, 212-14 КУпАП.

Джерелами доказів у таких справах є пояснення свідків, особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, друковані видання, рішення ЦВК щодо реєстрації як суб'єкта виборчого процесу політичної партії, особи, як кандидата у народні депутати України, Президенти України, угоди, інші документи, які містять відомості про замовлення, виготовлення друкованого видання, яке містить політичну агітацію, його розповсюдження, документи (їх засвідчені копії), які містять відомості щодо осіб, які вчинили протиправні дії, передбачені у ст. 212-13 КУпАП.

Встановлення порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях (ст. 212-14 КУпАП)

Ключовими складовими доказування наявності в діях громадянина чи посадових осіб підприємства – розповсюджувача реклами, ознак адміністративних правопорушень, передбачених у ст. 212-14 КУпАП, є підтвердження порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами цими суб'єктами. **Встановлення** цього забезпечується одержанням відомостей про:

- 1) час, місце та форму розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами на користь політичної партії, кандидата у народні депутати України, кандидата на пост Президента України, які офіційно зареєстровані ЦВК як суб'єкти виборчого процесу;
- 2) те, що під час такого розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами були порушені відповідні заборони, встановлені у ст. 64 Закону «Про вибори Президента України», ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України», ч. 2 ст. 14, ст. 16–19 Закону «Про рекламу», ст. 8-1 Закону «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»;
- 3) особу, яка порушила порядок розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами, тобто що вона є або громадянином або посадовою особою підприємства – розповсюджувача реклами;
- 4) порушення такими діями прав інших суб'єктів виборчого процесу;
- 5) відсутність у діях особи, яка притягається до адміністративної відповідальності ознак правопорушень, передбачених у статтях 212-9, 212-10, 212-13 КУпАП.

До протоколу про адміністративне правопорушення **долучаються**:

- заява суб'єкта виборчого процесу про порушення його прав, його пояснення;
- пояснення від свідків та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- копія рішення ЦВК про реєстрацію суб'єкта виборчого процесу, на користь якого були розміщені агітаційні матеріали чи політична реклама;
- примірники вилучених агітаційних матеріалів чи політичної реклами, друкованого видання ЗМІ;
- копія рішення місцевого органу влади про визначення місць для розміщення матеріалів передвиборної агітації чи зовнішньої реклами;
- матеріали фотозйомки, аудіо-, відеозапису, які містять відомості про здійснене правопорушення;
- копія паспорту особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- довідка з місця роботи посадової особи підприємства – розповсюджувача реклами;
- витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань щодо підприємства – розповсюджувача реклами;
- примірник договору про надання послуг з розміщення політичної агітації, політичної реклами між цим підприємством та суб'єктом виборчого процесу.

Встановлення порушення порядку надання або отримання внеску на підтримку політичної партії, порушення порядку надання або отримання державного фінансування статутної діяльності політичної партії, порушення порядку надання або отримання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації (ст. 212-15 КУпАП)

У випадку виявлення у діях особи ознак адміністративних правопорушень, передбачених у ст. 212-15 КУпАП, необхідно аналізувати їх через призму положень статей 14, 15 Закону «Про політичні партії», постанов НАЗК у сфері надання і отримання внесків, державного фінансування на підтримку політичних партій, здійснення передвиборної агітації, а також ст. 159-1 КК.

Під час провадження по справах про такі правопорушення **підлягають з'ясуванню:**

- 1) час, місце, форма та розмір надання/отримання внеску на підтримку політичної партії, порушення встановленого порядку надання або отримання державного фінансування статутної діяльності політичної партії, а так само порушення встановленого законом порядку надання або отримання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації;
- 2) особа, яка вчинила це адміністративне правопорушення, і чи не входить вона до переліку фізичних осіб, яким згідно із ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії» заборонено здійснення внесків на підтримку політичних партій, або чи не є вона службовою/посадовою особою інших суб'єктів, наведених у цьому переліку;
- 3) які саме нормативні приписи законодавства були порушені під час вчинення таких дій;
- 4) чи діяла особа умисно або з необережності, порушуючи ці нормативні приписи;
- 5) чи мала місце відмова в одержанні політичною партією, виборчим фондом внеску, який був наданий з порушенням встановленого законом порядку, і коли це сталося;
- 6) де знаходиться цей внесок.

Джерелами доказів у таких справах є протокол про адміністративне правопорушення, висновок НАЗК про проведення аналізу Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, пояснення свідків, яким відомі обставини надання, одержання, відмови в одержанні внеску, звіт партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або фінансовий звіт про надходження та використання коштів виборчого фонду партії, місцевої організації партії, кандидата на виборах, документи, які містять відомості про факт здійснення внеску від конкретного суб'єкта, а також відомості про цього суб'єкта, про місцезнаходження такого внеску, його повернення.

Встановлення замовлення або виготовлення виборчих бюлетенів понад встановлену кількість (ст. 212-16 КУпАП)

Під час розгляду справи про це адміністративне правопорушення **з'ясуванню підлягає:**

- 1) кількість виборчих бюлетенів, які мають бути замовлені та виготовлені для забезпечення проведення відповідних виборів у загальнодержавному окрузі, одномандатному окрузі для кожної виборчої дільниці кожного одномандатного округу та для кожної закордонної виборчої дільниці згідно із даними Державного реєстру виборців та вимог ч. 7 ст. 71, ч. 6 ст. 72 Закону «Про вибори Президента України» або ч. 8 ст. 80, ч. 6 ст. 81 Закону «Про вибори народних депутатів України»;
- 2) реквізити та зміст рішення відповідної виборчої комісії про кількість виборчих бюлетенів, які підлягають виготовленню;
- 3) відомості про підприємство-виготовлювач виборчих бюлетенів та угоду з ЦВК, на підставі якої воно діє, або відомості про склад виборчої комісії, яка здійснювала виготовлення виборчих бюлетенів за рішенням ЦВК;

- 4) відомості про особу, яка здійснила таке замовлення/виготовлення виборчих бюлетенів;
- 5) час, місце та спосіб виготовлення виборчих бюлетенів;
- б) на скільки кількість бюлетенів, яка фактично була замовлена/виготовлена, перевищує встановлену рішенням відповідної виборчої комісії;
- 7) ким, коли, на підставі чого та за яких обставин було виявлено перевищення кількості замовлених/виготовлених виборчих бюлетенів над їх кількістю, встановленою виборчою комісією.

Джерелами відомостей, які мають значення для притягнення особи до відповідальності за таке адміністративне правопорушення, є договір (його засвідчена копія) між ЦВК та підприємством-виготовлювачем виборчих бюлетенів, витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань щодо цього підприємства, акт приймання-передачі виборчих бюлетенів для голосування ЦВК від підприємства виготовлювача, акт про невідповідність встановленої перерахуванням кількості виборчих бюлетенів для голосування, акт про знищення технічних відходів, поліграфічного браку та друкарських форм на підприємстві-виготовлювачі виборчих бюлетенів, акт про розходження підрахованої кількості виборчих бюлетенів з кількістю, зазначеною у витягу із протоколу окружної виборчої комісії про передачу дільничним виборчим комісіям виборчих бюлетенів з виборів Президента України/до ВРУ, дані з Державного реєстру виборців по кількості виборців, рішення ЦВК про внесення змін до виборчих бюлетенів та дозвіл на здійснення цього дільничними виборчими комісіями, акти про внесення змін у виборчі бюлетені за рішенням ЦВК дільничною виборчою комісією, документи, які засвідчують статус особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, пояснення від такої особи, свідків щодо обставин замовлення/виготовлення виборчих бюлетенів у кількості понад встановлену виборчою комісією, протокол про адміністративне правопорушення.

Встановлення ненадання копії виборчого протоколу (ст. 212-17 КУпАП)

Факт вчинення цього адміністративного правопорушення встановлюється шляхом одержання **даних** про:

- 1) реєстрацію особи кандидатом у депутати в одномандатному окрузі, довіреною особою кандидата у депутати, уповноваженою особою від партії, кандидатом на пост Президента України, їх довіреною особою, офіційним спостерігачем;
- 2) час, місце складання протоколу відповідною виборчою комісією та кількість його копій;
- 3) ненадання особам, зазначеним у ч. 10 ст. 92, ч. 10 ст. 95, ч. 10 ст. 96, ч. 6 ст. 96-1 Закону «Про вибори народних депутатів України» або у ч. 8 ст. 79, ч. 16 ст. 82, ч. 7 ст. 83 Закону «Про вибори Президента України» на їх прохання невідкладно належним чином оформленої копії протоколу відповідної виборчої комісії.

Джерелами доказів у справах про правопорушення, передбачені у ст. 212-17 КУпАП, є документи, які підтверджують реєстрацію особи кандидатом у депутати в одномандатному окрузі, довіреною особою кандидата у депутати, уповноваженою особою від партії, кандидатом на пост Президента України, їх довіреною особою, офіційним спостерігачем, виборчий протокол відповідної виборчої комісії, документи про призначення особи головою або виконувачем обов'язки голови виборчої комісії, акт про видачу копій протоколів про підрахунок голосів виборців, у якому відсутній підпис особи, на прохання якої відповідно до вимог закону голова або виконуючий обов'язки голови відповідної виборчої комісії зобов'язаний був невідкладно надати виборчий протокол, відеозапис факту відмови у наданні копії протоколу, пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, та свідків, а також протокол про адміністративне правопорушення.

Встановлення невиконання рішення виборчої комісії (ст. 212-18 КУпАП)

До комплексу **обставин**, які підлягають встановленню під час досудового та судового провадження у справах про невиконання рішення виборчої комісії, відносяться:

- 1) час, місце проведення засідання виборчої комісії, питання, яке розглядалося, та рішення, яке було прийняте;
- 2) чи відповідає форма та порядок прийняття рішення виборчою комісією вимогам, визначеним у ст. 12 Закону «Про Центральну виборчу комісію», частинах 2–22 ст. 28 Закону «Про вибори Президента України», частинах 2–9 ст. 35 Закону «Про вибори народних депутатів України», постанові ЦВК про порядок організації роботи та ведення діловодства у виборчих комісіях;
- 3) чи в межах, визначених у ст. 25–27 Закону «Про вибори Президента України», ст. 30–32 Закону «Про вибори народних депутатів України» повноважень для виборчої комісії відповідного рівня, було прийнято нею рішення;
- 4) реквізити прийнятого виборчою комісією рішення;
- 5) час та місце, коли особі, яка була зобов'язана виконати рішення виборчої комісії, стало відомо про його зміст;
- 5) у чому одержало свій прояв невиконання рішення виборчої комісії такою особою та причини цього;
- 6) чи подавалася скарга на рішення виборчої комісії до виборчої комісії вищого рівня та результати її розгляду;
- 7) відомості про особу, яка не виконала рішення виборчої комісії, чи є вона громадянином або посадовою особою.

Джерелами доказів у таких справах є протокол засідання виборчої комісії, у якому зафіксоване її протокольне рішення, протокол виборчої комісії, у якому зафіксований факт прийняття нею постанови, постанова виборчої комісії, скарга та документи за результатами його розгляду виборчою комісією, пояснення свідків, акт виборчої комісії, у якому нею засвідчений факт невиконання її рішення громадянином, посадовою особою, документи, які засвідчують статус посадової особи, пояснення від особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, свідків щодо обставин невиконання рішення виборчої комісії, протокол про адміністративне правопорушення.

Встановлення відмови у звільненні члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків або його безпідставне звільнення з роботи (ст. 212-19 КУпАП)

Щоб доказати факт та провину особи у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212-19 КУпАП, необхідно одержати **дані** про:

- 1) те, що особа є членом окружної/дільничної виборчої комісії відповідно до рішення виборчої комісії вищого рівня;
- 2) місце основної роботи члена виборчої комісії;
- 3) наявність письмового повідомлення голови, заступника голови чи секретаря відповідної виборчої комісії про скликання засідання комісії на певний день, годину або рішення виборчої комісії про залучення члена комісії до участі в інших заходах, передбачених Законом «Про вибори Президента України», Законом «Про вибори народних депутатів України», або рішення виборчої комісії, яке затверджене виборчою комісією вищого рівня, про виконання особою, яка є головою, заступником голови, секретарем або іншим членом окружної чи дільничної виборчої комісії протягом усього періоду повноважень виборчої комісії або частини цього періоду на платній основі (ч. 4 ст. 29 Закону «Про вибори Президента України», частини 6, 11 ст. 36 Закону «Про вибори народних депутатів України»);
- 4) час та місце одержання такого повідомлення, рішення виборчої комісії керівником підприємства, установи, організації;
- 5) не звільнення члена виборчої комісії від виконання виробничих чи службових обов'язків за основним місцем роботи на час, який вказаний у цьому повідомленні, рішенні або звільнення члена виборчої комісії з роботи або переведення його на нижчу посаду з підстав, пов'язаних із виконанням його обов'язків у виборчій комісії;

б) матеріальна шкода, яка була спричинена потерпілому, у зв'язку з його звільненням або переведенням на нижчу посаду.

Джерелами доказів у справах про такі адміністративні правопорушення є заява потерпілого, рішення відповідної виборчої комісії про призначення потерпілого членом окружної/дільничної виборчої комісії, документи, які посвідчують особу потерпілого, письмове повідомлення або рішення виборчої комісії на ім'я керівника підприємства, установи, організації про залучення його співробітника як члена виборчої комісії до її заходів, журнал реєстрації документів, заяв і скарг виборчої комісії, у якому зазначений номер супровідного листа до такого письмового повідомлення/рішення, дата їх відправлення та короткий зміст, журнал реєстрації вхідної кореспонденції підприємства, установи, організації, у якому вказана дата одержання цього письмового повідомлення/рішення виборчої комісії, наказ/вигляд з наказу керівника підприємства, установи, організації, яким потерпілий звільнений з роботи або переведений на нижчу посаду, довідка з місця основної роботи потерпілого про його посаду, його середню заробітну платню у попередній посаді у випадках його звільнення чи переведення на нижчу посаду, пояснення від потерпілого, свідків та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, документи, які засвідчують статус цієї особи як посадової.

Встановлення порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів (ст. 212-20 КУпАП)

Доказування у справах про адміністративні правопорушення, передбачені у статті 212-20 КУпАП, має бути спрямоване на **встановлення**:

- 1) наявності документів та іншої інформації, пов'язаних з підготовкою та проведенням виборів, які відповідно до вимог ч. 3 ст. 19, ч. 11 ст. 23, ч. 9 ст. 41, ч. 3 ст. 50, ч. 1 ст. 61, ч. 11 ст. 62, ч. 8 ст. 63, ч. 4 ст. 69, ч. 6 ст. 84, ч. 6 ст. 90 Закону «Про вибори Президента України або ч. 2 ст. 18, частин 2, 4 ст. 23, ч. 11 ст. 27, ч. 15 ст. 28, ч. 13 ст. 29, ч. 7 ст. 48, частин 1, 7 ст. 72, частин 2, 5 ст. 73, ч. 13 ст. 74, ч. 4 ст. 78, ч. 1 ст. 100, частин 14, 16, 17, 22 ст. 107 Закону «Про вибори народних депутатів України» повинні бути обов'язково опубліковані у газетах «Голос України», «Урядовий кур'єр», регіональних друкованих ЗМІ державної чи комунальної форми власності, з якими укладено угоди про опублікування передвиборних програм партій;
- 2) дати, коли відповідно до наведених вище норм, такі документи, інформація мали бути опубліковані;
- 3) того, чи були ці документи, інформація своєчасно підготовлені та подані посадовою особою виборчої комісії до газет «Голос України», «Урядовий кур'єр», регіональних друкованих ЗМІ для їх опублікування до настання встановленого законом строку, або при своєчасному одержанні документів та іншої інформації, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, для їх вчасного опублікування у строк, який визначений у законах «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», ЗМІ ці документи, інформацію не опублікував або вони були опубліковані з порушенням, встановленого законом строку;
- 4) відомостей про посадову особу виборчої комісії, ЗМІ, яка вчинила це правопорушення;
- 5) причин дій чи бездіяльності такої посадової особи.

Джерелами доказів є пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, свідків, які є членами виборчої комісії, посадовими особами ЗМІ, рішення виборчої комісії, яким схвалене опублікування документу, іншої інформації, пов'язаної з підготовкою і проведенням виборів, журнал реєстрації документів, заяв і скарг виборчої комісії, у якому зазначений номер супровідного листа до такого рішення та документу або інформації, яка має бути опублікована, дата їх відправлення та короткий зміст, журнал реєстрації вхідної кореспонденції ЗМІ, примірник видання газети «Голос України», «Урядовий кур'єр», регіонального друкованого ЗМІ, у якому не був попри рішення виборчої комісії опублікований документ або інша інформація, договір ЦВК, окружної виборчої комісії із ЗМІ щодо розміщення інформаційних матеріалів на їх замовлення, документи, які засвідчують статус особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, як члена виборчої комісії або посадової особи ЗМІ, протокол про адміністративне правопорушення.

Встановлення порушення порядку подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіту партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (ст. 212-21 КУпАП)

Під час провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені у ст. 212-21 КУпАП, з'ясуванню підлягає:

- 1) існування виборчого фонду, політичної партії, її місцевої організації;
- 2) особа, яка відповідно до вимог законів «Про політичні партії в Україні», «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», Положення про порядок подання Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, затв. рішенням НАЗК №2 від 28.07.2016, а також форми Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, затвердженої рішенням НАЗК №3 від 09.06.2016, зобов'язана подавати належним чином оформлений фінансовий звіт про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіт політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;
- 3) період за який ця особа мала подати такий звіт але у визначені законом строки не подала, або подала з порушенням цього строку чи подала його оформленим з порушенням встановлених вимог;
- 4) у чому саме полягало порушення встановлених вимог до оформлення фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіт політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;
- 5) причини порушення уповноваженою особою строків подання таких фінансових звітів або їх оформлення.

Джерелами доказів у таких справах є статут партії, її місцевої організації зі статусом юридичної особи, витяг з Єдиного реєстру громадських формувань МЮ щодо реєстрації політичної партії, витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань щодо реєстрації політичної партії, її місцевої організації як юридичних осіб, документи, які містять відомості про керівний склад політичної партії або її місцевої організації, які є у реєстраційній справі у органів МЮ, копія рішення ЦВК щодо проведення відповідних виборів, документи з ЦВК, що містять відомості про створення виборчого фонду та призначення розпорядника рахунків виборчого фонду, фінансовий звіт політичної партії, виборчого фонду, який має порушення у його оформленні, фінансовий звіт політичної партії, виборчого фонду, який поданий з порушенням строків, прояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, та свідків, висновок НАЗК про проведення аналізу Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, протокол про адміністративне правопорушення.

ЗРАЗКИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

ПРОТОКОЛ про адміністративне правопорушення

_____ (дата складання протоколу)

_____ (місце складання протоколу)

Мною, _____,
(посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол)
у присутності _____

_____ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)

_____ відповідно до статей 254, 255 та 256 Кодексу України про адміністративні правопорушення складено цей протокол стосовно

_____ (прізвище, ім'я, по батькові особи, яка притягається до адміністративної відповідальності)

1. Дата _____ народження

2. Місце _____ народження

3. Місце _____ проживання

4. Місце _____ роботи (навчання)

5. Посада _____

6. Документ, що посвідчує особу, _____ серія _____
№ _____, виданий _____

7. Реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття _____ такого _____ номера)

8. Інші відомості _____

про те, що _____
(дата, час, місце вчинення і суть учиненого адміністративного правопорушення)

Відповідальність за встановлене правопорушення передбачена ч. ____ ст. ____ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснено її права, передбачені статтею 268 КУпАП (має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову по справі. Справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Під час відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи), зміст ч. першої ст. 63 Конституції України (особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом)

(підпис) _____

Пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності:

(підпис) _____

Особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, повідомлено, що розгляд справи про адміністративне правопорушення відбудеться о ____ год. ____ хв. «____» _____ 20__ року у _____ приміщенні

(повне найменування органу, у якому буде розглядатися справа)
за _____

адресою:

(повна поштова адреса місця, де буде розглядатися справа)

Підпис особи, яка склала протокол:

_____ (_____)

Підпис особи, яка притягається до адміністративної відповідальності:

_____ (_____)

Від пояснення та підпису відмовився(лася) у присутності понять:

1.

(прізвище, ім'я, по батькові)
який проживає за адресою:

_____ (підпис)

2.

(прізвище, ім'я, по батькові)
який проживає за адресою: _____

_____

(підпис)

Заяви та клопотання:

_____

_____

Свідки правопорушення (за наявності):

1.

_____

(прізвище, ім'я, по батькові)
який проживає за адресою:

_____

(підпис)

2.

_____

(прізвище, ім'я, по батькові)
який проживає за адресою:

_____

(підпис)

3.

_____

(прізвище, ім'я, по батькові)
який проживає за адресою:

_____

(підпис)

Додатки (за наявності):

1. _____

_____

2. _____

_____

3. _____

_____

4. _____

_____

5. _____

_____

Другий примірник протоколу отримав

_____

_____ (дата) (підпис) (ініціали та прізвище особи, яка вчинила правопорушення)

3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

3.1. Підстави відповідальності за порушення виборчого законодавства, передбачені Кримінальним кодексом України

Зауваження загального характеру (підслідність кримінальних правопорушень)

Відповідно до ст. 216 КПК, досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 157–160 КК, здійснюють:

- 1) слідчі органів Національної поліції – за загальним правилом;
- 2) слідчі органів ДБР – у випадках, коли ці кримінальні правопорушення вчинено:
  - Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом КМ, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом ЦВК, народним депутатом України, Уповноваженим ВР з прав людини, Директором НАБУ, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою НБУ, його першим заступником та заступником, Секретарем РНБО України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в АРК, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови ВР, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А»;
  - службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 3) детективи НАБУ – у випадках, коли ці кримінальні правопорушення необхідно розслідувати з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені до підслідності НАБУ, за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- 4) слідчі відповідного державного органу – у випадках, коли ці кримінальні правопорушення встановлено під час досудового розслідування і вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої цим органом ведеться досудове розслідування, та якщо прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, своєю постановою визначає підслідність всіх цих кримінальних правопорушень.

З огляду на п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК, порушення правил підслідності, передбачених у ст. 216 КПК, створює підстави для визнання недопустимими доказів, зібраних після початку кримінального провадження, шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених КПК, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Перешкоджання здійсненню виборчого права, роботі виборчої комісії чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК)

Статтю 157 встановлено кримінальну відповідальність за декілька окремих типів злочинної поведінки:

- 1) перешкоджання громадянину України у здійсненні виборчого права (частини 1–3);

- 2) перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу (частини 1–3);
- 3) ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин (частини 1–3);
- 4) втручання службової особи з використанням службового становища у здійсненні виборчою комісією її повноважень (ч. 4).

Потерпілими від перешкоджання у здійсненні виборчого права можуть бути:

- 1) **виборці**. Виборцем є особа, яка має право голосу на виборах. Відповідно до ст. 70 Конституції право голосу на виборах має громадянин України, що на день проведення виборів досяг 18 років та не визнаний недієздатним. Невключення особи до Державного реєстру виборців або до списку виборців на конкретній дільниці не означає, що така особа не має правового статусу виборця;
- 2) **кандидати на виборах** – кандидати у президенти, у народні депутати, тобто особи, що відповідно до Конституції та виборчого законодавства мають право бути обраними на тих або інших виборах та стосовно яких прийнято рішення про реєстрацію відповідною виборчою комісією. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 103 Основного Закону президентом може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою. Реєстрацію кандидатів на пост президента здійснює ЦВК.

Потерпілими від злочину слід також визнавати **потенційних кандидатів** на відповідних виборах, тобто осіб, які відповідно до законодавства мають право бути обраними до тих чи інших органів, мають намір бути обраними на цих виборах, але стосовно яких ще не прийнято рішення про офіційну реєстрацію відповідною виборчою комісією.

Потерпілими від перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу можуть бути:

- 1) **члени виборчих комісії** – громадяни, включені у встановленому порядку до складу ЦВК або виборчих комісій, утворених для проведення відповідних виборів;
- 2) **виборчі комісії** – ЦВК або інші виборчі комісії, що мають статус юридичної особи;
- 3) **офіційні спостерігачі** на відповідних виборах – громадяни, що відповідають визначеним законодавством вимогам, та зареєстровані відповідною виборчою комісією на виборах Президента України як офіційні спостерігачі від кандидатів на пост президента, партій, які висунули кандидата, або громадських організацій; на виборах народних депутатів – як офіційні спостерігачі політичних партій, кандидатів у депутати або громадських організацій. Офіційні спостерігачі іноземних держав і міжнародних організацій відповідно до чинного законодавства не визнаються учасниками виборчого процесу і можуть лише вести спостереження за його ходом;
- 4) **інші суб'єкти виборчого процесу** – інші, окрім зазначених вище, особи, що відповідно до законодавства визнаються суб'єктами виборчого процесу, а саме – політичні партії, які висунули кандидатів на пост Президента України, політичні партії, що висунули кандидатів у депутати на виборах народних депутатів.

З **об'єктивної сторони** перешкоджання у здійсненні виборчого права полягає у вчиненні у будь-якій формі **діянь, які неправомірно ускладнюють або унеможливають здійснення зазначених прав**. Такі діяння можуть полягати як у безпосередньому впливі на потерпілих (наприклад, примушування особи не брати участь у голосуванні чи не реєструватись кандидатом на виборах під погрозою звільнення з роботи або примушування виборця голосувати за певного кандидата під погрозою розголошення відомостей, що ганьблять її честь та гідність), так і в створення об'єктивних перешкод, які б завадили потерпілим реалізувати свої права (наприклад, ухилення особою, відповідальною за ведення Державного реєстру виборців від внесення інформації про нову виборчу адресу виборця; блокування транспортних комунікацій з тим, щоб група виборців не могла своєчасно дістатись до виборчої дільниці; неправомірна відмова у реєстрації громадянина кандидатом на виборах відповідною виборчою комісією або неправомірне скасування реєстрації кандидата на виборах).

Зміст об'єктивної сторони перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу полягає у вчиненні дій, які неправомірно ускладнюють або унеможливають нормальне здійснення зазначеної діяльності. На відміну від випадків перешкоджання у здійсненні виборчого права, перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого

процесу може вчинятись лише шляхом обману чи примушування. **Обман** являє собою повідомлення неправдивої інформації (наприклад, надання особою, що претендує на її реєстрацією як кандидата на виборах, неправдивої інформації про наявність громадянства України до відповідної виборчої комісії) або неповідомлення інформації, яка повинна бути повідомлена (наприклад, неповідомлення головою виборчої комісії одного чи кількох її членів про час та місце засідання комісії). **Примушування** полягає у впливі на суб'єкта виборчого процесу з тим, щоб добитися від нього вчинення чи невчинення певних дій. Передусім йдеться про застосування різного роду погроз – наприклад, погроза розголосити відомості, що ганьблять дружину офіційного спостерігача, у випадку, якщо він буде фіксувати порушення виборчого процесу, або погроза відімкнути електроенергію в будівлі, де засідає виборча комісія, якщо її члени продовжуватимуть підрахунок результатів голосування.

Під **ухиленням члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин** слід розуміти тривале безперервне або систематичне невиконання ним своїх обов'язків, зокрема відсутність на засіданнях виборчої комісії, за відсутності обставин, які об'єктивно цьому перешкоджали б (наприклад, тяжка хвороба чи стихійне лихо). Питання про те, чи має невиконання членом виборчої комісії своїх обов'язків тривалий або систематичний характер, а також про те, чи мають причини його відсутності поважний характер, мають розв'язуватись з огляду на всі обставини справи. За жодних умов відсутність члена виборчої комісії без поважних причин на одному засіданні комісії не створює підстав для його кримінальній відповідальності за ч. 1 ст. 157 КК.

Склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 157 КК, є формальним. Як наслідок, відповідальність особи настає з моменту вчинення хоча б одного із передбачених ним діянь незалежно від того, чи спричинили вони які-небудь наслідки.

З **суб'єктивної сторони** перешкоджання громадянину України у здійсненні виборчого права, перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу та ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин вчиняються виключно з прямим умислом. Особа усвідомлює суспільну небезпечність вчинюваних нею дій та бажає їх вчинити. Мета та мотив злочину не мають значення для кваліфікації злочину, передбаченого ч. 1 ст. 157 КК.

Суб'єкт перешкоджання громадянину України у здійсненні виборчого права та перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу – загальний, а ухиленням члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин – спеціальний.

Перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу має кваліфікуватись за ч. 2 ст. 157 КК незалежно від того, чи наявні у поведінці особи ще й ознаки обману чи примушування.

Застосовані до потерпілого насильство чи погроза насильством не потребують додаткової кваліфікації за іншими статтями КК, якщо санкція ч. 2 ст. 157 КК передбачає більш суворе покарання. В інших випадках скоєне підлягає кваліфікації за сукупністю злочинів. Наприклад, перешкоджання діяльності члену виборчої комісії, що поєднувалось із завданням йому побоїв, має кваліфікуватись за ч. 2 ст. 157 та ч. 2 ст. 350 КК.

Оскільки передбачені ч. 2 ст. 157 КК ознаки характеризують складові перешкоджання громадянину України у здійсненні виборчого права та перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу, ознака «вчинення злочину, що було поєднане зі знищенням чи пошкодженням майна» інкримінується особі лише у випадках, коли ставлення до особи до знищення чи пошкодження майна було умисним. За загальним правилом дії особи не потребують додаткової кваліфікації за статтями 194 або 195 КК. Винятки становлять випадки, коли пошкодження або знищення майна було вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки. За таких умов скоєне слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 157 та ч. 2 ст. 194 КК.

За загальним правилом, дії членів виборчої комісії або інших службових осіб не потребують додаткової кваліфікації. Винятки становлять випадки, коли службова особа є працівником правоохоронного органу і в її поведінці наявні ознаки складів злочинів, передбачених частинами 2 або 3 ст. 365 КК. У цих ситуаціях скоєне має кваліфікуватись за ч. 3 ст. 157 та ч. 2(3) ст. 365 КК.

Передбачене ч. 4 ст. 157 **втручання службової особи з використанням службового становища у здійснення виборчої комісією її повноважень** є спеціальним різновидом перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого

процесу, що виокремлено законодавцем за особливим поєднанням ознак потерпілого від злочину (виборча комісія), об'єктивної й суб'єктивної сторін злочину та його суб'єкта (службова особа).

Дії службової особи кваліфікуються за ч. 4 ст. 157 КК лише тоді, коли її вимоги чи вказівки адресовані відповідній виборчій комісії в цілому, тобто як колегіальним органам, а не просто окремим членам цих комісій.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає у впливі на діяльність виборчої комісії шляхом висунення до них незаконних вимог або незаконних вказівок. За своїм змістом вимоги та вказівки являють собою владні спонукання до певних дій, причому перші із них, на відміну від других, підкріплюються застереженням про можливість настання негативних наслідків, якщо адресат вимоги ігноруватиме їх.

Для злочину, передбаченого ч. 4 ст. 157 КК, характерна спеціальна **мета** – особа **прагне вплинути на рішення виборчої комісії**, тобто добитися від відповідної комісії в рамках виборчого процесу ухвалення індивідуального правового акта з тим або іншим змістом. Ідеться про рішення про скасування реєстрації кандидата на виборах, оголошення певного кандидата переможцем на виборах тощо. Випадки, коли службова особа віддає виборчій комісії незаконні вимоги чи вказівки з іншою метою, наприклад з метою припинити свою діяльність, слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 157 КК.

Якщо в поведінці службової особи одночасно наявні ознаки складів злочинів, передбачених ч. 3 та 4 ст. 157 КК (наприклад, службова особа незаконно вимагає від виборчої комісії відмовити певній особі у реєстрації як кандидату і при цьому застосовує насильство до окремих членів комісії з метою добитись того самого рішення), скоєне має кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 157 та ч. 4 ст. 157 КК.

Надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців (ст. 158 КК)

Державний реєстр виборців являє собою автоматизовану інформаційно-телекомунікаційну систему, призначену для зберігання, обробки даних, які містять передбачені законом відомості, та користування ними, створена для забезпечення державного обліку громадян України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції, тобто виборців.

У ст. 158 КК встановлено кримінальну відповідальність за три окремі **типи поведінки**, а саме:

- 1) незаконні дії, пов'язані з веденням Державного реєстру виборців (частини 1 і 4 ст. 158);
- 2) незаконні дії, пов'язані з обігом виборчої документації (частини 2 і 4 ст. 158);
- 3) незаконні дії, пов'язані із встановленням результатів виборів (частини 3 і 4 ст. 158).

1. Незаконні дії, пов'язані з веденням Державного реєстру виборців. У ч. 1 ст. 158 КК встановлено кримінальну відповідальність за чотири різні за об'єктивними та суб'єктивними ознаками форми **незаконних дій, пов'язаних з веденням Державного реєстру виборців**:

- умисне подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців;
- умисне внесення неправдивих відомостей про виборців до бази даних Державного реєстру виборців;
- несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців;
- інше несанкціоноване втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців.

За інші правопорушення, пов'язані з веденням Державного реєстру виборців, настає адміністративна відповідальність на підставі ч. 1 ст. 212-7 КУпАП (див. розділ 2 цієї книги).

Поняття **«відомості про виборців»** у ч. 1 ст. 158 потрібно тлумачити в розумінні положень Закону «Державний реєстр виборців». Зокрема, до таких відомостей належать: ідентифікаційні персональні дані виборця, перелік

яких визначений ст. 6 Закону (прізвище виборця, його ім'я, по батькові тощо); персональні дані, які визначають місце та умови голосування виборця, перелік яких передбачений ст. 7 Закону (наприклад, виборча адреса виборця); службові персональні дані, перераховані в ст. 9 Закону (наприклад, дата набуття виборцем громадянства). Під **неправдивими** слід розуміти відомості, що не відповідають дійсності, наприклад відомості про смерть виборця, якої насправді не було, або про скасування щодо нього рішення про визнання недієздатним, хоча насправді рішення зберігає законну силу.

Під **поданням** неправдивих відомостей про виборців до органу ведення Державного реєстру виборців слід розуміти надання документів, в яких зазначені такі відомості в порядку: звернення особи за власною ініціативою щодо включення до реєстру або щодо уточнення персональних даних; періодичного поновлення персональних даних реєстру; уточнення персональних даних реєстру (див. статті 17–20, 22, 23 Закону). Коло **органів ведення Державного реєстру виборців** визначено ч. 5 ст. 14 Закону.

Злочин у цій формі є **закінченим** з моменту передачі відповідних документів до органу ведення реєстру незалежно від того, чи були в подальшому внесенні неправдиві відомості до реєстру.

Якщо умисному поданню до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців передувало підроблення офіційного документа, або якщо подання неправдивих відомостей супроводжувалося використанням підробленого документа (наприклад, паспорту громадянина України), скоєне додатково слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 358 КК.

Суб'єкт умисного подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців є загальним. Злочин може бути вчинено виборцем (наприклад, у випадку, якщо він надає недостовірну інформацію про свою виборчу адресу), особою, яка не є виборцем (наприклад, у випадку подання іноземним громадянином заяви про включення до реєстру та пред'явлення підробленого паспорта громадянина України) або службовою особою, яка зобов'язана періодично чи за запитом органу ведення реєструвати надавати йому відомості про виборців (наприклад, подання керівником районного органу охорони здоров'я недостовірної інформації про нездатність виборця пересуватись особисто).

Під **внесенням** неправдивих відомостей про виборців до бази даних Державного реєстру виборців слід розуміти записування таких відомостей до баз даних реєстру з використанням законного доступу до них.

Умисне внесення неправдивих відомостей про виборців до бази даних Державного реєстру виборців вчиняється **спеціальним суб'єктом**, а саме – **працівником органу ведення реєстру, якому надано доступ до його баз даних (користувачем реєстру)**. Порядок надання доступу до баз даних реєстру урегульований Законом «Державний реєстр виборців», а також правовими актами ЦВК.

Під **несанкціонованими діями з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців**, слід розуміти протиправне знищення, копіювання, розповсюдження або використання вказаної інформації за наявності законного доступу до неї, або протиправне копіювання, розповсюдження або використання законно одержаних електронних копій бази даних реєстру. Наприклад, йдеться про знищення запису про виборця в реєстрі або передачу інформації про виборців стороннім особам.

Суб'єктами несанкціонованих дій з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців є: 1) **працівники органу ведення реєстру, якому надано доступ до його баз даних (користувачем реєстру)**; 2) **представники політичних партій**, яким було надано копії баз даних реєстру для здійснення в порядку публічного контролю перевірки повноти та достовірності персональних даних реєстру з дотриманням вимог законодавства України (ст. 24 Закону «Державний реєстр виборців»).

Під **іншим несанкціонованим втручанням у роботу бази даних Державного реєстру виборців** слід розуміти протиправні дії з інформацією (внесення, зміна, знищення, блокування, перехоплення, копіювання, розповсюдження та використання), що міститься в цій базі, за відсутності законного доступу до неї або до її копій.

Суб'єкт несанкціонованого втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців є **загальним**.

В частині відповідальності за умисне внесення неправдивих відомостей про виборців до бази даних Державного реєстру виборців, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних реєстру та інше несанкціоноване втручання у роботу його бази даних положення ст. 157 КК є спеціальними щодо, відповідно, статтями 361 та 362 КК (абз. 3 п. 12 постанови ПВС від 04.06.2010 р. №7). Таким чином, дії особи не потребують

додаткової кваліфікації за цими статтями. Однак, якщо перераховані вище діяння завдали істотної шкоди, скоєне слід кваліфікувати лише за ч. 2 ст. 361 або ч. 2 ст. 362 КК (п. 11 постанови ПВС від 04.06.2010 р. №7).

2. Незаконні дії, пов'язані з обігом виборчої документації.

Предметом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 158 КК, є **виборчі документи**. З положень статей 18–21 Закону «Про Центральну виборчу комісію» випливає, що для цілей ст. 158 КК виборчими слід вважати документи, якщо: 1) вони складаються в рамках виборчого процесу; 2) їх форми затверджуються ЦВК. Наприклад, окрім документів прямо перерахованих у ч. 2 ст. 158 КК, це можуть бути акти дільничних виборчих комісій про: погашення невірно заповненого виборцем виборчого бюлетеня як невикористаного; невідповідність загальної кількості контрольних талонів виданих виборчих бюлетенів сумі кількостей виборців, які отримали виборчі бюлетені у приміщенні для голосування, та виборців, які отримали виборчі бюлетені за місцем перебування; невідповідність суми кількості невикористаних виборчих бюлетенів і кількості виборців, які отримали виборчі бюлетені, кількості виборчих бюлетенів, отриманих дільничною виборчою комісією.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 158 КК, полягає у підробці, незаконному виготовленні, використанні або зберіганні незаконно виготовлених чи підроблених виборчих документів.

Під **підробкою** виборчих документів слід розуміти внесення недостовірної інформації до виборчого документа, бланк якого був законно виготовлений. Такі зміни можуть стосуватись як форми документа (наприклад, виправлення прізвища кандидата на виборах у виборчому бюлетені, проставлення навпроти його прізвища штампа «Вибув» за відсутності рішення відповідної виборчої комісії), так і його змісту (наприклад, заповнення бланку акта про випадок незаконного голосування, якого насправді не було).

Незаконним виготовленням виборчих документів слід вважати виготовлення бланків виборчих документів без додержання визначеної законом процедури.

За замовлення або виготовлення виборчих бюлетенів понад встановлену рішенням відповідної виборчої комісії кількість настає адміністративна відповідальність на підставі ст. 212-16 КУпАП (див. розділ 2 книги).

Під **використанням** незаконно виготовлених документів потрібно розуміти внесення до них недостовірних відомостей та подальше їх пред'явлення відповідним учасникам виборчого процесу.

Зберігання незаконно виготовлених документів полягає у володінні такими документами, які перебувають не при особі, а у визначеному нею місці.

Злочин, передбачений ч. 2 ст. 158 КК, є закінченим з моменту вчинення хоча б одного із перерахованих у цьому положенні діянь незалежно від того, чи спричинили вони які-небудь наслідки.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 ст. 158 КК, є **загальним**.

3. Незаконні дії, пов'язані із встановленням результатів виборів.

Предметами злочину, передбаченого ч. 3 ст. 158 КК, є виборча скринька з бюлетенями та протоколи про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах, про результати виборів.

Виборчі скриньки призначені для голосування виборців, виготовляються у відповідності до законодавства про вибори. Відповідно до ч. 3 ст. 158 КК кримінально караними є дії з виборчими скриньками, що містять бюлетені, заповнені виборцями. При цьому не має значення, коли було вчинено незаконні дії виборчою скринькою – під час голосування чи після його завершення.

Протокол про підрахунок голосів виборців складається дільничними виборчими комісіями на виборах Президента та народних депутатів України за підсумками голосування виборців на відповідній дільниці.

Протокол про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах складається окружною виборчою комісією на виборах Президента та народних депутатів України за підсумками голосування виборців в межах виборчого (територіального виборчого) округу.

Протокол про результати виборів складається ЦВК на виборах Президента та народних депутатів України за підсумками голосування на відповідних виборах.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 3 ст. 158 КК, полягає у: 1) викраденні, приховуванні, знищенні чи псуванні одного із перерахованих вище предметів; 2) підписанні одного із зазначених протоколів до його заповнення, їх складенні чи підписанні не на засіданні відповідної комісії або включенні до одного із цих протоколів завідомо недостовірних відомостей.

Викрадення та приховування предметів, передбачених ч. 3 ст. 158 КК, полягає у вилученні цих предметів з володіння відповідної виборчої комісії. Такі дії можуть вчинятись таємно, відкрито, з використанням обману, зловживання довірою або того, що відповідний предмет був ввірений винному як члену виборчої комісії.

Знищення та псування предметів, передбачених ч. 3 ст. 158 КК, полягає в завданні шкоди їх фізичній цілісності. Якщо ступінь ушкоджень бюлетенів у виборчій скриньці або відповідних протоколів не дає можливості взагалі встановити волевиявлення виборців або зміст рішення виборчої комісії, скоєне має кваліфікуватись як знищення того чи іншого предмета. Якщо ж волевиявлення виборців або зміст рішення виборчої комісії можна встановити хоча б частково, має місце псування відповідного предмета.

Якщо викрадення, приховування, знищення чи псування виборчих скриньок з бюлетенями супроводжувалось застосуванням фізичного або психічного насильства до суб'єктів виборчого процесу, скоєне слід додатково кваліфікувати за частинами 1–3 ст. 157 КК.

Під **підписанням** протоколу про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах або про результати виборів **до його заповнення** слід розуміти випадки, коли підписання протоколу відбувається до початку засідання відповідної комісії, на якому має бути складений протокол, після того, коли таке засідання розпочалося, але до початку складення протоколу, або до повного внесення у нього всіх відомостей, що вимагаються законодавством.

Складення чи підписання одного із вказаних вище протоколів **не на засіданні відповідної виборчої комісії** має місце у випадках, коли у протокол вносяться відомості або ставляться підписи не в місці проведення засідання виборчої комісії.

При кваліфікації підписання протоколу до його заповнення, складення або підписання протоколу не на засіданні комісії не має значення, які саме відомості були в підсумку внесені до протоколу – достовірні чи недостовірні.

Включення до протоколу про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах або про результати виборів неправдивих відомостей полягає у внесенні до цих документів недостовірної інформації з тих питань, які передбачені їхньою формою. Наприклад, протокол дільничної виборчої комісії про підрахунок голосів на виборах Президента України не вимагає внесення до нього інформації про порушення виборчого процесу, які мали місце на виборчій дільниці. Відповідно вписування у цей протокол недостовірної інформації про такі порушення не може кваліфікуватись як включення до протоколу неправдивих відомостей. За наявності достатніх підстав таке діяння можна кваліфікувати як псування протоколу.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 3 ст. 158 КК, в частині дій по викраденню, приховуванню, знищенню чи псуванню відповідних предметів є **загальним**. Інші дії можуть вчинятись виключно **членами виборчої комісії**. Щодо змісту цих понять див. коментар до ст. 157 КК.

Положення ч. 3 ст. 158 КК в частині включення неправдивих відомостей до відповідних протоколів є спеціальним по відношенню до положення, передбаченого ч. 2 ст. 158 КК. Таким чином, дії особи слід кваліфікувати лише за ч. 3 ст. 158 КК.

З **суб'єктивної сторони** злочину, передбачені частинами 1–3 ст. 158 КК вчиняються з **прямим умислом**. Особа усвідомлює суспільну небезпечність відповідного діяння та бажає вчинити його.

Викрадення та приховування виборчої скриньки з бюлетенями та протоколів, зазначених у ч. 3 ст. 158 КК, слід розмежовувати за змістом **мети** особи: при викраденні особа прагне вилучити предмети **назавжди**, а при приховуванні – лише **на певний період часу** (наприклад, вилучає виборчу скриньку до закінчення часу, відведеного для голосування).

Під **представниками чи уповноваженими особами політичної партії** у ч. 4 ст. 158 КК слід розуміти громадян України, що відповідають визначеним законодавством вимогам, та зареєстровані відповідною

виборчою комісією як: уповноважені представники політичної партії, що висунула кандидата на виборах Президента України; представники партій у ЦВК або уповноважені особи партій у загальнодержавному та одномандатних округах на виборах народних депутатів.

Довіреніми особами кандидатів на виборах є громадяни України, що відповідають визначеним законодавством вимогам, та зареєстровані відповідною виборчою комісією як довірені особи кандидатів на пост Президента України, у народні депутати України.

Якщо положення частин 1–3 ст. 358 КК апіорі обумовлюють кримінальну відповідальність особи за певні діяннн наявністю в неї ознак спеціального суб'єкта, передбачені ч. 4 ст. 358 КК обставини, що характеризують особу винного, в таких випадках не можуть обтяжувати відповідальність. Наприклад, особи, перераховані в ч. 4 ст. 358 КК, не можуть підлягати відповідальності за несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, або члени виборчих комісій підлягають відповідальності за підписання протоколу про підрахунок голосів виборців до його заповнення виключно за ч. 3 ст. 158 КК.

Неможливість встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці або у відповідному виборчому окрузі (ч. 4 ст. 158 КК) є своєрідним **наслідком** злочину, інкримінуванню якого повинно передувати ухвалення під час встановлення підсумків голосування рішення окружної виборчої комісії про визнання голосування недійсним на окремій виборчій дільниці під час виборів Президента або народних депутатів України. Підстави для прийняття таких рішень передбачені, відповідно, ч. 1 ст. 80, ч. 14 ст. 82 Закону «Про вибори Президента України», ч. 1 ст. 92, ч. 16 ст. 95 Закону «Про вибори народних депутатів України».

Так само **наслідком** злочину є **визнання голосування на виборчій дільниці недійсним** (ч. 4 ст. 158 КК). Інкримінуванню цієї ознаки має передувати ухвалення дільничною виборчою комісією рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним під час виборів Президента або народних депутатів України (ч. 1 ст. 80 Закону «Про вибори Президента України», ч. 1 ст. 92 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Ставлення винного до наслідків у вигляді неможливості встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці або у відповідному виборчому окрузі та визнання голосування на виборчій дільниці недійсним може бути як умисним, так і необережним.

Незаконне використання виборчого бюлетеня, голосування виборцем більше ніж один раз (ст. 158-1 КК)

Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158-1 КК, є **виборчий бюлетень**.

3 **об'єктивної сторони** злочин, передбачений ч. 1 ст. 158-1 КК, може полягати у:

- 1) наданні бюлетеня особою, яка не має права його надавати;
- 2) отриманні бюлетеня особою, яка не має права його отримувати;
- 3) викраденні бюлетеня;
- 4) приховуванні бюлетеня;
- 5) наданні виборцю заповненого бюлетеня;
- 6) голосуванні виборцем більше одного разу.

Під **наданням бюлетеня особою, яка не має права його надавати**, слід розуміти передачу іншій особі виборчого бюлетеня, вчинену особою, що не є членом дільничної виборчої комісії, уповноваженим видавати бюлетені виборцям у приміщенні для голосування або організувати голосування за місцем перебування виборців. При цьому не має значення, яким чином розпорядилась бюлетенем особа, якій його було надано.

Під **отриманням бюлетеня, особою, яка не має права його отримувати**, слід розуміти отримання бланку бюлетеня особою, яка не мала правових підстав для цього, оскільки: не має права голосу; не включена до

списку виборців на відповідній виборчій дільниці; включена до такого списку безпідставно; вже реалізувала своє право голосу на відповідних виборах; отримує бюлетень від особи, яка завідомо для винного не мала права надавати його. Не має значення, яким чином особа, що отримала бюлетень, розпорядилася ним.

Під **викраденням** та **приховуванням** виборчого бюлетеня слід розуміти протиправне заволодіння ним у будь-який спосіб.

Як викрадення або приховування бюлетеня (в залежності від мети особи) слід кваліфікувати винесення виборцем за межі приміщення для голосування законно одержаного від уповноваженого члена дільничної комісії бюлетеня. Оскільки бюлетень видається виборцю виключно для цілей голосування, він може законно володіти ним лише в межах вказаного приміщення.

Не охоплюються ч. 1 ст. 158-1 КК випадки заволодіння заповненими бюлетенями, що знаходяться у виборчій скриньці. Щодо кваліфікації таких випадків див. коментар до ст. 158 КК.

Якщо викрадення або приховування бюлетеня супроводжувалось застосуванням фізичного або психічного насильства до суб'єктів виборчого процесу, скоєне слід додатково кваліфікувати за частинами 1–3 ст. 157 КК, а якщо до інших осіб – за відповідними положеннями розділів II або III Особливої частини чи ст. 350 КК.

Під **наданням виборцю заповненого бюлетеня** слід розуміти передачу виборцю членом дільничної виборчої комісії, уповноваженим видавати бюлетені виборцям у приміщенні для голосування або організувати голосування за місцем перебування виборців, бюлетеня із позначкою, що начебто демонструє волевиявлення виборця, або заповненого в спосіб, що створює підстави для подальшого визнання бюлетеня недійсним (наприклад, у виданому бюлетені міститься більш як одна позначка проти прізвищ кандидатів на виборах Президента України).

Під **голосуванням виборцем більше одного разу** слід розуміти заповнення виборцем, що вже реалізував право голосу, виборчого бюлетеня та його подальше опускання до виборчої скриньки. При цьому не має значення, яким чином винний попередньо одержав бюлетень, чи заповнив він його у спосіб, що не дає підстав для визнання бюлетеня недійсним.

З суб'єктивної сторони злочин, передбачений ч. 1 ст. 158-1 КК, вчиняється з прямим умислом. Особа усвідомлює суспільну небезпечність відповідного діяння та бажає вчинити його.

Викрадення та приховування виборчого бюлетеня слід розмежовувати за змістом **мети** особи – див. коментар до ст. 158 КК. Наприклад, слід кваліфікувати як приховування бюлетеня дії виборця, який виніс його за межі приміщення для голосування, але мав намір пізніше повернутись до нього та реалізувати право голосу.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158-1 КК, є загальним, окрім випадків надання виборцю заповненого виборчого бюлетеня – таке діяння може бути вчинене лише **уповноваженим членом дільничної виборчої комісії**.

Відповідають на підставі ч. 2 ст. 158-1 КК за надання бюлетеня особою, яка не має права його надавати, члени виборчої комісії, які: 1) відповідно до функціонального розподілу не були уповноважені видавати бюлетені виборцям у приміщенні для голосування або організувати голосування за місцем перебування виборців; 2) були уповноважені видавати бюлетені виборцям у приміщенні для голосування або організувати голосування за місцем перебування виборців, але завідомо видали бюлетень особі, що не мала права його отримувати.

Дії осіб, що вчинили надання виборцю заповненого виборчого бюлетеня, підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 158-1 КК лише за наявності таких кваліфікуючих ознак, як вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб.

Незаконне знищення виборчої документації (ст. 158-2 КК)

Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158-2 КК, є **виборча документація**. Виборче законодавство зміст цього поняття не розкриває.

Під кутом зору цільового призначення ст. 158-2 доцільно в контексті діяльності окружних виборчих комісій на виборах Президента або народних депутатів України розуміти під виборчою документацією коло пов'язаних з виборами документів, стосовно яких законодавство спеціально визначає терміни зберігання в архівних установах (ч. 4 ст. 88 Закону «Про вибори Президента України», ч. 5 ст. 115 Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Коло виборчої документації в контексті діяльності ЦВК частково впливає із законодавства, а частково – з правових актів ЦВК. По-перше, слід вважати виборчою документацією ті види документів, які ЦВК передає після оголошення результатів виборів до Національного архівного фонду (див. вище). По-друге, у п. 10.10 Інструкції з діловодства в Центральній виборчій комісії зазначено, що оригінали постанов та протокольних рішень ЦВК зберігаються до передачі їх до Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Таким чином, слід також відносити до виборчої документації постанови та протокольні рішення ЦВК, що були ухвалені нею у зв'язку з проведенням відповідних виборів.

Поняття «виборча документація» ширше за поняття «виборчі документи» (див. коментар до ст. 158 КК): останнє не охоплює, наприклад, скарги про порушення виборчого законодавства і списки виборців.

З **об'єктивної сторони** злочин, передбачений ч. 1 ст. 158-2 КК, полягає у:

- 1) незаконному знищенні виборчої документація поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в ЦВК;
- 2) пошкодженні вказаних документів, вчиненому в той самий період.

Щодо понять «**знищення**» та «**пошкодження**» див. коментар до ст. 158 КК. Вказівка на **незаконність** знищення у ч. 1 ст. 158-2 КК покликана підкреслити, що за певних умов, зокрема після спливу визначеного законом строку зберігання документів, така дія може бути законною у випадку її вчинення уповноваженими особами з додержанням встановленого законом порядку.

Обов'язковим елементом складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158-2, є **час** його вчинення, а саме – вчинення незаконного знищення або пошкодження виборчої документації **до закінчення строку зберігання** у державних архівних установах або в ЦВК.

Строк зберігання виборчої документації у місцевих державних архівних установах прямо визначається у положеннях виборчого законодавства. Виборча документація, яка передається ЦВК на зберігання до центральної державної архівної установи та підлягає внесенню до Національного архівного фонду, зберігається постійно. Це впливає з того, що згідно з п. 5 Положення про Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ця архівна установа забезпечує постійне зберігання одержаних документів Національного архівного фонду.

Відповідно до п. 14.3. Інструкції з діловодства в Центральній виборчій комісії оригінали протоколів засідань ЦВК підлягають постійному зберіганню у самій комісії.

З **суб'єктивної сторони** злочин, передбачений ч. 1 ст. 158-2 КК, вчиняється з прямим умислом. Особа усвідомлює суспільну небезпечність відповідного діяння та бажає вчинити його.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158-2 КК, є загальним.

Порушення таємниці голосування (ст. 159 КК)

Потерпілим від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159 КК, є **громадянин, який взяв участь у виборах**, тобто виборець (див. коментар до ст. 157 КК), який реалізував своє право брати участь у виборах шляхом одержання на виборчій ділянці бюлетеня, його заповнення та опускання у виборчу скриньку.

Не можна кваліфікувати за ч. 1 ст. 159 КК розголошення інформації про зміст волевиявлення громадянина України, який протиправно взяв участь у голосуванні, попри те, що не мав права голосу через недосягнення вісімнадцяти років або через визнання недієздатним.

З **об'єктивної сторони** злочин, передбачений ч. 1 ст. 159, вчиняється шляхом дії у вигляді **порушення таємниці голосування під час проведення виборів**, вчиненої у єдиний визначений в законі **спосіб** – шляхом **розголошення змісту волевиявлення громадянина**, під яким слід розуміти доведення винним до відома щонайменше однієї іншої особи інформації про змісту волевиявлення потерпілого, вчинене проти волі останнього.

Не підлягають кваліфікації за ч. 1 ст. 159 КК випадки, коли: особа проти волі громадянина, який взяв участь у виборах, дізналась про зміст його волевиявлення, але в подальшому не поширювала цю інформацію; громадянин, який взяв участь у виборах, добровільно відмовився від гарантії таємниці голосування, довівши до відома хоча б однієї іншої особи інформацію про зміст свого волевиявлення; громадянин, що взяв участь у виборах, зробив у бюлетені такі відмітки, що унеможливають встановити його волевиявлення. Відповідно, поширення інформації про це не може вважатись поширенням інформації про зміст волевиявлення особи.

Відповідальність за ч. 1 ст. 159 КК настає незалежно від того, чи призвело порушення таємниці голосування до яких-небудь наслідків.

З **суб'єктивної сторони** злочин, передбачений ч. 1 ст. 159 КК, вчиняється з прямим умислом. Особа усвідомлює суспільну небезпечність відповідного діяння та бажає вчинити його.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159 КК, є загальним.

Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації (ст. 159-1 КК)

Частинами 1, 2 ст. 159-1 КК передбачено кримінальну відповідальність за вчинення **шести різних злочинів**:

1. Подання завідомо недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру (ч. 1 ст. 159-1 КК).

Загальний порядок подання партіями звітів про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру встановлюється у частинах 6–12 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні», а деталізується у Положенні про порядок подання Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового, затв. рішенням НАЗК від 28 липня 2016 р. №2. Подання завідомо недостовірних відомостей у такому звіті вважається найбільш грубим порушенням цього порядку.

Під поданням завідомо недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у ч. 1 ст. 159-1 КК слід розуміти те, що:

а) у такому звіті міститься інформація, яка не відповідає дійсності. У законі не уточнюється вид такої інформації, а тому кримінальна відповідальність може наставати за подання недостовірної інформації будь-якого характеру: щодо доходів і витрат партії, їх розподілу, майна партії у вигляді рухомого та нерухомого майна, загальної інформації про партію тощо);

б) особа, яка відповідає за підготовку та/або подання такого звіту, достовірно знала про те, що у звіті, поданому до НАЗК, містилася інформація, яка не відповідає дійсності. Якщо особа не знала про те, що у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру містилася інформація, яка не

відповідає дійсності, або дізналася про це вже після подання такого звіту, то вона не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 159-1 КК.

Суб'єктом цього злочину є офіційний представник партії, на якого її внутрішніми документами (зокрема, статутом) покладено обов'язок забезпечувати підготовку та подання до НАЗК звітів про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Якщо внутрішніми документами партії така особа не встановлена, то до кримінальної відповідальності притягається керівник партії.

Із **суб'єктивної сторони** цей злочин може характеризуватися виключно умисною формою вини – особа достовірно знає, що у підготовленому звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру міститься інформація, яка не відповідає дійсності, але все рівно приймає рішення про подання цього звіту до НАЗК.

Подання недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, вчинене через необережність, є адміністративним правопорушенням, передбаченим ст. 212-21 КУпАП. Всі інші прояви порушення порядку подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру також мають кваліфікуватися за ст. 212-21 КУпАП.

2. Подання завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду партії, місцевої організації партії, кандидата на виборах (ч. 1 ст. 159-1 КК).

Загальний порядок подання фінансової звітності про надходження і використання коштів різних виборчих фондів встановлюється виборчим законодавством (ст. 42 Закону «Про вибори Президента України», ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України») та деталізується у відповідних актах ЦВК*.

Під поданням завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду у ч. 1 ст. 159-1 КК мається на увазі, що хоча б до одного з передбачених законодавством адресатів (залежно від видів виборів ним може бути ЦВК, НАЗК, ОВК, ТВК та/або партія) було подано звіт, в якому міститься інформація, яка не відповідає дійсності, а особа, яка відповідала за підготовку та/або подання такого звіту, достовірно про це знала на момент його подання.

У ст. 159-1 КК не уточнюється вид таких відомостей, а тому кримінальна відповідальність може наставати за подання недостовірних відомостей будь-якого характеру (щодо надходження чи щодо їхнього використання, щодо осіб, які здійснювали добровільні внески, щодо повернення добровільних внесків тощо).

Суб'єктом цього злочину є розпорядники виборчих фондів, на яких відповідним виборчим законодавством покладено обов'язок подання таких звітів до ЦВК, НАЗК, ОВК, ТВК та/або партії.

Питання про притягнення до кримінальної відповідальності розпорядників поточних рахунків виборчих фондів, які подають такі звіти лише до розпорядника накопичувального рахунку виборчого фонду є дискусійним.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом.

Вчинення з необережності цього або іншого порушення порядку подання фінансової звітності про надходження і використання коштів різних виборчих фондів (незалежно від форми вини) є підставою для притягнення розпорядника відповідного виборчого фонду до адміністративної відповідальності за ст. 212-21 КУпАП.

3. Умисне здійснення внеску на підтримку партії особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права; умисне здійснення внеску на користь партії фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі (ч. 2 ст. 159-1 КК).

Порядок надання внесків на підтримку партій визначається статтями 14–15 Закону «Про політичні партії в Україні». Загальний перелік осіб, яким заборонено здійснювати внески підтримку партій, наведено у ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні».

Під здійсненням внеску на підтримку партії особою, яка не має на те права, слід розуміти фактичне надання такого внеску фізичною особою, якій заборонено здійснювати внески на підтримку партій.

* Див. постанови ЦВК «Про форми фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, порядок їх складання і проведення аналізу» від 3 січня 2019 р. №3; «Про форми фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати в народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах, порядок їх складання, надсилання та проведення аналізу» від 10 червня 2016 р. №200.

Під здійсненням внеску на підтримку партії від імені юридичної особи, яка не має на те права, слід розуміти факт прийняття відповідного рішення чи вчинення відповідних дій повноваженим представником юридичної особи (керівник, бухгалтер, особа за довіреністю), в результаті яких на користь партії надійшов внесок від юридичної особи, якій заборонено здійснювати внески підтримку партій.

Здійснення внеску на користь партії у великому розмірі має місце у випадку, коли на підтримку однієї партії протягом одного календарного року:

- а) від однієї фізичної особи надійшли внески на загальну суму, що дорівнює або перевищує 800 розмірів мзп, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески;
- б) від однієї юридичної особи надійшли внески на загальну суму, що дорівнює або перевищує 1 600 розмірів мзп, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески.

Суб'єктами зазначених злочинів є фізичні особи, які:

- 1) не мають права здійснювати внески на користь партії, – у разі здійснення ними будь-яких внесків на користь партій;
- 2) мають право здійснювати внески на користь партії, – у разі здійснення ними внесків на користь партії у великому розмірі;
- 3) є офіційними представниками юридичних осіб (керівник, бухгалтер, особа за довіреністю) – у разі забезпечення ними здійснення внеску від імені юридичної особи, яка не має права здійснювати внески на користь партії, або хоч і має право здійснювати внески на користь партії, але надала таких внесків на загальну суму, що дорівнює або перевищує 1 600 розмірів мзп.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом.

Вчинення з необережності цих або будь-яких інших порушень порядку надання внеску на підтримку партії (незалежно від форми вини) є підставою для притягнення винних до адміністративної відповідальності за ст. 212-15 КУпАП.

4. Умисне отримання внеску на користь партії від особи, яка не має права здійснювати такий внесок, або у великому розмірі (ч. 2 ст. 159-1 КК).

Таке діяння може мати місце лише у випадку:

- 1) фактичного отримання представником партії грошового внеску готівкою від фізичної або юридичної особи, яка відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» не має права здійснювати внески на користь партії, і про цю обставину представнику партії було достовірно відомо;
- 2) фактичного отримання представником партії від фізичної або юридичної особи грошового внеску готівкою, якщо його розмір у два чи більше разів перевищує встановлений законом максимальний розмір внеску на підтримку партії, і про цю обставину представнику партії було достовірно відомо;
- 3) свідомого невиконання вимог ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні», якою визначено строки та процедуру відмови від внеску, отриманого від особи, яка не має права здійснювати такий внесок, або у великому розмірі.

Суб'єктом цього злочину може бути лише офіційний представник партії (керівник, бухгалтер, член партії, особа за довіреністю), який у таких стосунках діє «від імені» партії.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом.

Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину має бути доведено, що представник партії усвідомлював те, що:

- а) конкретна фізична чи юридична особа не мала права здійснювати внесок на користь партії (варіант – того, що розмір такого внеску перевищує встановлений законом обмеження у два чи більше разів);

б) за цих обставин він повинен був відмовитися від цього внеску (зокрема, шляхом виконання вимог ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні»).

Якщо ж офіційний представник партії не усвідомлював того факту, що партія отримала внесок від особи, яка не має права здійснювати такий внесок (наприклад, одна й та сама особа здійснила кілька внесків під різними прізвищами), або отримала його у великому розмірі (наприклад, якщо оцінку негрошового внеску не було здійснено взагалі або було здійснено неправильно), то кримінальна відповідальність такої особи виключається.

Необережне отримання внеску у великому розмірі або від особи, яка не має права його здійснювати, а також всі інші порушення порядку отримання внеску на підтримку партії (незалежно від форми вини) є підставою для притягнення винних до адміністративної відповідальності за ст. 212-15 КУпАП.

5. Умисне надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі чи особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права (ч. 2 ст. 159-1 КК).

Порядок надання підтримки для здійснення передвиборної агітації встановлюється законодавством про вибори та Законом «Про політичні партії в Україні».

Особами, які не мають права надавати підтримку для здійснення передвиборної агітації на виборах Президента та виборах народних депутатів України, є фізичні та юридичні особи, зазначені у ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» (ОДВ, ОМС, іноземці, особи без громадянства, особи, які не досягли 18-річного віку, недієздатні особи, анонімні особи, особи під псевдонімом, особи, що мають непогашений податковий борг, тощо).

Надання підтримки у великому розмірі для здійснення передвиборної агітації на виборах Президента та виборах народних депутатів України має місце в тому випадку, якщо до одного виборчого фонду:

- а) від однієї фізичної особи надійшли добровільні внески на загальну суму, що дорівнює або перевищує 800 розмірів мзп, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески;
- б) від однієї юридичної особи надійшли добровільні внески на загальну суму, що дорівнює або перевищує 1 600 розмірів мзп, встановленої на 1 січня року, в якому здійснювалися внески*.

Суб'єктами зазначених злочинів є фізичні особи, які:

- 1) не мають права здійснювати добровільні внески до відповідних виборчих фондів, – у разі здійснення ними будь-яких добровільних внесків на цих фондів;
- 2) мають право здійснювати добровільні внески до відповідних виборчих фондів, – у разі здійснення ними таких добровільних внесків у великому розмірі;
- 3) які є офіційними представниками юридичних осіб (керівник, бухгалтер, особа за довіреністю) – у разі забезпечення ними здійснення добровільного внеску від імені юридичної особи, яка не має права здійснювати добровільні внески до відповідних виборчих фондів, або хоч і має право здійснювати добровільні внески до відповідних виборчих фондів, але надала їх у великому розмірі.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується умислом.

Вчинення з необережності цих, а також будь-яких інших порушень порядку надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації (незалежно від форми вини) є підставою для притягнення винних до адміністративної відповідальності за ст. 212-15 КУпАП.

6. Умисне отримання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації, умисне отримання такої фінансової (матеріальної) підтримки від особи, яка не має права надавати таку фінансову (матеріальну) підтримку (ч. 2 ст. 159-1 КК).

Про «осіб, які не мають права» надавати підтримку у здійсненні передвиборної агітації, а також про надання такої підтримки «у великому розмірі» див. попередній пункт.

* Див. вимоги ч. 2 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 2 ст. 50 Закону «Про вибори народних депутатів України», частини 5, 6 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні».

Оскільки як такої процедури отримання підтримки у здійсненні передвиборної агітації не існує (добровільні грошові внески надходять на рахунки виборчих фондів поза волею партії, кандидатів чи розпорядників виборчих фондів), то під умисним отриманням підтримки у здійсненні передвиборної агітації у великому розмірі чи від осіб, які не мають права надавати таку підтримку, слід розуміти свідоме невиконання розпорядником виборчого фонду вимог законодавства щодо відмови від добровільних внесків, здійснених особами, які не мають права їх здійснювати, або якщо їх розмір перевищує встановлені законодавством обмеження.

Порядок відмови від таких добровільних внесків наразі встановлюється частинами 7, 8 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 7 ст. 48 Закону «Про вибори народних депутатів України».

Законодавство не покладає на партію, кандидата чи розпорядника виборчого фонду обов'язок здійснювати моніторинг правомірності надання всіх добровільних внесків на рахунки виборчих фондів (це сфера відповідальності НАЗК та ЦВК). Тобто, розпорядник виборчого фонду повинен виконати вимоги частин 7, 8 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 7 ст. 48 Закону «Про вибори народних депутатів України» лише у випадку, якщо така інформація стала йому відома в межах загальної (поточної) діяльності виборчого фонду. Якщо ж розпоряднику виборчого фонду не було відомо про те, що певна особа не мала права здійснювати добровільний внесок чи зробила його з порушенням встановлених законом обмежень щодо розмірів, то відповідальність за невиконання цих вимог виключається.

Суб'єктом цього злочину є розпорядник виборчого фонду, на якого законодавством покладено обов'язок відмовитися від добровільних внесків, здійснених особами, які не мають права їх здійснювати, або якщо їх розмір перевищує встановлені законодавством обмеження.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом.

Підкуп виборця (ст. 160 КК)

У ст. 160 КК встановлено кримінальну відповідальність за кілька окремих **типів поведінки**, які умовно можна назвати:

- 1) пасивним підкупом виборця (ч. 1 ст. 160);
- 2) активним підкупом виборця (частини 2 і 4 ст. 160);
- 3) непрямим підкупом виборця (частини 3 і 4 ст. 160).

При цьому перший та другий типи поведінки являють собою зустрічні та погоджені дії суб'єктів злочину.

Предметом активного та пасивного підкупу виборця є неправомірна вигода, яка згідно примітки до ст. 160 КК являє собою кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав. У примітці до ст. 160 КК також вказано, що неправомірною вигодою визнаються блага, вартість яких перевищує 3% розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Це означає, що для цілей даної статті неправомірна вигода може мати або суто майновий характер, або ж «змішаний» (частково майновий, а частково немайновий характер) – наприклад, виборцю за голосування за певного кандидата пропонуються гроші в розмірі понад 3% розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також – сприяння у працевлаштуванні.

Якщо розмір неправомірної вигоди, яка була надана виборцю (була одержана ним), виявився меншим за розмір неправомірної вигоди, що пропонувалася чи обіцялася (пропозиція чи обіцянка якої була прийнята виборцем), то скоєне є закінченим злочином, якщо розмір запропонованої чи обіцяної неправомірної вигоди (пропозиція чи обіцянка якої була прийнята) перевищив 3% розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Факт надання (одержання) вигоди в меншому розмірі, ніж передбачала домовленість, на кваліфікацію не впливає.

У разі пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди кільком виборцям при кваліфікації слід виходити з її сукупного розміру.

З **об'єктивної сторони** активний підкуп виборця полягає в пропозиції, обіцянці або наданні неправомірної вигоди, а пасивний підкуп – в прийнятті пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди або в її одержанні.

Під **пропозицією** неправомірної вигоди слід розуміти висловлення виборцю наміру про надання неправомірної вигоди, а під **обіцянкою** – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання *неправомірної вигоди*. Під **прийняттям пропозиції чи обіцянки** неправомірної вигоди виборцем слід розуміти виражене на зовні схвалення виборцем адресованої йому пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди. **Надання** неправомірної вигоди виборцю полягає в передачі виборцю неправомірної вигоди, а **одержання** виборцем неправомірної вигоди – в прийнятті ним її. З огляду на те, що неправомірна вигода може мати різноманітні прояви, в окремих випадках про її передачу та (або) прийняття можна говорити лише зі значною часткою умовності (наприклад, передача та прийняття послуг відбувається в момент їх споживання).

Склади активного та пасивного підкупу виборця, на відміну від складів корупційних злочинів (ст.ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК), не охоплюють прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди (пропозицію чи обіцянку неправомірної вигоди) або її одержання (надання) для третьої особи, на яку вкаже виборець.

Кримінальна відповідальність за пропозицію чи обіцянку неправомірної вигоди та їх прийняття, надання неправомірної вигоди та її одержання обумовлюється у частинах 1, 2 ст. 160 КК вчиненням чи невчиненням виборцем дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права. Причому перелік таких дій є вичерпним: 1) відмова від участі в голосуванні; 2) голосування на виборчій дільниці більше одного разу; 3) голосування за окремого кандидата на виборах; 4) відмова від такого голосування; 5) передання виборчого бюлетеня іншій особі.

У частинах 1, 2 ст. 160 КК підкреслюється, що відповідальність настає незалежно від фактичного волевиявлення особи та результатів голосування. Це означає, що вчинення чи невчинення виборцем дій, за які йому надається неправомірна вигода, не охоплюється відповідними складами злочинів і не повинно братися до уваги при кримінально-правовій кваліфікації дій суб'єктів.

Так само при кваліфікації не слід брати до уваги такі обставини як: наявність у виборця реальної можливості вчинити або не вчинити дії, про які йдеться в ч. 1 ст. 160 КК; намір виборця вчиняти або не вчиняти такі дії на момент прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, або її одержання.

Активний та пасивний підкуп виборців у розумінні частин 1, 2 ст. 160 КК треба відрізнити від непрямого підкупу виборців, що полягає в передвиборній агітації, яка супроводжується наданням коштів або безоплатно чи на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерейних білетів, інших матеріальних цінностей. Ці блага при здійсненні непрямого підкупу можуть безпосередньо надаватися виборцю, однак їхня передача не обумовлюється вчиненням чи невчиненням цими особами будь-яких дій, зазначених у частинах 1, 2 ст. 160 КК. При цьому окремі прояви непрямого підкупу виборців є кримінально караними самі по собі (див. нижче коментар до ч. 3 ст. 160 КК).

З **суб'єктивної сторони** активний і пасивний підкуп виборця характеризуються прямим умислом.

Суб'єкт активного підкупу виборця загальний, пасивного підкупу – спеціальний (виборець).

Підбурювачем до злочину, передбаченого ч. 2 ст. 160 КК, є особа (наприклад, кандидат на виборах), яка схилила іншу особу до пропозиції, обіцянки або надання виборцю неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права.

Особа, яка сприяла в досягненні домовленості між виборцем та суб'єктом, що вчиняє їх активний підкуп, або іншим чином сприяла у вчиненні злочину (наприклад, передаючи неправомірну вигоду), є пособником у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 або ч. 2 ст. 160 КК (залежно від того, до кого із суб'єктів є ближчим пособник).

Коли неправомірну вигоду пропонують, обіцяють, надають виборцю, а також коли такі особи приймають пропозицію, обіцянку чи одержують неправомірну вигоду за такі діяння, пов'язані з безпосередньою реалізацією виборчого права, що самі по собі відповідають ознакам іншого складу злочину, скоєне потребує кваліфікації за сукупністю злочинів.

Наприклад, якщо виборець одержав неправомірну вигоду за голосування на виборчій ділянці більше одного разу та вчинив обіцяне, він підлягає кримінальній відповідальності за ч. 1 ст. 160 і ч. 1 ст. 158-1 КК, а дії особи, що надала неправомірну вигоду, слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 160 і ч. 4 ст. 27, ч. 1 ст. 158-1 КК.

У ч. 3 ст. 160 КК встановлено кримінальну відповідальність за окремі порушення при здійсненні передвиборної агітації, а саме за прояви так званого непрямого підкупу виборців, які полягають у **наданні** підприємствам, установам, організаціям: 1) **неправомірної вигоди**; 2) **безплатно товарів** (крім товарів, що містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії, вартість яких не перевищує розміру, встановленого законодавством), **робіт, послуг**.

Щодо змісту поняття «неправомірна вигода» – див. вище. Товарами є матеріальні та нематеріальні активи, у тому числі земельні ділянки, земельні частки (паї), цінні папери та деривативи (п. 14.1.244 ПК), роботами – виготовлення, обробка, переробка, ремонт речі чи інша подібна діяльність (ч. 2 ст. 837 ЦК), а послугами – дії чи діяльність, результат яких споживається під час вчинення відповідної дії чи здійснення відповідної діяльності (ч. 1 ст. 901 ЦК).

Безплатно наданими підприємствам, організаціям та установам є: 1) товари, що надаються згідно з договорами дарування, іншими договорами, за якими не передбачається грошова або інша компенсація вартості таких товарів чи їх повернення, або без укладення таких договорів; 2) роботи (послуги), що виконують (надають) без висунання вимоги щодо компенсації їх вартості; 3) товари, передані юридичній особі на відповідальне зберігання й використані нею (п. 14.1.14 ПК).

Надані безплатно товари, роботи та послуги, на відміну від неправомірної вигоди, можуть характеризуватись будь-якою вартістю.

Кримінальна відповідальність не настає, якщо здійснення передвиборної агітації відбувається шляхом надання підприємствам, установам, організаціям безплатно товарів, що містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії, вартість яких не перевищує розміру, встановленого законодавством. У виборчому законодавстві такий розмір може бути різним. Зокрема, у ч. 14 ст. 74 Закону «Про вибори народних депутатів України» йдеться про 3% мрзп, а в Законі «Про вибори Президента України» взагалі не згадується про можливість легального надання підприємствам, установам, організаціям безплатно товарів, що містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії. Таким чином, для випадків виборів Президента України кримінально-правова заборона, передбачена ч. 3 ст. 160 КК, набуває абсолютного характеру в частині безплатного надання підприємствам, установам та організаціям товарів, робіт та послуг.

Щодо змісту ознаки «здійснення передвиборної агітації» – див. розділ VIII Закону «Про вибори Президента України», розділ IX Закону «Про вибори народних депутатів України».

Наданням неправомірної вигоди або товарів, робіт чи послуг підприємствам, установам, організаціям є передача благ, указаних у примітці до ст. 160: зарахування грошових коштів на рахунки, передача у власність рухомого чи нерухомого майна, здійснення на користь юридичних осіб певних послуг тощо. Причому кримінальна відповідальність настає, коли передачу відповідних благ суб'єкт розглядає й використовує як спосіб здійснення передвиборної агітації.

З **суб'єктивної сторони** злочин, передбачений ч. 3 ст. 160, характеризується лише прямим умислом.

Суб'єкт злочину – загальний.

3.2. Притягнення до відповідальності за порушення виборчого законодавства, передбачені Кримінальним кодексом України

Нормативна база.

Уявлення про нормативно-правову основу діяльності слідчого, прокурора з притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 157–160 КК, та постановлення правосудного рішення судом на практиці не повинне зводитися тільки до нормативних

приписів КПК та КК. Бланкетність цих статей КК закономірно зумовлює, що доказування факту та провини осіб у вчиненні таких злочинів має здійснюватися на основі опанування слідчим, прокурором та суддею сутністю нормативних приписів законів «Про політичні партії в Україні», «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про державний реєстр виборців», актів НАЗК, ЦВК, НБ, з порушенням яких прямо пов'язане їх вчинення.

Початок кримінального провадження та досудове розслідування.

Процесуальний порядок початку та здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених у статтях 157–160 КК, визначений Розділами I–III, IX КПК, а також Інструкцією про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затв. наказом МВС №1377 від 06.11.2017, Положенням про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затв. наказом ГП №139 від 06.04.2016.

Однак, у випадках вчинення таких кримінальних правопорушень особами, які перелічені у ст. 480 КПК, слідчим, прокурорам, а також суддям слід враховувати нормативні приписи глави 37 КПК та ст. 27 Закону «Про статус народного депутата України», ч. 3 ст. 20 Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», статті 49, 52, 64 Закону «Про судоустрій і статус суддів», ч. 3 ст. 31, ст. 58–61 Закону «Про Вищу раду правосуддя», ст. 22, п. 1–4, 10–13 ч. 1, ч. 2 ст. 23 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ч. 5 ст. 9 Закону «Про запобігання корупції», якими визначаються особливості здійснення окремих процесуальних дій щодо цих осіб.

Діючий Президент України згідно зі ст. 105 Конституції на час виконання своїх повноважень користується недоторканністю, компонентом якої, як зазначив КС, є те, що він на час виконання ним своїх повноважень не несе кримінальної відповідальності і проти нього не може бути розпочате досудове розслідування*. Але після складення Президентом України своїх повноважень щодо вчинених ним кримінальних правопорушень може бути розпочато кримінальне провадження та за наявності достатніх доказів ця особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Недотримання передбачених законодавством гарантій діяльності цих осіб є підставою визнання недопустимими одержаних доказів (ч. 1, п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК).

Виходячи з нормативних приписів ч. 2 ст. 246 КПК у кримінальних провадженнях щодо вчинення тяжких злочинів, передбачених у ч. 3, 4 ст. 157, ч. 2–4 ст. 158, ч. 4 ст. 160 КК, у порівнянні з іншими злочинами проти виборчих прав, сторона обвинувачення має можливість застосувати весь комплекс негласних слідчих (розшукових) дій для збирання доказів, що у значній мірі підвищує пошуково-пізнавальний потенціал її діяльності.

Судове провадження у першій інстанції.

Глави 27–29 КПК містять нормативні приписи щодо здійснення судового розгляду кримінальних справ судом першої інстанції. Особливості ж такого розгляду кримінальних справ про злочини, передбачені у статтях 157–160 КК, пов'язані з комплексом обставин, які підлягають доказуванню. Зміст цих обставин нами в подальшому буде розкритий для кожного складу злочину.

Провадження в суді апеляційної інстанції.

Підстави, порядок апеляційного оскарження та судового розгляду визначені Главою 31 КПК. Узагальнення практики судів апеляційної інстанції свідчить про наявність типових помилок, які допускають суди першої інстанції, щодо повноти визначення норм відповідного закону про вибори, які було порушено, а також нормативно-правових актів, якими регулюються ці правовідносини. Неповнота дослідження діянь осіб, які вчиняють ці злочини, через призму таких нормативно-правових актів при оскарженні вироку дає підстави суду апеляційної інстанції для його скасування, виходячи з бланкетного характеру норм статей 157–160 КК.

* Рішення КС від 10 грудня 2003 р. №19-рп/2003 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України). – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>

Виконання судових рішень.

Виконання судових рішень відбувається на підставі положень Розділу VIII КПК, Закону «Про виконавче провадження», КВК та інших нормативно-правових актів, які регламентують порядок здійснення виконавчого провадження та відбування покарання засудженими.

Розслідування перешкоджання здійсненню виборчого права, роботі виборчої комісії чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК)

У кримінальних провадженнях по ч. 1 ст. 157 КК з'ясуванню підлягають:

- 1) відомості про суб'єкта виборчого процесу, який постраждав в результаті вчинення злочину (персональні дані фізичної особи, момент, юридичні та фактичні підстави набуття нею статусу виборця, кандидата у народні депутати України, Президенти України, члена виборчої комісії, офіційного спостерігача, відомості про персональний склад, момент, фактичні та юридичні підстави створення відповідної виборчої комісії, відомості про партію, момент, фактичні та юридичні підстави створення, її керівний склад);
- 2) компоненти виборчого права громадянина України, на вільну реалізацію якого відбулося посягання, або комплекс прав та обов'язків суб'єктів виборчого процесу, реалізації у діяльності яких відбулося перешкоджання;
- 3) час, місце та форма перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, члена виборчої комісії;
- 4) взаємозв'язок протиправних дій, кримінальна відповідальність за які передбачена у ч. 1 ст. 157 КК, з реалізацією виборчого права громадянином або з діяльністю іншого суб'єкта виборчого процесу, члена виборчої комісії;
- 5) особа, яка вчинила злочин, передбачений у ч. 1 ст. 157 КК;
- б) мотиви, мета її дій, обставини їх формування та наслідки, які настали (виборець чи виборці на певній виборчій дільниці не проголосували, проголосували за кандидата у народні депутати, Президенти України, політичну партію, за яких вони не мали намір голосувати, виборча комісія не змогла у встановлені законом строки ухвалити рішення або воно було ухвалене на підставі наданих особою недостовірних відомостей тощо), або якщо вони не настали, то чому.

При доказуванні обставин події протиправних дій, передбачених у ч. 2 ст. 157 КК, додатково підлягають з'ясуванню:

- 1) спосіб, зброя, засоби психічного або/та фізичного насильства відносно потерпілого або/та пошкодження його майна;
- 2) ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, матеріальна, моральна шкода, яка була спричинена.

У кримінальних справах по ч. 3 ст. 157 КК, на додаток до наведених вище обставин, залежно від особливостей події злочину, підлягають встановленню:

- 1) наявність попередньої змови групи осіб на їх вчинення (час, місце, відомості щодо осіб, які попередньо домовилися про вчинення злочину, передбаченого у частинах 1, 2 ст. 157 КК, хто був ініціатором змови, розподіл ролей та як це відбулося, хто які дії фактично вчинив та їх мотиви, мета);
- 2) що злочин, передбачений у частинах 1 або 2 ст. 157 КК, вчинений членом виборчої комісії чи іншою службовою особою з використанням свого службового становища.

Для доведення факту вчинення протиправних дій, передбачених у ч. 4 ст. 157 КК, необхідно одержати відомості про:

- 1) виборчу комісію, її персональний склад, фактичні, юридичні підстави та коли її створено;
- 2) повноваження виборчої комісії;
- 3) час, місце та форма вимоги чи вказівки службової особи, спрямованої на вплив на рішення виборчої комісії щодо реалізації нею своїх повноважень, установлених законом;
- 4) дії та рішення були фактично здійснені виборчою комісією під впливом на її діяльність;
- 5) відсутність законних повноважень у службової особи на формування таких вимог чи вказівок;
- 6) службову особу, яка вчинила злочин, передбачений у ч. 4 ст. 157 КК;
- 7) мотиви, мета її дій, обставини їх формування та наслідки, які в результаті настали, а якщо мета, яку ставила перед собою службова особа не була досягнута, то чому так сталося.

Як правило, про вчинення злочинів, передбачених у ст. 157 КК, стає відомо після їх вчинення із заяви (повідомлення) від потерпілого. Це виключає можливість безпосередньо задокументувати вчинення злочину і сторона обвинувачення вимушена працювати зі слідами-відображеннями події злочину, яка відбулася. До **комплексу процесуальних дій**, які здійснюються для забезпечення збирання доказів у таких кримінальних провадженнях, відносяться:

- допит потерпілого (представника потерпілого – політичної партії) щодо їх правового статусу на відповідних виборах та про відомі йому обставини вчинених протиправних дій;
- допити свідків з числа родичів, знайомих виборця (кандидата у народні депутати України, Президента України, членів виборчої комісії, політичної партії), співробітників, які працюють разом зі службовою особою, яка підозрюється у вчиненні злочину, інших осіб, яким відомі дані, що мають значення для встановлення обставин події злочину;
- огляд місця події у випадках застосування насильства, знищення чи пошкодження майна виборця чи іншого суб'єкта виборчого процесу;
- тимчасовий доступ до документів, які містять відомості про: підстави набуття особою статусу кандидата у народні депутати України, Президенти України, члена виборчої комісії, офіційного спостерігача, політичною партією – суб'єкта виборчого процесу; створення та склад виборчої комісії; спричинення особі тілесних ушкоджень (для кримінальних проваджень по ч. 2 ст. 157 КК); набуття особою права власності на майно (для кримінальних проваджень по ч. 2 ст. 157 КК); набуття особою, яка підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого у ч. 3 або 4 ст. 157 КК, статусу службової особи та її повноваження; дії, рішення суб'єкта виборчого процесу, яким перешкоджав підозрюваний; здійснення незаконного впливу на дії, рішення суб'єкта виборчого процесу особою, яка підозрюється;
- повторні допити потерпілого, свідків з урахуванням змісту одержаних документів;
- призначення судово-медичної експертизи для встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень потерпілому, товарознавчої, оціночно-будівельної експертизи для встановлення суми матеріальних збитків потерпілому, техніко-криміналістичної експертизи документів, щодо яких є підстави вважати про їх недостовірність;
- повідомлення про підозру, обрання запобіжного заходу та допит підозрюваного;
- відсторонення від посади службової особи, яка підозрюється у вчиненні злочину;
- одночасний допит за наявності для цього підстав підозрюваного та потерпілого, свідків, яких раніше було допитано;
- накладення арешту на майно підозрюваного, діями якого спричинена матеріальна шкода;
- повідомлення зміненої підозри з урахуванням усіх одержаних доказів у кримінальному провадженні.

У випадках, коли виникає можливість задокументувати протиправні дії особи, передбачені у частинах 3, 4 ст. 157 КК, проводиться контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, разом із аудіо-, відеоконтролем особи, зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. За необхідності здійснити ідентифікацію осіб, які зафіксовані на відео- чи аудіозаписі, одержаних в результаті проведення аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, призначаються портретна та фоноскопічна експертизи. Для цього попередньо мають бути відібрані експериментальні зразки голосу та фотознімки особи, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Розслідування надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікації виборчих документів, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців (ст. 158 КК)

Доказування факту умисного подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців (ч. 1 ст. 158 КК) відбувається через встановлення:

- 1) наявності у органу ведення Державного реєстру виборців відомостей, які не відповідають даним про реальних виборців та кількості таких виборців;
- 2) часу та форми подання цих даних до органу ведення Державного реєстру виборців;
- 3) відомостей про посадову особу, яка відповідно до покладеного законом обов'язку надала відомості про виборців до органу ведення Реєстру;
- 4) того, що така посадова особа знала, не могла не знати про недостовірність відомостей про виборців, наведених у списку, поданому нею до органу ведення Державного реєстру виборців, та мета її дій, у чиїх інтересах вона діяла;
- 5) того, чи спричинили такі дії посадової особи неможливість чи ускладнили реалізацію виборчого права виборцями, відомості щодо яких умисно були внесені із викривленнями.

Алгоритм дій сторони обвинувачення **для збирання доказів** під час досудового розслідування таких злочинів включає:

- допит в якості свідка посадової особи, яка звернулася до правоохоронного органу із повідомленням про вчинений злочин, а також осіб, які працюють у відповідному органі ведення Державного реєстру виборців, щодо обставин одержання списку виборців та виявлення в ньому недостовірних відомостей щодо виборців;
- тимчасовий доступ до: даних Реєстру щодо виборців, у яких містяться недостовірні дані про них; документів, на підставі яких були внесені до форм подань відомостей про виборців, а також до самих форм подань з відомостями про виборців, поданих уповноваженою особою до органу ведення Державного реєстру виборців; документів, у яких зафіксований факт одержання органом ведення Реєстру форми подань з неправдивими відомостями про виборців; особистих та інших документів, які містять достовірні відомості про виборця, зокрема, до обліків Державної міграційної служби; документів, щодо призначення особи, яка подала неправдиві відомості про виборців, на посаду; допити як свідків виборців для підтвердження їх персональних даних та їх недостовірності у Реєстрі, а у випадках не голосування громадянина через, зокрема, неправдиві відомості у Реєстрі і у виготовленому на підставі його даних списку виборців, такі особи допитуються як потерпілі; повідомлення особі про підозру, обрання запобіжного заходу, допит її у якості підозрюваної.

Найбільша складність у доказуванні наявності у діях посадової особи такого складу злочину полягає у встановленні наявності у посадової особи прямого умислу на подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців. Підставами для констатації стороною обвинувачення цього може виступати одержання доказів того, що посадова особа мала у своєму розпорядженні документи з достовірними даними про виборців але надала органу ведення Реєстру неправдиві відомості.

При умисному внесенні неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців (ч. 1 ст. 158 КК) під час кримінального провадження необхідно встановити:

- 1) наявність у Державному реєстрі виборців відомостей, які не відповідають даним про реальних виборців, та кількість таких виборців;
- 2) чи є джерелом таких відомостей дані про виборців, подані посадовою особою, на яку згідно із законом покладено обов'язок надати такі відомості, або достовірні відомості про виборців були змінені під час їх внесення у органі ведення Державного реєстру виборців;
- 3) час та спосіб внесення даних до Державного реєстру виборців;

4) відомості про посадову особу органу ведення Реєстру, яка, відповідно до покладених на неї обов'язків, внесла до нього неправдиві відомості про виборців;

5) обізнаність такої посадової особи про недостовірність відомостей про виборців, які були внесені нею до Державного реєстру виборців, мета її дій, у чиїх інтересах вона діяла;

б) чи спричинили ці дії посадової особи неможливість чи ускладнили реалізацію виборчого права виборцями, відомості щодо яких умисно були не внесені до Реєстру або внесені із викривленнями.

Алгоритм дій сторони обвинувачення для збирання доказів під час досудового розслідування таких злочинів в цілому є аналогічним наведеному вище, з концентрацією на обставинах, які підлягають доказуванню по цьому складу злочину.

При виявленні факту несанкціонованих дій з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, чи іншого несанкціонованого втручання у роботу бази даних Реєстру (ч. 1 ст. 158 КК) у кримінальному провадженні необхідно встановити:

1) відсутність наказу керівника органу ведення Реєстру про внесення, виключення запису, копіювання бази даних Реєстру, чи здійснення інших дій з інформацією, яка міститься у Реєстрі;

2) наявність змін у базі даних Реєстру, на які дозволу від керівника органу ведення Реєстру не було, та їх зміст, або здійснення інших несанкціонованих дій з Реєстром;

3) час, точка доступу та користувач бази даних Реєстру чи інша особа (працівники органу ведення Реєстру, Служби розпорядника Державного реєстру виборців, представник політичної партії, якому було надано копії баз даних Реєстру, тощо), яка здійснила несанкціоновані дії з інформацією або втручання у роботу бази даних Реєстру;

4) мета дій такої особи та чи була вона досягнута;

5) наслідки таких дій – несвоєчасне виготовлення списків виборців, не проведення голосування на певній виборчій дільниці тощо, у тому числі матеріальні витрати на відновлення роботи бази даних Реєстру.

Послідовність процесуальних дій, спрямованих на **одержання доказів** у кримінальних провадженнях щодо таких злочинів, включає у себе:

- допит в якості свідка громадянина, посадової особи, яка звернулася до правоохоронного органу із повідомленням про вчинений злочин, а також осіб, які працюють у відповідному органі ведення Державного реєстру виборців, у Службі розпорядника ведення Реєстру та здійснюють системне адміністрування його функціонування (технологічне, програмне забезпечення та захист інформації), інших осіб, яким відомі обставини несанкціонованих дій з даними Реєстру або втручання у його роботу;
- тимчасовий доступ до: бази даних Реєстру, яка містить відомості про здійснення несанкціонованих дій з нею або втручання у її роботу; документів, у яких відображений факт видачі керівником органу ведення Реєстру наказу про внесення, виключення запису, копіювання бази даних Реєстру, чи здійснення інших дій з інформацією, яка міститься у Реєстрі; форм подань з відомостями про виборців, поданих уповноваженою особою до органу ведення Державного реєстру виборців, для їх співставлення із даними Реєстру; документів, у яких зафіксований факт одержання органом ведення Реєстру форми подань з достовірними відомостями про виборців; особистих та інших документів, які містять достовірні відомості про виборця, зокрема, до обліків Державної міграційної служби; документів, щодо набуття особою права доступу до відомостей Реєстру та її повноваження щодо здійснення нею дій з ним; даних системного адміністратора реєстру, Internet-провайдера щодо фізичного розташування IP адреси, з якої відбувся несанкціонований доступ до бази даних Реєстру, на якого користувача вона зареєстрована та з'єднана з IP адресою, через яку відбувся такий доступ до Реєстру; документів, щодо права власності, оренди житла чи іншого володіння особи, де розташована IP адреси, з якої відбувся несанкціонований доступ до бази даних Реєстру;
- огляд приміщення органу ведення Державного реєстру виборців де розташоване місце користувача, з якого були здійснені несанкціоновані дії з даними Реєстру;
- обшук житла чи іншого володіння особи, де фізично розташована IP адреса, з якої був несанкціонований доступ до бази даних Реєстру чи вчинені інші незаконні дії з цими даними;
- накладення арешту на вилучені під час огляду, обшуку матеріальні об'єкти;

- призначення дактилоскопічної експертизи слідів пальців рук, вилучених з комп'ютера, за допомогою якого були здійсненні незаконні дії з Реєстром;
- допити в якості свідків виборців для підтвердження їх персональних даних та їх недостовірності у Реєстрі, а у випадках не голосування громадянина через, зокрема, неправдиві відомості у Реєстрі і у виготовленому на підставі його даних списку виборців, такі особи допитуються в якості потерпілих;
- призначення комп'ютерно-технічної експертизи з метою встановлення обставин здійснення несанкціонованих дій з Реєстром;
- повідомлення особі про підозру, обрання запобіжного заходу, допит її у якості підозрюваної.

У кримінальних провадженнях по ч. 2 ст. 158 КК, залежно від способу вчинення злочину, для доказування його обставин з'ясовуються:

- 1) підстави, порядок та особи, уповноважені на виготовлення виборчих документів;
- 2) обставини виявлення виборчого документа з ознаками підробки чи незаконного виготовлення, особи, які це здійснили;
- 3) час, місце, знаряддя, зміст дій, спрямованих на підробку, незаконне виготовлення, використання, зберігання незаконно виготовлених чи підроблених виборчих документів;
- 4) особа, яка вчинила такі протиправні дії, її мотиви, мета та обставини їх формування, правовий статус (член виборчої комісії, кандидат у народні депутати України, Президенти України, громадянин, посадова особа підприємства, установи, організації тощо);
- 5) які саме виборчі документи були незаконно виготовлені, підроблені, використовувалися, зберігалися та для чого;
- 6) вплив таких протиправних дій на проведення виборів та його результати.

Ключовими процесуальними діями, які забезпечують **одержання доказів**, щодо вчинення протиправних дій, передбачених у ч. 2 ст. 158 КК, є:

- допит як свідка особи, яка заявила про вчинення злочину, членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів, співробітників НП, інших правоохоронних органів, громадян щодо відомих їм обставин виявлення підроблених, незаконно виготовлених виборчих документів, вчинення злочину;
- огляд місця виявлення підроблених, незаконно виготовлених виборчих документів;
- обшук житла чи іншого володіння особи де було здійснена підробка, незаконне виготовлення, використання, зберігання виборчої документації;
- огляд виборчих документів щодо яких є підстави вважати, що вони є підробленими, незаконно виготовленими;
- накладення арешту на виявлені під час огляду, обшуків матеріальні об'єкти (виборчі документи, з ознаками їх підробки, незаконного виготовлення, знарядь та засобів їх підробки, незаконного виготовлення тощо);
- тимчасовий доступ до документів, які: містять дані, що не відповідають наведеним у виборчому документі, щодо якого є підстави вважати, що він є підробленим; є носіями відомостей про факти використання підроблених або незаконно виготовленої виборчих документів виборчою комісією;
- відібрання зразків почерку для почеркознавчої експертизи;
- проведення техніко-криміналістичної експертизи документів, почеркознавчої, комп'ютерно-технічної експертизи для встановлення способу, знарядь та засобів підробки, незаконного виготовлення виборчих документів;
- повідомлення особі про підозру, обрання їй запобіжного заходу, допит її в якості підозрюваної.

Під час здійснення кримінального провадження по злочинах, передбачених у ч. 3 ст. 158 КК, з урахуванням способу вчинення злочину, для доказування його обставин з'ясовуються:

- 1) відомості щодо створення виборчої комісії, організації та проведення виборів на виборчій дільниці (виборчому (територіальному виборчому) окрузі), зокрема, у день, коли відбулася подія злочину;

- 2) час, місце та зміст дій, спрямованих на викрадення чи приховування виборчої скриньки з бюлетенями або протоколу про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах, незаконне знищення чи псування виборчої скриньки з бюлетенями, або підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, протоколу про підсумки голосування чи результати виборів до його заповнення, або складення чи підписання такого протоколу не на засіданні виборчої комісії, на якому здійснюється підрахунок голосів виборців чи встановлення підсумків голосування чи результатів виборів, або включення до такого протоколу завідомо недостовірних відомостей;
- 3) власний номер виборчої скриньки, кількість виборчих бюлетенів, які були приховані, викрадені, знищені, зіпсовані, відомості про виборців, з бюлетенями яких це відбулося;
- 4) особа, яка вчинила такі протиправні дії, її мотиви, мета та обставини їх формування;
- 5) вплив таких протиправних дій на проведення виборів та його результати;
- б) розмір матеріальної шкоди, спричиненої під час викрадення виборчої скриньки з бюлетенями, їх незаконному знищенні.

Для **одержання доказів** щодо обставин події злочинів, з урахуванням їх способів та інших кваліфікуючих ознак, передбачених у ч. 3 ст. 158 КК, та провини конкретних осіб у їх вчиненні проводяться:

- допит в якості свідка особи, яка заявила про вчинення злочину, членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів, співробітників НП, громадян щодо відомих їм обставин виявлення факту вчинення злочину, передбаченого у ч. 3 ст. 158 КК;
- огляд місця події з метою фіксування її обстановки, виявлення та вилучення слідів вчинення злочину;
- тимчасовий доступ до документів, які містять відомості про: створення виборчої комісії та її склад; одержання виборчою комісією виборчої скриньки, бюлетенів, бланків протоколів, їх кількості та залишку (у випадках викрадення, приховування, незаконного знищення виборчої скриньки з бюлетенями, включення до протоколу виборчої комісії завідомо недостовірних відомостей); виявлення членами виборчої комісії, офіційними спостерігачами, іншими особами прихованої виборчої скриньки з бюлетенями або протоколу про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах, незаконного знищення чи псування виборчої скриньки з бюлетенями, або підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, протоколу про підсумки голосування чи результати виборів до його заповнення, або складення чи підписання такого протоколу не на засіданні виборчої комісії, на якому здійснюється підрахунок голосів виборців чи встановлення підсумків голосування чи результатів виборів (такими документами є протокол виборчої комісії, акт, складений офіційним спостерігачем, у якому констатовані такі факти, скарга до виборчої комісії вищого рівня та її рішення про перерахунок бюлетенів на виборчій дільниці (виборчих дільницях) виборчого округу, аудіо-, відеозапис, вчинення протиправних дій, зроблений членом виборчої комісії, офіційним спостерігачем, камерами відео спостереження тощо);
- обшук житла чи іншого володіння особи для пошуку та вилучення викраденої скриньки з бюлетенями, інших матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження;
- огляд вилучених матеріальних об'єктів;
- накладення арешту на одержані стороною обвинувачення матеріальні об'єкти;
- звернення із запитом до ЦВК щодо вартості викрадених, незаконно знищених виборчої скриньки та виборчих бюлетенів, а до власника приміщення, де працювала виборча комісія, або власника транспортного засобу, на якому перевозилася виборча скринька з виборчими бюлетенями у день виборів, щодо спричиненої їм матеріальної шкоди під час їх викрадення;
- допит представника потерпілого, фізичної особи як потерпілого щодо відомих їм обставин події злочину;
- відібрання зразків відбитків пальців рук та проведення дактилоскопічної експертизи у випадках викрадення виборчої скриньки з бюлетенями;
- відібрання зразків почерку та проведення почеркознавчої експертизи протоколів виборчої комісії, які були складені із порушенням вимог закону;
- повідомлення особі про підозру, обрання їй запобіжного заходу, допит підозрюваного.

Під час здійснення кримінального провадження по ч. 4 ст. 158 КК в результаті наведених вище процесуальних дій має бути одержані дані про вчинення злочину повторно чи за попередньою змовою групою осіб, членом виборчої комісії, службовою особою з використанням службового становища, кандидатом на виборах, представником чи уповноваженою особою політичної партії, місцевої організації політичної партії, довіреною особою кандидата на виборах або офіційним спостерігачем, неможливість встановлення підсумків голосування на виборчій дільниці, у відповідному виборчому окрузі чи визнання голосування на виборчій дільниці недійсним.

Розслідування незаконного використання виборчого бюлетеня, голосування виборцем більше ніж один раз (ст. 158-1 КК)

Доказування обставин вчинення злочинів, передбачених у ч. 1 ст. 158-1 КК, включає у себе одержання:

- 1) відомостей щодо створення виборчої комісії, організації та проведення виборів на виборчій дільниці, зокрема, у день, коли відбулася подія злочину;
- 2) час, місце та зміст дій, спрямованих на надання або отримання виборчого бюлетеня особою, яка не має права його надавати чи отримувати, або викрадення чи приховування виборчого бюлетеня, або надання виборцю заповненого виборчого бюлетеня, або голосування виборцем більше ніж один раз;
- 3) особа, яка вчинила такі протиправні дії, її мотиви, мета та обставини їх формування;
- 4) вплив таких протиправних дій на проведення виборів та його результати.

Виявлення фактів вчинення таких злочинів у переважній більшості випадків відбувається завдяки активній громадянській позиції членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів. Для **одержання доказів** вини осіб у їх вчиненні проводиться:

- огляд для фіксування місця вчинення злочину;
- допит в якості свідків голови, членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів, виборців щодо обставин вчинення злочину, передбаченого у ч. 1 ст. 158-1 КК;
- затримання особи, яка вчинила викрадення чи приховування виборчого бюлетеня, та її обшук для його вилучення;
- тимчасовий доступ до: документів щодо складу виборчої комісії для одержання відомостей, що особа, яка надала виборчий бюлетень не мала на це права; списку виборців та контрольного (-них) талону (-нів) до виборчого (-их) бюлетеню (-ів) при наданні, отриманні виборчого (-их) бюлетеню (-ів), особою, яка на це не мала права, приховуванні виборчого бюлетеня, або надання виборцю заповненого виборчого бюлетеня, або голосування виборцем більше ніж один раз; акту офіційного спостерігача, у якому зафіксований факт вчинення протиправних дій, передбачених у ч. 1 ст. 158-1 КК; відеозапису, на якому офіційним спостерігачем, членом виборчої комісії, виборцем зафіксовані такі протиправні дії; документів виборця, за якого проголосував підозрюваний;
- огляд вилучених документів;
- проведення техніко-криміналістичної експертизи документів для встановлення справжності виборчих бюлетенів, які були надані виборцю особою, яка не мала на це право, або при наданні виборцю заповненого виборчого бюлетеня;
- відібрання зразків підпису та почерку у особи, яка надала або отримала виборчий бюлетень не маючи на це права, або надала виборцю заповнений виборчий бюлетень, або при голосуванні виборцем більше ніж один раз, та проведення почеркознавчої експертизи для підтвердження цих фактів;
- повідомлення особі про підозру, обрання їй запобіжного заходу, допит підозрюваного.

Під час здійснення кримінального провадження по ч. 2 ст. 158-1 КК в результаті наведених вище процесуальних дій додатково мають бути одержані дані про вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб, кандидатом на виборах, членом виборчої комісії, довіреною особою кандидата на виборах, представником політичної партії чи місцевої організації політичної партії у виборчій комісії, уповноваженою особою політичної партії чи місцевої організації політичної партії, офіційним спостерігачем на виборах.

Розслідування незаконного знищення виборчої документації (ст. 158-2 КК)

Під час кримінального провадження по ч. 1 ст. 158-2 КК доказування обставин вчинення злочину відбувається шляхом з'ясування:

- 1) виду, найменування, характеристики виборчого (-их) документа (-ів), який був незаконно знищений, пошкоджений, та строки, підстави, порядок та умови зберігання та знищення цього документа (-ів), встановлені у ст. 88 Закону «Про вибори Президента України», ст. 115 Закону «Про вибори народних депутатів України», Закону «Про Національний архівний фонд та архівні установи», постановвах КМ, ЦВК;
- 2) час, місце та у чому полягали дії, спрямовані на незаконне знищення виборчої документації поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в ЦВК після проведення виборів, а так само пошкодження виборчої документації;
- 3) особа, яка вчинила такі протиправні дії, її мотиви, мета та обставини їх формування;
- 4) матеріальна шкода, яка настала в наслідок таких дій.

Процесуальними діями, які є характерними для **збирання доказів** у таких кримінальних провадженнях, є:

- допити в якості свідка особи, яка повідомила про вчинення злочину, членів виборчої комісії щодо документації якої були вчинені дії, передбачені у ч. 1 ст. 158-2 КК, посадових осіб місцевої державної архівної установи, інших осіб, яким відомі обставини вчинення злочину;
- витребування у місцевої державної архівної установи, якій були передані (мали бути передані) виборчі документи, відомостей щодо дати, переліку виборчої документації та особи, яка передала ці документи на зберігання;
- тимчасовий доступ до: опису справ та акту приймання-передавання справ, які знаходяться у ЦВК, у відповідній місцевій державній архівній установі; до виборчої документації, яка була передана місцевій державній архівній установі, або знаходиться на зберіганні у виборчої комісії до передавання їх державній архівній установі, для підтвердження відсутності окремих виборчих документів або їх пошкодження; актів вилучення та знищення документів, для одержання відомостей про включення до них виборчої документації, яка не підлягала знищенню;
- огляд місця де відбулося незаконне знищення виборчої документації або її пошкодження;
- накладення арешту на вилучені під час огляду фрагменти знищеної виборчої документації або пошкоджені виборчі документи;
- відібрання зразків почерку осіб, які здійснили незаконне знищення виборчої документації, та призначення почеркознавчої експертизи по акту вилучення та знищення документів;
- проведення техніко-криміналістичної експертизи документів з метою встановлення способу та засобів знищення, пошкодження виборчої документації;
- повідомлення особі про підозру, обрання їй запобіжного заходу, допит в якості підозрюваного.

У кримінальних провадженнях по ч. 2 ст. 158-2 КК на додаток до наведених вище обставин з'ясовується наявність у протиправному діянні відповідних кваліфікуючих ознак. Для цього додатково має бути здійснений:

- тимчасовий доступ до документів, які містять відомості про: статус особи, щодо якої є достатні дані вважати, що вона вчинила злочин, як члена виборчої комісії чи іншої службової особи; прийняті нею рішення, здійснені дії, спрямовані на незаконне знищення виборчої документації поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах, ЦВК після проведення виборів, чи в наслідок яких відбулося пошкодження виборчої документації;
- допит свідків, яким відомо про спільні дії декількох осіб по вчиненню злочину, передбаченому у ст. 158-2 КК;
- одночасні допити свідків з підозрюваними, а також між підозрюваними, у показаннях яких є протиріччя;
- допити підозрюваних щодо обставин вчинення злочину, передбаченого у ч. 2 ст. 158-2 КК.

Розслідування порушення таємниці голосування (ст. 159 КК)

Під час доказування фактів вчинення злочинів, передбачених у ч. 1 ст. 159 КК, має бути з'ясоване:

- 1) що особа, є громадянином, набула право брати участь як виборець у виборах та скористалася цим правом на конкретній виборчій дільниці на виборах народних депутатів України, Президента України;
- 2) час, місце, умови, за яких особі, яка вчинила злочин, стало відомо поза бажання виборця про те, за кого він проголосував на виборах;
- 3) час, місце та форма, у якій відбулося розголошення змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах;
- 4) кому конкретно стало відомо чи стало відомо невизначеній кількості осіб через не персоніфіковане публічне оприлюднення змісту волевиявлення громадянина;
- 5) наявність наслідків такого оприлюднення для потерпілого.

Для **одержання доказів** у таких кримінальних провадженнях проводяться:

- допит в якості потерпілого виборця, щодо обставин голосування на виборах, зокрема, тих, які сприяли таємниці його голосування, та відомих йому обставин розголошення змісту його волевиявлення;
- допит в якості свідків членів виборчої комісії, офіційних спостерігачів, інших осіб щодо дотримання встановлених законом умов голосування на виборчій дільниці, де голосував виборець, таємниця голосування якого була порушена, а також осіб, яким в результаті дій особи, щодо якої є підстави вважати про вчинення нею злочину, передбаченого у ч. 1 ст. 159 КК, стало відомо про волевиявлення потерпілого;
- тимчасовий доступ до документів, які містять відомості про: факт голосування потерпілого на виборах на конкретній виборчій дільниці; технічне оснащення виборчої дільниці кабінками для голосування;
- огляд приміщення виборчої дільниці при наявності даних про неналежні умови для забезпечення таємниці голосування на ній;
- обшук житла чи іншого володіння особи для виявлення та вилучення документів, у яких містяться записи щодо голосування потерпілого, а можливо й інших виборців;
- огляд сторінок Internet-сайту, на яких оприлюднений зміст волевиявлення громадянина, для фіксування цієї інформації, а також відомостей про власника сайту;
- звернення із запитом щодо відомостей про власника сайту до Українського мережевого інформаційного центру або ТОВ «Хостмайстер», якщо сайт зареєстрований у домені .ua, або до доменних реєстраторів сайтів інших доменних імен (зазначимо, що непоодинокими є випадки, коли сайти зареєстровані на підставних осіб, що значно ускладнює притягнення до відповідальності осіб, що вчинили злочин*);
- повідомлення особі про підозру, обрання їй запобіжного заходу, допит в якості підозрюваного;
- одночасний допит свідка, якому підозрюваним було повідомлено зміст волевиявлення громадянина, та підозрюваного за наявності протиріч у їх показаннях;
- повідомлення з урахуванням всіх, одержаних у кримінальному провадженні доказів, зміненої підозри, допит підозрюваного.

У кримінальних провадженнях по ч. 2 ст. 159 КК на додаток до наведених вище обставин з'ясовується шляхом проведення тимчасового доступу до документів, допитів потерпілого, свідків статус особи, щодо якої є достатні дані вважати, що вона вчинила злочин, як члена виборчої комісії чи іншої службової особи, прийняті нею рішення, здійснені дії з використанням свого службового становища, спрямовані на одержання відомостей про зміст волевиявлення громадянина та подальше його розголошення.

* Аналогічного плану труднощі виникають у ситуаціях оприлюднення відомостей про голосування потерпілого на сторінці у соціальній мережі. Навіть при реєстрації сторінки на реальну особу довести оприлюднення саме нею таких відомостей вкрай складно.

Розслідування порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації (ст. 159-1 КК)

Основну роль у виявленні порушень порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації відіграють суб'єкти, яким, відповідно до вимог законів «Про політичні партії в Україні», «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», мають передаватися фінансові звіти.

Доказування факту подання завідомо недостовірних відомостей у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду партії, місцевої організації партії, кандидата на виборах (ч. 1 ст. 159-1 КК) потребує одержання даних про:

- 1) політичну партію, її місцеву організацію (дата створення, керівний склад партії, мережа місцевих організацій, дані про них як юридичних осіб), виборчий фонд партії (у зв'язку із проведенням у встановленому законом порядку яких саме виборів (Президента України, народного (-них) депутатів) він створений, розпорядників поточного та накопичувального рахунків та реквізити цих рахунків), кандидата на виборах (його персональні дані, відомості про висунення кандидата на виборну посаду);
- 2) особу, яка подала Звіт партії про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру (далі Звіт), її правомочність здійснювати це;
- 3) те, що такій особі було до подання цього звіту відомо про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру, про які обов'язково треба було внести відомості до Звіту;
- 4) причини внесення у звіт недостовірних відомостей і у чому саме вони полягали;
- 5) час та спосіб подання звіту, що містить недостовірні відомості, суб'єкту, визначеному законодавством;
- 6) де фактично знаходиться майно, одержані грошові кошти, придбані матеріальні об'єкти, результати робіт, виконаних за кошти політичної партії, передвиборчого фонду.

Доказування факту умисного здійснення внеску на підтримку політичної партії особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, умисне здійснення внеску на користь політичної партії фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі, умисне надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі чи особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права (ч. 2 ст. 159-1 КК) забезпечується з'ясуванням:

- 1) відомостей про конкретну фізичну або юридичну особу та відсутність у неї права, відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні», ч. 1 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 1 ст. 50 Закону «Про вибори народних депутатів України», здійснювати (надавати) внесок (підтримку) політичній партії, для здійснення передвиборної агітації;
- 2) того, що особі (фізичній особі, представнику юридичної особи) відомо про визначені у законодавстві заборони та обмеження щодо внесків (підтримки) політичній партії, здійснення передвиборної агітації, і чому, усвідомлюючи наявність таких приписів і того, що такі внески (підтримку) надавати не можна, вона це здійснила;
- 3) у чому саме одержав свій вираз внесок (підтримка) політичній партії, здійснення передвиборної агітації;
- 4) загального розміру (суми) внеску (внесків) та чи перевищував він (вони) встановлений законодавством у ч. 2, 3 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні», ч. 2 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 1, 2 ст. 50 Закону «Про вибори народних депутатів України» граничний розмір;
- 5) коли, ким та у який спосіб був здійснений внесок (підтримка) політичній партії, передвиборної агітації;
- 6) фактичного місця знаходження одержаних грошових коштів, майна, придбаних матеріальних об'єктів, результатів робіт, виконаних за кошти політичної партії, передвиборчого фонду;

7) обізнаності керівника партії, місцевої організації партії про здійснення внеску, на який розповсюджується дія заборон у чинному законодавстві, чи був ними повідомлений про такий внесок відповідний контролюючий орган, чи не скористалися вони цим внеском, чи був цей внесок повернутий, коли, ким та у який спосіб це було здійснене (зазначимо, що дослідження цієї обставини може вивести сторону обвинувачення на виявлення ознак умисного отримання такого внеску на користь партії, кримінальна відповідальність за що передбачена у ч. 2 ст. 159-1 КК).

Умисне отримання внеску на користь партії від особи, яка не має права здійснювати такий внесок, або у великому розмірі, умисне отримання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації, умисне отримання такої фінансової (матеріальної) підтримки від особи, яка не має права надавати таку фінансову (матеріальну) підтримку (ч. 2 ст. 159-1 КК), або поєднання цих дій з вимаганням внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації (ч. 4 ст. 159-1 КК) не може бути доведено без одержання відомостей про:

- 1) політичну партію, виборчий фонд партії, місцеву організацію, кандидата на виборах;
- 2) особу, яка є керівником партії, місцевої організації партії, розпорядником фонду, коли та ким вони призначені;
- 3) конкретну фізичну або юридичну особу та відсутність у неї права здійснювати (надавати) внесок (підтримку) політичній партії, для здійснення передвиборної агітації;
- 4) форма та розмір внеску (підтримки) політичної партії, здійснення передвиборної агітації, від особи, яка згідно із законом не мала права на його здійснення, і чи перевищував він встановлений граничний розмір;
- 5) обставини, за яких стало відомо (не могло не стати відомим) керівнику партії, місцевої організації партії про здійснення внеску (підтримки), на який розповсюджується дія заборон у чинному законодавстві;
- б) причини не повідомлення такими особами про такий факт відповідному контролюючому органу;
- 7) коли та ким було здійснене прийняття грошових коштів або речі у володіння, споживання певної послуги, тощо як внеску (підтримки) політичної партії, здійснення передвиборної агітації;
- 8) де фактично знаходиться майно, одержані грошові кошти, придбані матеріальні об'єкти, результати робіт, виконаних за кошти політичної партії, передвиборчого фонду.

У випадках кримінальних проваджень щодо вимагання внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації (ч. 4 ст. 159-1 КК) з'ясовуються обставини, за яких було висловлено фізичній особі чи представнику юридичної особи вимогу щодо надання такого внеску чи підтримки, ким, де та коли, це було зроблене та у якій формі, зміст погроз вчинення яких саме дій або бездіяльності з використанням становища, наданих повноважень, влади, службового становища особи, яка передавала таку вимогу, чи інших осіб стосовно особи, яка надає внесок (підтримку) у здійсненні передвиборної агітації, або якими саме діями, бездіяльністю, ким та протягом якого періоду часу умисно створювались умови, за яких особа вимушена була надати таку неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Наведені протиправні дії можуть бути вчинені повторно (ч. 3 ст. 159-1 КК) та/або за попередньою змовою групою осіб, організованою групою (ч. 4 ст. 159-1 КК). Відповідно підлягають встановленню наявності ознак повторності, попередньої змови групи осіб чи організованої групи, що мали місце під час вчинення злочинів, передбачених у ч. 1, 2, 4 ст. 159-1 КК.

У випадках одержання відомостей про подію злочину, який передбачений у статті 159-1 КК, з матеріалів перевірки НАЗК, іншими контролюючими органами Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру або фінансового звіту щодо коштів накопичувального рахунку виборчого фонду кандидата в Президенти України або партії, вони мають бути ретельно вивчені слідчим, прокурором, а під час судового розгляду – судом. Такі документи виступають з одного боку в якості основи пошуково-пізнавальної діяльності сторони обвинувачення, а з іншого підлягають ретельній перевірці. В першу чергу слідчому необхідно концентруватися на **одержанні** шляхом витребування, тимчасових доступів до речей і документів, а за наявності для цього підстав – обшуків:

- витягу з Єдиного реєстру громадських формувань МЮ щодо реєстрації політичної партії;

- витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань щодо реєстрації політичної партії, її місцевої організації як юридичних осіб;
- документів, які містять відомості про політичну партію, її керівний склад, які зберігаються у реєстраційній справі політичної партії у МЮ, про місцеву організацію політичної партії, її керівний склад у реєстраційній справі у територіальних органах МЮ;
- копії рішення ЦВК щодо проведення відповідних виборів;
- рішення НАЗК щодо державного фінансування статутної діяльності політичної партії у поточному році та документи, які підтверджують переведення цих коштів ДК на рахунок політичної партії;
- заяви та інших документів, на підставі яких відкритий у банківській установі рахунок (політичної партії, місцевої організації політичної партії, накопичувальний, поточний рахунок виборчого фонду), через які здійснювалися фінансові операції;
- виписки з рахунку політичної партії, її місцевої організації, виборчого фонду, за період, за який був поданий звіт, у якому виявлені контролюючим органом недостовірні відомості, а також за календарний рік (для визначення перевищення граничного розміру грошового внеску);
- первинних документів із банківської установи, на підставі яких проведені фінансові операції протягом календарного року із зарахування грошового внеску від фізичної, юридичної особи на рахунок політичної партії, її місцевої організації, рахунок виборчого фонду (накопичувального, поточного), у тому числі заяви фізичної особи чи представника юридичної особи до платіжного документа на здійснення грошового внеску на підтримку політичної партії до установи банку України чи відділення зв'язку;
- засвідчених копій документів фізичної особи, копій реєстраційних документів та витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань щодо юридичної особи, які здійснили внески;
- фінансових звітів політичної партії, її місцевої організації, розпорядника рахунків виборчого фонду, щодо використання одержаних ними внесків (підтримки) з додатками до них, які були подані до контролюючих органів;
- бухгалтерських та інших документів (угоди, проектна, інша документація) політичної партії, місцевої організації партії, у яких відображені надходження і використання коштів виборчих фондів політичної партії, її місцевих організацій, які в установленому порядку набули статусу юридичної особи, кандидата від політичної партії (місцевої організації партії) на відповідних виборах;
- бухгалтерських та інших документів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, які виконували роботи, надавали товари, послуги на користь політичної партії, її місцевої організації, виборчого фонду.

Оптимальним є тільки після одержання відповідних документів здійснювати допити у якості свідків співробітників контролюючого органу, які відповідали за виділення державного фінансування статутної діяльності політичної партії у поточному році, здійснювали перевірку фінансового звіту, членів політичної партії, працівників виборчого фонду, осіб, які відповідають за ведення бухгалтерського обліку політичної партії, щодо яких не має даних про їх співучасть у скоєнні злочинів, пов'язаних із порушенням порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації, фізичних осіб, керівників та співробітників юридичних осіб, які виконували роботи, надавали товари, послуги на користь політичної партії, її місцевої організації, виборчого фонду, щодо яких у фінансовий звіт були внесені недостовірні відомості.

У кримінальних провадженнях щодо умисного отримання внеску на користь партії від особи, яка не має права здійснювати такий внесок, або у великому розмірі, умисного отримання у великому розмірі фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації, умисного отримання такої фінансової (матеріальної) підтримки від особи, яка не має права надавати таку фінансову (матеріальну) підтримку, як свідки допитуються особи, які надали цей внесок (підтримку), щодо його розміру, обставин здійснення, а також щодо поінформованості осіб, які вчинили ці протиправні дії, передбачені у ч. 2 ст. 159-1 КК, про наявність заборон фізичній чи юридичній особі здійснювати такі внески (підтримку).

У кримінальних провадженнях в рамках яких розслідується вимагання внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки у здійсненні передвиборної агітації має бути допитана в якості потерпілого особа, на яку був здійснений вплив з метою примусу їх до відповідних внесків (підтримки). Також в якості свідків допитуються особи, яким відомо від потерпілого про обставини вимагання такого внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки.

Після одержання документів призначається бухгалтерська експертиза для встановлення дотримання вимог законодавства щодо використання державного фінансування статутної діяльності політичної партії, обмежень у сумі внесків за рік від однієї фізичної чи юридичної особи. За необхідності призначається техніко-криміналітична, почеркознавча експертизи документів, які мають значення речових доказів у кримінальному провадженні.

За наявності достатніх доказів особам повідомляється про підозру, приймається рішення щодо обрання ним запобіжного заходу, здійснюється їх допит щодо обставин, які підлягають доказуванню. Накладається арешт на рахунок політичної партії, її місцевої організації.

Розслідування підкупу виборця (ст. 160 КК)

Під час розслідування злочинів, кримінальна відповідальність за які передбачена у ч. 1 ст. 160 КК,
встановленню підлягають:

- 1) час, місце, спосіб прийняття пропозиції, обіцянки або одержання виборцем для себе чи третьої особи неправомірної вигоди;
- 2) яка сума коштів чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи виступили в якості предмета неправомірної вигоди, їх джерело походження, характеристика та де знаходяться одержані гроші, нематеріальні активи, у чому втілилися результати використання переваг, пільг, послуг;
- 3) відомості щодо особи виборця, який прийняв пропозицію, обіцянку або одержав неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права, а також відомості щодо третьої особи на користь якої була одержана виборцем неправомірною вигода, мотив її дій;
- 4) відомості щодо особи, яка запропонувала, пообіцяла та надала неправомірну вигоду виборцю;
- 5) які дії фактично були вчинені виборцем щодо реалізації ним свого виборчого права або права голосу після прийняття пропозиції, обіцянки, одержання неправомірної вигоди.

Щодо вчинення злочинів, передбачених у ч. 2 ст. 160 КК, з'ясовуються:

- 1) час, місце, спосіб пропонування, обіцянки або надання виборцю неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права;
- 2) сума коштів чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи, які виступили в якості предмета неправомірної вигоди, їх джерело походження, характеристика та кому саме були надані як неправомірною вигода, у чому втілилися результати використання переваг, пільг, послуг;
- 3) відомості щодо особи, яка запропонувала, пообіцяла, надала неправомірну вигоду виборцю;
- 4) відомості щодо особи виборця, який прийняв пропозицію, обіцянку або одержав неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права, а також відомості щодо третьої особи, на користь якої виборець одержав неправомірну вигоду;
- 5) які дії фактично були вчинені особою, яка запропонувала, пообіцяла, надала неправомірну вигоду з метою здійснення контролю за виконанням виборцем дій, за які він одержав неправомірну вигоду.

По протиправних діях, передбачених у ч. 3 ст. 160 КК, мають бути встановлені:

- 1) час, місце, спосіб здійснення передвиборної агітації шляхом надання підприємствам, установам, організаціям неправомірної вигоди або надання безоплатно товарів, робіт, послуг;
- 2) сума коштів, дані щодо товарів, робіт, послуг, які були використані для неправомірної передвиборної агітації, джерело їх походження, щодо товарів, робіт, послуг – їх вартість, а також, що такі товари не містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії, і вартість яких не перевищує розміру, встановленого законодавством;

3) відомості щодо особи, яка надала неправомірну вигоду або надала безоплатно товари, роботи, послуги підприємству, установі, організації для здійснення неправомірної передвиборної агітації, мотиви її дій;

4) відомості щодо підприємства, установи, організації та службової особи, яка одержала неправомірну вигоду для здійснення неправомірної передвиборної агітації;

5) які дії фактично були вчинені особою, яка надала неправомірну вигоду, безоплатно товари, роботи, послуги, з метою контролю за здійсненням неправомірної передвиборної агітації на підприємстві, в установі, організації.

У кримінальних провадженнях по ч. 4 ст. 160 КК, на додаток до наведених обставин по ч. 2 або 3 ст. 160 КК, в залежності від особливостей події злочину підлягають встановленню:

1) повторність вчинення злочину;

2) наявність попередньої змови групи осіб на їх вчинення (час, місце, відомості щодо осіб, які попередньо домовилися про вчинення злочину, передбаченого у ч. 2, 3 ст. 160 КК, хто був ініціатором змови, розподіл ролей та як це відбулося, хто які дії фактично вчинив та їх мотиви);

3) що злочин, передбачений у ч. 2 або 3 ст. 160 КК, вчинений членом виборчої комісії, кандидатом або його довіреною особою на виборах, представником політичної партії чи місцевої організації політичної партії у виборчій комісії, уповноваженою особою політичної партії чи місцевої організації політичної партії, офіційним спостерігачем на виборах.

При документуванні протиправних дій, кримінальна відповідальність за які передбачена у ч. 1, 2 ст. 160 КК, слідчий має **здійснити**:

- допит в якості свідка заявника про обставини його зустрічі з особою, яка запропонувала або пообіцяла надати неправомірну вигоду, у зв'язку із необхідністю вчинення чи невчинення дій пов'язаних з безпосередньою реалізацією нею свого виборчого права та у якій формі була запропонована неправомірною вигода, її розмір, де, коли та з ким саме буде зустріч виборця для передачі їй неправомірної вигоди тощо;
- затримання особи після того як виборець вкаже на неї як на ту, що надала йому неправомірну вигоду, та її особистий обшук;
- затримання виборців, на яких вкаже особа, яким в її присутності була надана неправомірною вигода, та їх особистий обшук;
- огляд місця надання неправомірної вигоди виборцю для фіксування місця вчинення злочину;
- огляд та вилучення предмету неправомірної вигоди, що був переданий виборцю, який заявив про підкуп виборців;
- внесення відомостей до ЄРДР щодо вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 160 КК, затриманими виборцями, та об'єднання кримінальних проваджень на підставі положень ст. 217 КПК;
- додатковий допит виборця, який заявив про злочин, для фіксування обставин надання йому неправомірної вигоди затриманою особою, а також відомих йому обставин надання неправомірної вигоди іншим виборцям;
- повідомлення затриманим особам про підозру, допит їх в якості підозрюваних та обрання запобіжних заходів;
- одночасний допит виборця, який заявив про підкуп виборців, та підозрюваного у випадках заперечення останнім факту надання неправомірної вигоди;
- накладення арешту на вилучений предмет неправомірної вигоди та інші матеріальні об'єкти, які мають значення для кримінального провадження;
- отримання зразків відбитків пальців рук підозрюваного;
- призначення дактилоскопічної експертизи для підтвердження факту передачі предмету неправомірної вигоди підозрюваним;
- повідомлення зміненої підозри особі з урахуванням одержаних доказів, вирішення питання про обрання йому запобіжного заходу.

Дії слідчого щодо перевірки заяви про вчинення злочину, передбаченого у ч. 3 ст. 160 КК, після внесення відомостей до ЄРДР можуть включати:

- допит в якості свідка заявника про відомі йому обставини здійснення передвиборної агітації у заборонених законом формах;
- тимчасовий доступ до мобільного телефону заявника за наявності в його пам'яті фотознімків, відеозаписів, які містять відомості щодо фактів здійснення такої агітації;
- тимчасовий доступ до речей, одержаних заявником на підприємстві (в установі, організації) наданих при здійсненні передвиборчої агітації;
- обшук на підприємстві (установі, організації) з метою виявлення та вилучення бухгалтерських та інших документів щодо надання без законних на то підстав майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, грошових коштів, виконання робіт, надання товарів, а також грошових коштів у готівці та наданих товарів;
- огляд приміщень підприємства (установи, організації) з метою фіксування результатів виконання як незаконної передвиборної агітації робіт, надання послуг, переваг, пільг;
- накладення арешту на вилучені матеріальні об'єкти;
- допити в якості свідків співробітників підприємства (установи, організації) щодо обставин здійснення забороненої законом передвиборної агітації;
- здійснення тимчасового доступу до документів юридичної особи, фізичної особи – підприємця, у яких відображене проведення ними робіт, надання товарів, послуг, а за наявності для цього підстав замість цього для вилучення цих документів може бути проведений обшук;
- допити в якості свідків керівників, співробітників юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, щодо надання підприємству (установі, організації) товарів, послуг, виконання робіт, тощо, якщо не має підстав для підозри їх у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 160 КК;
- призначення бухгалтерської експертизи з метою встановлення порушень на підприємстві (установі, організації) у обліку наданих переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, грошових коштів, виконання робіт, а за необхідності експертиз, проведенням яких можна здійснити оцінку вартості майна, виконаних робіт, нематеріальних активів, тощо (товарознавчу, оціночно-будівельну, об'єктів інтелектуальної власності, тощо);
- проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи, яка надала неправомірну вигоду підприємству (установі, організації), безоплатно товари, роботи, послуги при здійсненні передвиборної агітації, а також у приміщеннях де розташовані виборчий штаб, у складських приміщеннях з метою вилучення документів, інших матеріальних об'єктів, які мають значення для кримінального провадження;
- повідомлення про підозру особі, яка вчинила дії, кримінальна відповідальність за які передбачена у ч. 3 ст. 160 КК України, обрання їй запобіжного заходу та допит в якості підозрюваної.

Значно більше можливостей надає чинний КПК для документування надання неправомірної вигоди, яке підпадає під ознаки, передбачені у ч. 4 ст. 160 КК. Тут у розпорядженні слідчого є різноманітний арсенал негласних слідчих (розшукових) дій. До комплексу дій, спрямованих на документування надання неправомірної вигоди виборцю, додатково можуть бути включені:

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- спостереження за особою, яка буде надавати неправомірну вигоду, для встановлення її співучасників, з якими вона контактуватиме у публічно доступних місцях;
- аудіо-, відеоконтроль особи, який проводиться разом зі спеціальним слідчим експериментом, для фіксування спілкування між виборцем та особою, яка надає неправомірну вигоду, щодо уточнення умов надання неправомірної вигоди та факту надання виборцю, а за можливості й іншим виборцям неправомірної вигоди;
- спеціальний слідчий експеримент під час якого здійснюється контроль за наданням особою предмету неправомірної вигоди виборцю.

Після одержання всіх доказів особам, які вчинили злочин, передбачений ч. 4 ст. 160 КК, повідомляється підозра, здійснюється їх допит з урахуванням зібраних доказів.

До матеріалів кримінального провадження за ст. 160 КК мають бути долучені засвідчені копії рішень уповноважених органів щодо проведення відповідних виборів.

ВИСНОВКИ

Жодна правова система, які б гарні закони і справедливі суди вона не мала, не здатна лише за їхньою допомогою убезпечити від маніпулювання свідомістю і знищення правди, про які згадує Тімоті Снайдер на прикладі останніх президентських виборів в одній із найдемократичніших держав світу – США: подача брехні як фактів, «безкінечне повторення», покликане зробити вигадку правдоподібною, суперечливі і взаємовиключні обіцянки виборцям та, нарешті, ні на чому не основана спроба подати виборцям самого себе як месію*.

Ще сумніше, коли до цього додаються неефективні, суперечливі, недостатньо визначені і щедрі на прогалини закони, які встановлюють відповідальність не за всі виборчі правопорушення, за які її слід було б встановити, або формулюють її підстави у незрозумілій формі, або встановлюють відповідальність, яка є неоднаковою для всіх суб'єктів, або не відрізняють санкції від інших правових наслідків, або коли норми КК і КУпАП щодо відповідальності суперечать регулятивному законодавству тощо. Усім цим, на жаль, характеризується виборче законодавство України.

До того ж непоодинокі моніторингові звіти щодо практики застосування законодавства засвідчують, що ЦВК, НАЗК, органи Національної поліції, органи з питань реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах, інші державні органи, уповноважені складати протоколи про вчинення адміністративних правопорушень, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення, м'яко кажучи, недбало працюють в контексті виявлення та фіксування відповідних правопорушень, а суди роблять все можливе, аби не притягати винних до відповідальності. Цьому сприяють такі, що не виправляються протягом багатьох років, вади закону щодо швидкого спливу строків притягнення до відповідальності, можливості визнати практично будь-яке порушення «малозначним», неможливості в багатьох випадках апеляційного і касаційного оскарження судових рішень і відсутність єдиної судової практики тощо.

Внаслідок цього та аналогічної картини у сфері діяльності органів кримінальної юстиції (наприклад, за ст. 159-1 КК протягом двох років «розслідуються» близько тридцяти кримінальних проваджень і по жодному з них немає вироку суду чи постанови про закриття провадження) більшість правопорушників залишається непокараними. Це не лише розбещує їх, підштовхує до все більш зухвалого вчинення нових і нових правопорушень, а й підриває довіру до судів та решти згаданих державних органів.

Якщо відсутність належного науково-методичного забезпечення є однією з причин неефективної діяльності державних органів з притягнення винних у виборчих правопорушеннях до юридичної відповідальності, то з виходом цього посібника принаймні із цієї причиною буде покінчено.

* Снайдер Тімоті. Про тиранію. Двадцять уроків двадцятого століття. К. : Медуза, 2017. – С. 72–74.

ДОДАТКИ

Таблиця 1. Міжнародні стандарти з питань відповідальності за порушення виборчого законодавства

МІЖНАРОДНИЙ ДОКУМЕНТ	ЗМІСТ ПОЛОЖЕНЬ
Способи включення до законодавства норм про відповідальність за порушення виборчого законодавства	
Керівні роз'яснення ОБСЄ/БДІПЛ щодо врегулювання виборчих спорів у країнах ОБСЄ 2000 року	<p>К. Виборчі правопорушення, неправомірні дії та порушення виборчого законодавства</p> <p>49. В окремому пункті або статті виборчого закону слід визначити категорії неправомірних дій та порушень, а також їх можливі наслідки для виборчого процесу. Звичайних посилань на порушення закону чи конституції варто уникати.</p> <p>50. У виборчому законодавстві також слід сформулювати стандарт, на основі яких визначатиметься вплив цих неправомірних дій чи порушень на виборчий процес.</p> <p>51. Виборчі правопорушення, які мають наслідком притягнення до кримінальної відповідальності, повинні стати предметом окремого розділу в кримінальному кодексі та, бажано, бути згадані безпосередньо у виборчому законі. Варто приділяти належну увагу узгодженості положень у виборчому законі, кримінальному і кримінально-процесуальному кодексах, щоб уникати будь-якої плутанини щодо пов'язаних з ними правових наслідків.</p>
Підстави для відповідальності: загальні положення	
Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, затверджений на 57-му засіданні Комітету ООН з прав людини 12 липня 1996 року	11. Держави повинні вжити ефективних заходів для забезпечення можливості реалізації права голосу усіма особами, наділеними відповідним правом. Будь-яке протиправне втручання в процедуру реєстрації виборців або голосування, а також залякування чи примус повинні бути заборонені законами, які встановлюють відповідальність, і ці закони мають неухильно виконуватись.
Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до статті 31 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, затверджений на 2187-му засіданні Комітету ООН з прав людини 29 березня 2004 року	6. Правове зобов'язання згідно зі статтю 2(1) є за своєю природою і негативним, і позитивним. Держави-учасниці повинні утримуватись від порушення прав, визнаних Пактом, та при цьому будь-які обмеження будь-якого з цих прав мають бути дозволені згідно з відповідними положеннями Пакту. У випадках, коли встановлюються такі обмеження, держави повинні довести їх необхідність і вдаватись лише до заходів, пропорційних легітимним цілям, з метою забезпечення постійного та ефективного захисту передбачених Пактом прав . У жодному випадку обмеження не можна застосовувати або використовувати у спосіб, що суперечить суті передбаченого Пактом права.
Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990 року	<p>3.2.XV. держава повинна карати за будь-який вид виборчих фальсифікацій.</p> <p>3.1.b. Свободу виборців формувати думку також можуть порушити <i>фізичні особи</i>, наприклад, коли вони намагаються здійснювати підкуп виборців, – держава зобов'язана ефективно запобігати такій практиці або ефективно карати за неї.</p> <p>3.1.c. Для забезпечення ефективності правил в частині свободи формування волі виборців будь-яке порушення... правил [щодо формування і вираження волі виборців – Авт.] повинно тягти покарання.</p>
Відповідальність за порушення таємниці голосування і неособисте голосування	
Кодекс належної практики у виборчих справах (Керівні роз'яснення та Пояснювальний Звіт), схвалений Європейською комісією за демократію через право (Венеціанською комісією) на її 52-му пленарному засіданні (Венеція, 18-19 жовтня 2002 року)	<p>52. Таємниця голосування є одним з аспектів свободи виборця, її метою є захист виборців від тиску, якого вони могли б зазнати, якби інші дізнались про зміст їхнього волевиявлення. Таємниця голосування має стосуватись усієї процедури – і особливо процесу волевиявлення та підрахунку голосів виборців. Виборці мають право на неї, але й самі повинні її додержуватись, тоді як недотримання відповідних вимог повинне каратись визнанням недійсним будь-якого виборчого бюлетеня, зміст якого було розголошено.</p> <p>53. Голосування повинно бути особистим. Сімейне голосування, за якого один член сім'ї контролює процес волевиявлення інших членів сім'ї, порушує таємницю голосування; це порушення виборчого законодавства зустрічається часто. Усі інші форми здійснення контролю з боку виборця за голосуванням іншого виборця також необхідно заборонити. Голосування довіреними особами за неухильного дотримання певних умов – є окремим питанням.</p> <p>55. Порушення таємниці голосування повинно тягти за собою покарання, так само як і будь-яке порушення інших аспектів свободи виборців.</p>
Відповідальність за порушення правил фінансування партій/передвиборної агітації	
Керівні роз'яснення щодо фінансування політичних партій, затверджені Європейською комісією за демократію через право (Венеціанською комісією) на її 46-му пленарному засіданні (Венеція, 9-10 березня 2001 року)	<p>13. Будь-яке порушення у сфері фінансування політичних партій мають тягти санкції, пропорційні тяжкості порушення, і можуть передбачати втрату всього або частини державного фінансування партії протягом наступного року.</p> <p>14. Будь-яке порушення у сфері фінансування передвиборної агітації повинно тягти – як для партії, так і кандидата, які вчинили порушення, санкції, пропорційні ступеню тяжкості порушення, що можуть передбачати втрату частини або повного розміру відшкодування внеску на передвиборну агітацію з боку держави, сплату штрафу чи іншу фінансову санкцію або скасування результатів виборів.</p> <p>15. Вищезазначені правила, у тому числі в частині застосування санкцій, мають втілюватись в життя суддею, що спеціалізується на виборах (суддею Конституційного суду чи іншим суддею) відповідно до закону.</p>

Обмеження/позбавлення права обирати/бути обраним	
<p>Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру ОБСЄ від 29 червня 1990 року</p>	<p>1.1.d. Позбавлення права голосувати та бути обраним:</p> <p>i. може бути передбачено положення про позбавлення громадян права обирати та бути обраними, але лише за наявності таких сукупних умов:</p> <p>ii. це положення має міститись у законі;</p> <p>iii. слід дотримуватись принципу пропорційності; умови позбавлення громадян права та бути обраними повинні бути менш суворими, ніж умови позбавлення права голосу;</p> <p>iv. Позбавлення права повинно обумовлюватись недієздатністю або кримінальним покаранням за тяжкий злочин.</p> <p>3.1.b. Органи публічної влади також мають певні позитивні зобов'язання. Вони повинні забезпечити можливість голосування громадян за законно висунуті кандидатури. Висування певних кандидатур може бути заборонено лише за виняткових обставин, коли це зумовлено більшим суспільним інтересом.</p>
<p>Загальний коментар Комітету ООН з прав людини до статті 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, затверджений на 57-му засіданні Комітету ООН з прав людини 12 липня 1996 року</p>	<p>14. Якщо покарання за вчинення правопорушення є підставою для зупинення реалізації права голосу, то строк такого зупинення має бути пропорційним порушенню та призначеному покаранню. Особи, яких було позбавлено волі, але яким не було призначено покарання, не повинні позбавлятися права голосу на виборах.</p>
Основні засади судочинства та стандарти функціонування органів, що забезпечують притягнення до відповідальності	
<p>Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, схвалений Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 2200A(XXI) від 16 грудня 1966 року та ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року</p>	<p>Стаття 14</p> <p>1. Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Преса і громадськість можуть не допускатися на весь судовий розгляд або його частину з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або – в тій мірі, в якій це, на думку суду, є суворо необхідним, – при особливих обставинах, коли публічність порушувала б інтереси правосуддя; однак будь-яке судове рішення в кримінальній або цивільній справі повинне бути публічним, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого, чи коли справа стосується спорів з питань шлюбу або встановлення опіки над дітьми.</p> <p>2. Кожен обвинувачений у злочині має право вважатися невинуватим, поки його вина не буде доведена згідно з законом.</p> <p>3. Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності:</p> <p>a) бути терміново і детально повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення;</p> <p>b) мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним самим ним захисником;</p> <p>c) щоб його справа була розглянута без невинуватого затримки;</p> <p>d) бути присутнім під час розгляду справи безпосередньо, захищати себе безпосередньо або через обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і користуватись послугами захисту призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безоплатно у випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати такого захисника;</p> <p>e) допитувати свідків, які дають проти нього свідчення, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають свідчення проти нього;</p> <p>f) користуватися безоплатною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови судочинства або не говорить цією мовою;</p> <p>g) не бути примушеним давати свідчення проти самого себе чи до визнання себе винним.</p> <p>4. Щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і необхідність сприяння їх перевихованню.</p> <p>5. Кожен, кого засуджено за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією згідно із законом.</p> <p>6. Якщо будь-яку особу рішенням, яке набуло законної сили, було засуджено за злочин і коли винесений їй вирок був потім скасований або особу було помилувано на тій підставі, що нова чи нововиявлена обставина незаперечно доводить наявність судової помилки, то особа, яка зазнала покарання в результаті такого засудження, одержує компенсацію згідно з законом, коли не буде доведено, що зазначена невідома обставина не була свого часу виявлена виключно або частково з її вини.</p> <p>7. Ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону і кримінально-процесуального права кожної країни.</p>

<p>Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, схвалена Резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН від 31 жовтня 2003 року та ратифікована Законом України № 251-V від 18 жовтня 2006 року</p>	<p>Стаття 11</p> <p>1. Враховуючи незалежність судової влади та її вирішальну роль у боротьбі з корупцією, кожна Держава-учасниця, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи й без шкоди для незалежності судових органів, вживає заходів стосовно зміцнення чесності й неподкупності представників судової влади та запобігання будь-якій можливості для корупції серед них. Такі заходи можуть включати правила, що стосуються поведінки представників судової влади.</p> <p>2. Заходи, аналогічні тим, які вживаються згідно з пунктом 1 цієї статті, можуть запроваджуватись і застосовуватись в органах прокуратури в тих Державах-учасницях, в яких вони не входять до складу системи органів судової влади, але користуються такою самою незалежністю, як і судові органи.</p> <p>Стаття 28</p> <p>Усвідомлення, намір або умисел, які необхідні як елементи будь-якого злочину, визначеного цією Конвенцією, можуть бути встановлені з об'єктивних фактичних обставин справи.</p>
<p>Керівні роз'яснення ОБСЄ/БДІПЛ щодо врегулювання виборчих спорів у країнах ОБСЄ 2000 року</p>	<p>L. Притягнення до відповідальності</p> <p>52. Справи, в яких порушується кримінальне переслідування, мають розглядатись органами, визначеними кримінально-процесуальним законодавством, та відповідно до встановлених ним правил і стандартів. Це не перешкоджає визначенню судами або виборчими комісіями ступеня впливу стверджуваного порушення на виборчий процес.</p> <p>53. Закони мають чітко встановлювати стандарты для відкриття кримінального провадження у пов'язаних з виборами справах. Зокрема, у законах слід чітко вказати стандарти, які мають використовуватись прокурорами при вирішенні питання про наявність достатніх доказів для притягнення до відповідальності. Ці стандарти мають встановлюватись законом про вибори та/або кримінальним законом. Усі закони та інші юридично зобов'язуючі нормативно-правові документи, які регулюють це конкретне питання, повинні містити однозначні взаємні посилання, щоб забезпечити єдність та взаємоузгодженість норм.</p> <p>54. Закони повинні передбачати чіткі межі дискреційних повноважень прокуратури. Зокрема, термінологія, що використовується для визначення цих меж, має чітко визначатись законом. Якщо закон обмежує дискреційні повноваження, то обмеження не повинні залишатись неконкретизованими. Необхідно чітко вказати підстави для непритягнення до відповідальності, а не просто послатись на них як на інтереси держави чи суспільства. Положення, що встановлюють обмеження дискреційних повноважень прокуратури, не повинні суперечити іншим положенням. Насамкінець, закон має формулювати стандарти для реалізації дискреційних повноважень прокуратури.</p>

Таблиця 2. Відповідальність за порушення виборчого законодавства в окремих країнах Європи

ЛАТВІЯ

Залежно від вчиненого діяння, за порушення виборчого законодавства у Латвії можуть застосовуватися заходи як адміністративної, так і кримінальної відповідальності. Відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень у Латвії регламентується положеннями Кодексу про адміністративні правопорушення (КпАП).

Статтю 166-34 КпАП передбачається відповідальність за:

- порушення правил фінансування політичних організацій (партій), а також об'єднань політичних організацій (партій): у разі недотримання процедури заповнення або подання звіту про доходи та витрати під час виборів, подання неправдивої інформації у такому звіті або порушення порядку звітування про отримання внеску на підтримку політичної організації (партії) чи об'єднання політичних організацій (партій), на винних осіб накладається штраф розміром до 700 євро; якщо таке порушення вчинено повторно впродовж року з дати накладення адміністративного стягнення, то штраф буде накладено вже розміром від 700 до 7000 євро;
- недотримання обмежень щодо фінансування політичних організацій; отримання прямого або непрямого внеску на підтримку партії від осіб, які не мають право їх здійснювати; отримання внеску, що перевищує одну мінімальну місячну зарплату без перерахування на банківський рахунок відповідної політичної організації (партії) або об'єднання політичних організацій (партій); здійснення записочень; надання організацією (партією) гарантії або кредиту, а також недотримання встановлених законом обмежень на розмір передвиборних витрат передбачається накладення штрафу розміром від 140 до 7000 євро з конфіскацією суми внеску, або, якщо порушення не стосувалося процедури здійснення чи отримання внеску – без конфіскації. Водночас, якщо таке порушення вчинено повторно впродовж року з дати накладення адміністративного стягнення, то на політичну організацію (партію) або об'єднання політичних організацій (партій) буде накладено штраф розміром від 280 до 14000 євро з конфіскацією об'єктів адміністративного правопорушення;
- незаконне фінансування політичних організацій (партій) та об'єднань політичних організацій (партій), а саме за перевищення розміру дозволеного внеску, здійснення внеску у натуральній формі чи грошовій формі на користь політичної організації без його передачі такій організації або без внесення цієї суми на банківський рахунок політичної організації – у виді накладення штрафу на особу, яка здійснила внесок на підтримку політичної організації (політичної партії) розміром від 30 до 700 євро; якщо таке порушення вчинено повторно впродовж року з дати накладення адміністративного стягнення, то на особу, яка здійснила внесок, буде накладено штраф розміром від 140 до 700 євро;
- фінансування політичних організацій (партій) та об'єднань політичних організацій (партій) за рахунок пожертвувань або позик інших осіб, якщо таке фінансування здійснювалось через посередників. Це діяння тягне за собою накладення на особу, яка здійснила такий внесок на підтримку політичної організації (політичної партії), штрафу розміром від 280 до 700 євро. Водночас, фінансування політичної організації (партії) через посередника та саме посередництво при здійсненні такого фінансування караються штрафом розміром від 140 до 280 євро, який може накладатися як на особу, яка здійснювала внесок через посередника, так і на самого посередника.

Адміністративна відповідальність передбачається в Латвії і за інші порушення виборчого законодавства. До прикладу, стаття 204-1 КпАП встановлює відповідальність чиновників за ненадання необхідної інформації і матеріалів виборчим комісіям, а також невиконання рішень цих комісій. За вчинення такого порушення передбачено штраф розміром до 70 євро.

Статтю 204-2 КпАП передбачається адміністративна відповідальність за порушення правил здійснення передвиборчої агітації – за вчинення таких дій фізичних осіб попереджають або ж на них накладають штраф розміром до 70 євро, а на юридичних осіб – до 1200 євро. Також передбачається відповідальність за агітацію, здійснену особами, не пов'язаними з політичними організаціями та політичними партіями, і за недотримання правил оплати передвиборчої агітації – за вчинення таких дій на винних осіб накладається штраф розміром до 280 євро.

За порушення обмежень на використання адміністративного ресурсу під час здійснення передвиборчої агітації латвійським законодавцем передбачається накладення штрафу у розмірі до 700 євро. Статтю 204-2 КпАП встановлена відповідальність за недотримання обмежень, які застосовуються до фінансування передвиборчої агітації, – за вчинення таких дій на фізичних осіб накладається штраф розміром до 350 євро, а на юридичних осіб – до 1000 євро. Окрім того, караним є розміщення матеріалів передвиборчої агітації без оприлюднення розцінок та зміна таких розцінок стосовно певних партій або кандидатів – за вчинення таких дій на фізичних осіб накладається штраф розміром до 430 євро, а на юридичних осіб – до 1400 євро. Такого ж розміру штрафи передбачені і за необґрунтоване припинення розміщення матеріалів передвиборчої агітації партій або кандидатів.

Щодо кримінальної відповідальності за порушення виборчого законодавства, то у Латвії вона встановлюється Кримінальним кодексом (КК), а саме Розділом X «Злочини проти держави». Так статтю 90 КК Латвії передбачається кримінальна відповідальність за перешкоджання реалізації права вибору, участі у ініціюванні законодавства, перешкоджання ініціюванню національних референдумів та підтримці ініціатив громадян Європейського Союзу. До особи, яка свідомо шляхом насильства, обману, погроз, виплат чи інших незаконних засобів перешкоджає здійсненню права вільно брати участь у зборі підписів для ініціювання законодавства або національного референдуму та для підтримки ініціативи громадян Європейського Союзу застосовується покарання у вигляді позбавлення волі на строк до одного року або тимчасового обмеження волі, громадських робіт, або штрафу. Щодо особи, яка свідомо шляхом насильства, шахрайства, погроз, виплат чи інших незаконних засобів перешкоджає здійсненню права вільно обирати та бути обраним, а також права вільно брати участь у національному референдумі, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років або тимчасового обмеження волі, громадських робіт, штрафу.

Окрім того, статтю 92 КК передбачене покарання за фальсифікацію збору підписів, підробку виборчої документації та документації з національних референдумів, протоколів про підрахунок голосів виборців, а також за порушення права на таємницю волевиявлення. За ці злочини до винної особи застосовується покарання у вигляді позбавлення волі на строк до чотирьох років або тимчасового обмеження волі, громадських робіт, або штрафу з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

ПОЛЬЩА

Одним зі способів відображення положень про адміністративно-правову відповідальність за порушення виборчого законодавства у нормативно-правових актах європейських країн є включення відповідних норм безпосередньо до виборчого законодавства, зокрема виборчих кодексів. Саме таким шляхом пішов польський законодавець, де норми про адміністративно-правову відповідальність за вчинення порушень вкленені до Розділу IX Виборчого кодексу (ВК). Його окремі положення стосуються і кримінально-правової відповідальності, зокрема арешту та позбавлення волі, однак більшість норм в частині кримінальної відповідальності все ж закріплено у Карному кодексі (КК) Польщі, зокрема у Розділі XXXI «Злочини у сфері виборів і референдумів».

Що ж стосується Розділу IX ВК, то значна частина норм, представлених у ньому, стосується порушення правил здійснення передвиборної агітації. Так, статті 494 і 495 ВК стосуються різноманітних обмежень передусім щодо розміщення матеріалів передвиборчої агітації. Зокрема, передбачено накладення штрафу на осіб, які здійснюють агітацію у приміщеннях органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування або судів, у приміщеннях інших публічних інституцій у спосіб і у формах, що заважають їхньому нормальному функціонуванню, на території військових частин, а також у приміщенні виборчої комісії або будівлі, де вона знаходиться. Окрім того, штраф застосовується до тих, хто розміщує агітаційні плакати і гасла на стінах будинків, зупинках громадського транспорту, дошках оголошень, вуличних літарях, енергетичних, телекомунікаційних та інших об'єктах інфраструктури без згоди власника або розпорядника майна, об'єкта або пристрою, або при встановленні власних рекламних пристроїв для проведення виборчої кампанії порушує чинні норми законодавства, розміщує плакати і виборчі гасла таким чином, щоб їх не можна було видалити, не завдавши шкоди. Таке ж покарання у вигляді штрафу застосовується і до редакторів засобів масової інформації, які вдаються до прихованої політичної реклами. Статтю 496 ВК передбачається накладення штрафу на осіб, які не вказують інформацію про замовника матеріалів передвиборчої агітації.

Польський законодавець передбачає адміністративну відповідальність і для осіб, які порушують встановлений порядок збору підписів на підтримку списку кандидатів. Зокрема, ст. 497 ВК встановлює штраф розміром від 1000 до 10 000 злотих для осіб, які для отримання таких підписів вдаються до будь-якої форми тиску або здійснюють збір підписів у військових частинах. Водночас, якщо особа надає або отримує майно чи особисту вигоду в обмін на збір або підписання декларації кандидата чи списку кандидатів, до неї застосовується покарання у вигляді штрафу розміром від 10 000 до 50 000 злотих.

Статтю 498 ВК передбачається адміністративна відповідальність у вигляді штрафу для осіб, які здійснюють передвиборчу агітацію у «день тиші». Водночас, за здійснення передвиборчої агітації без письмової згоди кандидата або його представника статтю 499 передбачається покарання у вигляді штрафу або ув'язнення.

Стаття 500 ВК передбачає відповідальність фізичних осіб, організацій та служб, які оприлюднюють результати опитувань громадської думки у «день тиші». За вчинення таких дій встановлено штраф розміром від 500 000 до 1 000 000 злотих.

Стаття 501 ВК передбачає відповідальність за передвиборчу агітацію шляхом проведення лотерей або інших видів азартних ігор або конкурсів, винагородою у яких є гроші або предмети, вартість яких більша за типову вартість звичайної рекламної продукції. Такі дії караються штрафом розміром від 5000 до 50 000 злотих.

Подібні санкції застосовуються і у випадку розповсюдження алкогольної продукції безкоштовно або за цінами, що не перевищують собівартість або виробничі витрати. Статтю 502 ВК передбачається відповідальність за вчинення таких дій у вигляді штрафу розміром від 5000 до 50 000 злотих.

Стаття 503 ВК передбачає відповідальність за надання одним виборчим комітетом (організацією, яка здійснює висування кандидатів) фінансових пільг іншому комітету, а стаття 504 – за організацію публічних зборів з метою збору коштів у цілях передвиборчої агітації. За вчинення таких дій встановлено штраф розміром від 1000 до 100 000 злотих.

Стаття 504-а ВК передбачає відповідальність за розповсюдження матеріалів, які містять інформацію про перебіг голосування на виборчій дільниці, зокрема про стан виборчих скриньок, окрім як для розгляду справ у судах та прокуратурі. За вчинення такого правопорушення передбачається накладення штрафу розміром від 1000 до 10 000 злотих. Згідно зі статтю 515 ВК, штраф накладається і на осіб, які здійснюють витрати на проведення передвиборчої агітації у розмірах, що перевищують обмеження, встановлені польським законодавством.

Низка норм Виборчого кодексу Польщі стосується застосування заходів адміністративно-правової відповідальності за недотримання вимог щодо фінансової звітності. Так, статтю 505 ВК передбачається застосування штрафу до розпорядників коштів фондів виборчих комітетів, які не акумулюють кошти на спеціально створених банківських рахунках та не здійснюють контроль за веденням таких рахунків. Аналогічну відповідальність законодавець передбачив і за невиконання розпорядником коштів виборчого фонду зобов'язання зберігати, публікувати на веб-сайті або оновлювати реєстр надходжень та реєстр платежів фізичних осіб.

Статтю 506 ВК встановлена адміністративна відповідальність для осіб, які: отримують внески на підтримку виборчих комітетів або витрачають кошти таких комітетів на цілі, не пов'язані з виборами; отримують внески на підтримку виборчих комітетів або витрачають кошти таких комітетів до встановленого законом строку; отримують внески на підтримку виборчих комітетів після дня виборів; витрачають кошти виборчих комітетів після дня подання фінансового звіту; витрачають кошти виборчих комітетів з порушенням встановлених для виборчих комітетів лімітів витрат; отримують внески не від громадян Польщі, які постійно проживають на її території; використовують кошти, які не входять до фондів виборчих комітетів, а також здійснюють розпорядження коштами виборчих комітетів, не будучи громадянами Польщі, які постійно проживають на її території. Вчинення цих порушень тягне штраф розміром від 1000 до 100 000 злотих.

Законодавець також передбачає відповідальність осіб, які у виборчий період надають виборчій комісії або приймають від свого імені негрошові матеріальні виплати, крім безоплатних послуг, що полягають у розподілі плакатів та виборчих листівок фізичними особами та допомогу у роботі офісу фізичними особами. Згідно зі статтю 507 ВК, до таких осіб застосовується покарання у вигляді штрафу розміром від 1000 до 100 000 злотих.

Згідно з польським законодавством, розпорядники коштів фондів виборчих комітетів зобов'язані передати на добровішність надлишок коштів, які залишаються на банківських рахунках після здійснення усіх витрат, пов'язаних з виборами. Відповідно до статті 508 ВК, якщо особа не здійснює цього чи не допускає або перешкоджає здійсненню таких виплат, то на неї накладається стягнення у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років. Водночас, якщо особа не допускає або перешкоджає здійсненню таких виплат неавтоматично, то до неї може застосовуватися лише покарання у вигляді штрафу.

Виборчий кодекс у ст. 509 передбачає відповідальність розпорядників коштів фондів виборчих комітетів за неподання виборчому комітету та Національній виборчій комісії фінансових звітів про джерела надходження коштів та витрати під час виборчого процесу або за подання неправдивих даних у такому звіті. До таких осіб застосовується покарання у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років. Таке ж стягнення накладається на тих, хто не допускає або перешкоджає виконанню обов'язку з надання відповідних звітів. Водночас, якщо особа не допускає або перешкоджає реалізації такого обов'язку неавтоматично, то до неї може застосовуватися лише покарання у вигляді штрафу.

Статтю 510 ВК передбачено відповідальність за недопуску або перешкоджання виконанню обов'язковим аудитором зобов'язання підготувати звіт, що містить висновок аудитора про достовірність інформації, включеної до фінансових звітів. Вчинення цих дій тягне штраф, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років. Водночас, якщо особа діє неавтоматично, то до неї може застосовуватися лише покарання у вигляді штрафу.

За окремі типи порушень виборчого законодавства передбачена кримінальна відповідальність Карним кодексом Польщі (зокрема, Розділом XXXI «Злочини проти виборів і референдумів»).

У ст. 248 КК вказується на те, що до осіб, які під час виборів до Сейму, Сенату, виборів Президента Республіки Польща, виборів до Європейського Парламенту, виборів органів місцевого самоврядування або референдуму: 1) складають список кандидатів або виборців, не включаючи до нього тих, хто має право балотуватися або включають до нього осіб, які не мають права балотуватися; 2) використовують обман для неправильного складання списку кандидатів або виборців, протоколів чи іншої виборчої документації або документації з референдуму; 3) знищують, пошкоджують, приховують, переробляють або підробляють протоколи чи іншу виборчу документацію або документацію з референдуму; 4) допускають зловживання під час голосування або підрахунку голосів; 5) здійснюють незаконну передачу та одержання виборчих бюлетенів; 6) допускають зловживання при підготовці списків з підписами громадян, які підтримують кандидатів на виборах або ініціюють референдум, – застосовується покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років.

Згідно з положеннями ст. 249 КК, до осіб, які «обмежують або погрожують незаконним або обманним шляхом обмежити добросовісність»: 1) проведення зборів перед голосуванням, 2) вільного здійснення права обирати і бути обраним; 3) голосування або підрахунку голосів, 4) підготовки протоколів чи іншої виборчої документації або документації з референдуму, – застосовується покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років.

Стаття 250 КК вказує, що до кожного, хто силою, погрозами або зловживанням впливу впливає на право голосу правомочної особи, або примушує їх голосувати або припинити голосування, застосовується покарання у вигляді позбавлення волі від 3 місяців до 5 років.

Стаття 250а КК передбачає відповідальність за підкуп виборців у вигляді позбавлення волі від 3 місяців до 5 років. Відповідальність несуть як особа, яка запропонувала неправомірну вигоду, так і сам виборець. Якщо суд визначить меншу ступінь тяжкості вчинених дій, то до особи може бути застосоване покарання у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі до 2 років. Водночас, якщо особа заздалегідь повідомила про вчинення такого злочину, вона може бути звільнена від відповідальності. Окрім цього, статтею 251 КК Польщі передбачається також і відповідальність за порушення таємниці волевиявлення у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі на строк до 2 років.

ФРАНЦІЯ

Щодо французького законодавства, то за аналогією з польським норми щодо відповідальності за порушення виборчого законодавства містяться безпосередньо у виборчому законодавстві, а саме у Главі 7 Книги 1 Виборчого кодексу (ВК) Франції. У цій главі відображені майже виключно заходи кримінально-правової відповідальності, найпоширенішими з яких є штраф, а також позбавлення волі. Нерідко ці два види покарання застосовуються одночасно – перелік правопорушень, за які настає такий вид відповідальності, є широким.

Так, статтею L86 передбачається, що до осіб, які були включені до списку виборців під вигаданим іменем або використали неправдиві біографічні дані, зокрема для того, щоб приховати свою недієздатність, а відтак і неможливість голосувати, застосовується покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік, а також штраф розміром 15 000 євро. Це ж стосується і осіб, включених до двох або більше списків виборців. Таке ж покарання застосовується і до осіб, які підробили підпис іншої особи для участі у виборах, або проголосували замість іншої особи.

Відповідно до статті L87, особі, винній у шахрайстві при видачі або наданні свідоцтва про реєстрацію у списку виборців або виключенні з нього, призначається покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік, а також штраф розміром 15 000 євро. Окрім того, законодавець застосовує таку ж санкцію і до тих, хто намагався шляхом підробки включити або виключити себе та інших осіб до списку виборців. Згідно зі статтею L88-1 така ж відповідальність застосовується і до кандидатів, які при реєстрації використовують завідомо неправдиві відомості, зокрема і щодо недієздатності.

Якщо особа, яка була позбавлена права голосу через набрання чинності обвинувальним вироком суду або через те, що вона оголосила про «банкрутство», таки взяла участь у виборах, то до неї застосовується покарання у вигляді позбавлення волі строком до трьох місяців, а також штраф розміром 7 500 євро.

Низка норм Виборчого кодексу Франції стосується порушень виборчого законодавства щодо здійснення передвиборної агітації. Так, стаття L-89 ВК передбачає, що здійснення передвиборної агітації у «день тиші» тягне штраф розміром 3 750 євро з конфіскацією агітаційних матеріалів. Важливо, щоб кандидати використовували рекламні площі лише з метою інформування про зміст своєї програми, а також для того, щоб подякувати виборцям чи повідомити про зняття своєї кандидатури, – у разі недотримання цих вимог до винних осіб застосовується покарання у вигляді штрафу розміром 9 000 євро.

Політична реклама в аудіовізуальних медіа та пресі у Франції заборонена. Згідно із статтею L52-1 Виборчого кодексу, всі кандидати повинні мати рівний і справедливий доступ до прямого ефіру незалежно від того, якими фінансовими засобами для ведення кампанії володіє кожен з них. При цьому платна політична реклама на радіо і в пресі заборонена за півроку до місяця, в якому заплановано проведення виборів, і до дня голосування включно, а реклама на телебаченні – заборонена зовсім. Такі самі вимоги застосовуються і до інформування виборців про досягнення місцевої влади. У разі порушення цих вимог застосовується покарання у вигляді штрафу розміром 75 000 євро.

Низка норм Виборчого кодексу передбачає відповідальність за дії, які могли спотворити результати волевиявлення громадян. Так, якщо особа, відповідальна за збір та підрахунок бюлетенів під час виборів, вилучить, додасть чи будь-яким іншим чином змінить виборчий бюлетень або при підрахунку голосів зачитає прізвище кандидата, яке відрізняється від прізвища, вказаного у бюлетені, то до неї застосовується покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років та штраф розміром 22 500 євро. Таке ж покарання призначається і тим, хто будучи уповноваженими проголосувати від імені інших виборців поставив позначку навпроти іншого кандидата.

Французьке виборче законодавство є достатньо деталізованим. Одним із прикладів такого підходу є положення статті L61 ВК, згідно з яким знаходиться на території виборчої дільниці зі зброєю заборонено, навіть якщо зброя була прихована. За порушення цієї норми передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком до трьох місяців та штраф розміром 7 500 євро. Якщо особа шляхом розповсюдження хибної інформації чи імітування голосних звуків залякує виборця і змушує його утриматися від участі у виборах, то до неї застосовується покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік та штраф розміром 15 000 євро. Особам, які за допомогою агресивних вигуків чи погрози насильства зривають проведення виборів на певній виборчій дільниці, загрожує покарання у вигляді позбавлення волі строком на два роки та штраф розміром 15 000 євро. Згідно зі статтею L102 ВК несуть відповідальність члени виборчих комісій, котрі через погрози чи насильницькі дії стосовно інших членів комісії чи майна на виборчій дільниці затримали отримання голосів. До таких осіб застосовується покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік та штраф розміром 15 000 євро. Водночас, якщо такі дії спричинили зрив виборів на певній виборчій дільниці, то застосовується покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років та штрафу розміром 22 500 євро.

Будь-яка спроба зриву виборів із застосуванням насильства у Франції карається позбавленням волі строком на п'ять років та штрафом розміром 22 500 євро. Водночас, якщо такі особи мали при собі зброю або якщо через їхні дії голосування на дільниці не відбувається, їм загрожує покарання у вигляді позбавлення волі строком на десять років, а якщо ці дії були здійснені за попередньою змовою, групою осіб і відразу у декількох регіонах – строком на двадцять років.

Французький законодавець передбачає відповідальність осіб, які вилучають виборчу скриньку, у якій знаходяться бюлетені, не враховані при підрахунку голосів, – за ці дії передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років та штраф

розміром 22 500 євро. Якщо такі дії були здійснені під час проведення засідання виборчої комісії або із застосуванням насильства – покарання передбачене у вигляді позбавлення волі строком на десять років. Таке ж покарання передбачене і для членів комісії та працівників органів внутрішніх справ, які забезпечують порядок на виборчій дільниці, – якщо їхні дії спричинили зрив голосування.

Виборчим кодексом Франції передбачена відповідальність за підкуп виборців, у тому числі з метою утриматися від здійснення волевиявлення. Статтею L106 за такі дії передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком на два роки та штрафу розміром 15 000 євро. Таке ж покарання застосовується і до виборців, які погодилися вчинити такі дії, і до осіб, які залякуванням, погрозами чи іншими діями насильницького чи ненасильницького характеру намагалися вплинути на волевиявлення інших виборців.

Встановлена відповідальність осіб, які з метою впливу на волевиявлення виборців надавали подарунки або адміністративні пільги для певних громад чи груп громадян. За вчинення таких дій законодавець передбачив покарання у вигляді позбавлення волі строком на два роки та штраф розміром 15 000 євро. Водночас, якщо підкуп виборців чи інші дії, спрямовані на зміну результатів волевиявлення, вчиняються державним службовцем, – покарання збільшується вдвічі.

Як і у більшості країн світу, у Франції існує відповідальність за порушення таємниці голосування – за вчинення таких дій передбачено покарання у вигляді штрафу розміром 15 000 євро, позбавлення волі строком на один рік або одне з цих покарань. Водночас, якщо суб'єктом злочину є державний службовець, то покарання збільшується вдвічі. Таке ж покарання застосовується і за будь-які інші шахрайські дії з записами про те, як проголосував той чи інший виборець, і за будь-які спроби пошкодити машини для голосування чи підрахунку голосів. Аналогічне покарання застосовується і стосовно тих, хто без законних на те підстав вигнав або намагався вигнати виборців з території виборчої дільниці.

Низка норм Виборчого кодексу Франції стосується кримінальної відповідальності за недотримання вимог щодо фінансування передвиборчої кампанії. Стаття L52-8 ВК встановлює детальний перелік вимог до внесків на підтримку кандидатів на виборах та політичних партій. Так, внески на підтримку кандидата чи партії може здійснювати лише фізична особа, яка є громадянином Франції або яка є резидентом цієї країни, а пряме або опосередковане фінансування кампанії кандидата з-за кордону заборонене.

Загальна сума внесків однієї фізичної особи на підтримку одного чи кількох кандидатів на одних і тих самих виборах не може перевищувати 4 600 євро. Водночас у Франції існує заборона на отримання внесків від юридичних осіб, за винятком політичних партій або груп. Будь-який внесок на суму більше 150 євро має бути оформлений через банківський чек, банківський переказ або банківську картку. Загальна сума внесків на підтримку кандидата не може перевищувати показник у 20% від суми дозволених витрат, якщо остання дорівнює або перевищує 15 000 євро. Ці суми щорічно оновлюються згідно з індексом інфляції. Для отримання цих коштів, а також для здійснення витрат кандидати також зобов'язані відкривати спеціальні банківські рахунки, а згодом звітувати про їх використання.

Стаття L52-11 встановлює обмеження на суму, яку кандидат може витратити на свою передвиборчу агітацію. Ці суми різняться і залежать від кількості виборців у певному окрузі – чим менша кількість виборців, тим вищою є сума витрат, які можна здійснити у перерахунку на одного виборця.

Статтею L113-1 за порушення процедури отримання внесків на свою підтримку, звітування, а також за перевищення встановлених обмежень витрат на передвиборчу агітацію передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки та штрафу розміром 45 000 євро. Цією ж статтею передбачене покарання для кандидатів, які вдаються до передвиборчої агітації, яка суперечить правилам, встановленим цим Кодексом. За вчинення таких дій передбачене покарання у вигляді одного року позбавлення волі та штрафу розміром 15 000 євро.

Встановлено заборону на будь-яке використання списків виборців з комерційною метою – такі дії караються штрафом розміром 15 000 євро.

У більшості випадків, окрім основного покарання, законодавець вдається до додаткового покарання, передбаченого статтею 131-26 Кримінального кодексу Франції, а саме обмеження ряду громадянських і політичних прав. Такі обмеження стосуються права обирати і бути обраним, права здійснювати судову функцію або бути експертом в суді, представляти будь-яку сторону в суді або надавати їй допомогу, права давати показання в суді, за винятком простих заяв, а також права бути опікуном чи піклувальником – втім, це не виключає права, після консультації з суддею з опіки та заслуховування ради у сімейних справах, бути опікуном чи піклувальником щодо своїх власних дітей. Заборона на здійснення цивільних і сімейних прав не може перевищувати десять років у разі засудження за злочин і п'ять років – у разі засудження за делікт.

Суд на власний розсуд може встановити тимчасову заборону на здійснення всіх або частини зазначених прав. Строк позбавлення права голосу або права займати державні посади не може перевищувати 10 років.

